П. Селянка

Мелодыі каліграфа

3445
г. Ижевск УАССР

Минск
„Полымя"
1993

П. А. Семченко

Мелодии каллиграфа

МИНСК "ПОЛЫМЯ" 1993

В процессе своего развития человечество сделало одно из наиболее значительных открытий: изобрело информационные знаки, позволяющие объединить индивидуальный и общественный разум. Необходимость в информационных знаках обусловлена общечеловеческой потребностью фиксировать, формировать и передавать от поколения к поколению жизненный опыт. На разных этапах развития народы изобретали новые средства общения, соответствующие возникшей социальной потребности, сохраняя традиционные. Наиболее распространенные средства передачи информации: вербальное (звуковое) и графическое (письменное). Но ни то, ни другое не являются универсальным. Каждая языковая форма дополняет и расширяет функциональные и эстетические возможности другой, происходит непрерывный процесс взаимного влияния звукового и графического языков.

Письмо, пройдя путь более чем в 10 тысяч лет от образно-картинного к образно-символическому и фонографическому, представляет собой не только совершенствование знаков, но и эволюцию сознания. Поэтому рано или поздно нашему разуму будет доступно расшифровать значение забытых знаков, в которых заложен смысл и совершенство формы. Если археологический бытовой предмет для нас является продуктом конкретной трудовой деятельности, то письмо раскрывает определенный уровень духовности. Так, принятие славянской письменности дало возможность фиксировать историю. С "Повести временных лет" летописец Нестор и начал эту деятельность, увековечивая правду жизни народа.

Во все времена письмо развивалось и совершенствовалось по двум направлениям: одно стремилось упростить форму знаков, претворить их в максимально практичные и общедоступные, а другое тяготело к красивому и торжественному.

Никого не оставляет равнодушным древнеегипетское эпиграфическое письмо фараонов, иероглифы, с великим мастерством выполненные на камне. Старые китайские каллиграфы поражают созерцающего своим искусством, ибо в творении мастеров запечатлены знаки бессмертия и вечности.

В Европе в эпоху средневековья красивое письмо приравнивалось к чему-то возвышенному и было доступным немногим, ибо говорили: "Чистота письма — чистота души", "Красота письма — язык руки и изящество мысли". На грани предельного совершенства каллиграфия голландца Яна Ван-де-Вельде (XVII ст.), француза Люка Матро (XVII ст.) и других. Англичанин Джонстон (1872—1944) оставил врачевание, чтобы заняться исследованием письма и стать известным каллиграфом, мастером ширококонечного пера.

Священные книги писали буквами, которые также считались священными. Это знали и ценили видные древнеславянские государственные деятели, служители церкви, мастера. Человек, владея уставной кирилловской каллиграфией, становился более значимым для своего времени и для истории. Такими были Кирилл Туровский, Ефросинья Полоцкая, Лазарь Богша, Лука Смолянин. А сколько поэтического вдохновения в почерке А.С.Пушкина — божественное соединение свободного духа с совершенным движением руки и пера.

Обогащаясь, совершенствуясь, расширяя сферу своего применения, письменные знаки изменяют и собственную форму. Одни алфавиты становятся классикой, а примитивные формы письма динамично развиваются и на определенной ступени, достигнув совершенства, в свою очередь уступают место новым тенденциям.

Для нашего времени характерно использование трех видов письма: каллиграфии, скорописи, стенографии. Каждый вышеуказанный вид имеет свою функциональную и художественную значимость.

Так, стенография в несовершенной пока графической форме решает одну из важнейших задач, которая недоступна ни одной другой — позволяет вести синхронную запись устной речи. Заложенный в ней принцип формообразования обозначает закономерную направленность развития нашего письма, и есть основание верить, что в будущем и эта форма знаков будет иметь художественную законченность.

Но предосудительно забывать то, что было создано, что стало культурно-историческим фактом. Анализ состояния нашей культуры письма свидетельствует о том, с каким большим трудом восстанавливается утраченное, ибо возрождая разрушенное, можно только приблизиться к первоначальному его состоянию.

Для художественной культуры важен не только уникальный талант одной личности, а и то, какое количество людей в обществе приобщено к ней. Это формирует устойчивую творческую среду, в которой получает развитие образно-эмоциональное мышление.

Одной из художественных форм искусства является и каллиграфическое письмо. Занятия каллиграфией способствуют закреплению знаний, развитию умений и навыков, требуют сосредоточенности и прилежания, дают возможность переживать творческий процесс, совершенствовать индивидуальные способности, созидательно интерпретировать взаимодействие содержания и формы. При этом к предмету "Каллиграфия" можно относиться по-разному. Для одних — это профессия, вид художественной деятельности, для других — хобби, третьи могут проявлять интерес к каллиграфии как к художественному явлению, стремясь теоретически понять его смысл.

И чем больше людей будут заниматься этим видом искусства, тем значимей будет вклад в общую культуру. Это возможно ввиду общедоступности каллиграфии, поскольку почти все мы владеем первичными навыками письма, а условия труда несложные.

К сожалению, наша культура письма значительно снизилась и вербальный язык не избежал этого, что, несомненно, обедняет нашу культуру. В Белоруссии возрождается интерес к шрифтовому искусству, торжественной и художественной каллиграфии, ведутся поиски и новых выразительных средств.

И только углубленное изучение прошлого и анализ современных тенденций развития буквенного искусства смогут пробудить устойчивую по-

требность развивать и совершенствовать письмо, приблизят время, когда в Белоруссии будут свои типографские гарнитуры, будет издана книга по истории белорусской письменности, проведен научно-художественный анализ шрифта и многочисленных инициалов Ф.Скорины, где запечатлена божественная и земная мудрость того времени.

Свою роль как художника-каллиграфа определяю в содействии развития шрифтового искусства. И буду счастлив, если мой труд хоть сколько-нибудь потревожит твои чувства, читатель, а твой разум постигнет что-то новое, ибо искусство письма неотъемлемая часть нашей культуры. Благодарен А.Капру из Лейпцига, В.Тоотсу из Таллинна, А.Гурскасу из Вильнюса и другим, вдохновившим меня на творчество, которое не приносит громкой славы и больших материальных благ, но значимо для людей.

Из истории каллиграфии

Каллиграфия (греч. kalligraphia — красивый почерк, от kallos — красота и grapho — пишу) — искусство красивого и четкого письма (производные от слова "каллиграфия" — каллиграф, каллиграмма, каллиграфический этюд, каллиграфический рисунок и др.).

Во все времена в различных государствах каллиграфия развивалась и ценилась по-разному, что предопределено историческими, территориальными, политическими и некоторыми другими особенностями. Например, в государствах с исламской религией каллиграфия — основной вид графического искусства, в Японии и Китае — традиционно значимая часть общей культуры. В Европе искусству письма также придавали важное значение, но не всегда удавалось сохранять ее высокий уровень.

Общей закономерностью для восточных славян является пользование каллиграфией на основе устава, полуустава, скорописи, а после реформы 1709 года — русского гражданского шрифта.

Устав — письмо по канонам, по образцу, вертикальное, медленное по написанию, тип почерка древних славянских рукописей, написанных кириллицей, с четким начертанием каждой буквы.

В Белоруссии кириллицкое каллиграфическое письмо берет начало от написания богослужебных книг (конец X — начало XI в.). Сохранившиеся лучшие образцы старобелорусского книжного искусства с уставной каллиграфией (Туровское Евангелие, XI в.; Псалтырь, 1261 г.; Мстижское Евангелие, XV в.; Витебское Евангелие, XVI в. и др.) отличаются некоторым увеличением размера букв в тексте, более светлой графикой, увеличенным межстрочным и межбуквенным пространством, строгим подчинением букв вертикали, соблюдением ритма, разнообразием орнаментных мотивов.

Вязь — вершина художественно-декоративного устава, по сложности графики занимает среднее положение между орнаментом и буквенным текстом: ритм сложный с доминированием вертикальных элементов, буквы разномасштабны или пропущены. Вязью выполняли заглавия, названия книг, инициалы, надписи в интерьере и экстерьере церквей...

Полуустав — одна из графичных разновидностей письма в славянских рукописях, возникшая как упрощенная форма устава и обеспечивавшая большую скорость начертания. На территории Белоруссии применяется с XIV в.

Каллиграфия на основе полуустава сохраняет некоторые особенности, присущие уставу, но графика букв более мелкая, с небольшим изгибом и наклоном по вертикали, с явным удлинением за линию нижней строки букв Д, З, Р, У и большим количеством надстрочных знаков (титлов, предыхов; ударений в виде точек, черточек), заимствованных из южнославянской орфографии.

Скоропись — наклонный, быстрый, деловой вид письма с сильно выраженными индивидуальными особенностями исполнителя. Большинство удлиненных букв с наклоном в правую сторону, наблюдается многообразие, стремление к непрерывному написанию слов. Старобелорусская скоропись и каллиграфия на ее основе несколько отличаются от аналогичной формы письма Московской Руси.

Влияние западноевропейской культуры в Белоруссии сказалось и на графике письма. В XV — XVI вв. на белорусскую скоропись и каллиграфию оказало заметное влияние послеготическое письмо, бастарды. Каллиграфия указанного периода отличается ровным, вертикальным курсивом, легко читаемым, растянутым по горизонтали, с умеренным применением росчерков. Для поздней каллиграфии характерна более заметная округлость, удлиненность надстрочных и подстрочных элементов букв, широкая амплитуда письма, что указывает на влияние восточнорусской скорописи.

Чудом сохранившиеся произведения каллиграфического искусства свидетельствуют о том, что в прошлом к этому виду искусства относились с почтением, и мастера каллиграфии достойны того, чтобы время сохранило их имена. Лазарь Богша — один из первых старобелорусских мастеров, выполнивший надпись на кресте Ефросиньи Полоцкой; в Смоленской псалтыри (1395 г.) оставил упоминание о себе переписчик Лука Смолянин; увековечили свои имена Самуйло Пелеховский в Супральских рукописях (XVI в.), Иаакимец из Новогрудка (1512 г.), Афанасий Свитязский (XVII в.), Киескиевич Антоний (XVII в.) и другие.

В связи с распространением в XIX в. в Западной Европе так называемой английской каллиграфии (письмо наклонное, сжатое, буквы соединены, выполнены с нажимом остроконечным металлическим пером) белорусская письменность еще раз существенно изменилась. Позже широкое применение машинописи не способствовало развитию каллиграфии и стало причиной упразднения такой профессии, как писарь. В настоящее время повсеместное использование шариковых ручек привело к однообразному и скучному письму. В итоге каллиграфическое письмо оказалось почти забытым.

Чтобы исправить такое положение, необходимо начинать со школы. С 1-го по 7-й класс учить детей писать остроконечным пером английской каллиграфии, с 8-го класса и дальше осваивать стенографию, а индивидуальный скорописный почерк сформируется сам по себе. Это позволило бы зало-

жить основы углубленного понимания средств письма, умение писать красиво, обыденно или краткописью. А художественная каллиграфия должна стать уделом тех, кто стремится своим талантом создавать значимое и вечное.

Каллиграфическое искусство по композиционно-выразительным средствам созвучно музыке, хореографии, архитектуре. Это отражено в таких выражениях, как "мелодии каллиграфа", "танец пера", "барочная линия".

Каллиграфия предполагает глубокое понимание темы, знание законов и категорий графических форм, высокое мастерство выполняемых линий, проявление авторской индивидуальности, в которой воспринимаемый мир выражается языком линейных форм, уровнем эмоционального чувства художника.

Искусством каллиграфии может овладеть человек, предрасположенный к творческой художественной деятельности, знающий правила грамматики, в совершенстве владеющий техникой написания, рисования и точного построения букв, способный длительное время находиться в уравновешенном состоянии, систематически выполняя упражнения для руки пишущим инструментом.

Только сильной и пластически развитой рукой с тонкой тактильной чувствительностью пальцев и хорошо отлаженным инструментом можно уверенно и легко воплотить художественную идею. Мастер пера должен стремиться к такой внутренней уравновешенности, когда представляемый образ и весь последующий творческий процесс в полном соответствии, а написанные формы выполнены легко, уверенно, без корректирования и уточнения элементов.

Линия — осмысленный графический след на плоскости.

В каждом движении пера мы стараемся понять закономерность и особенность его. Выполнение самого простого условия при равных возможностях подтвердит мысль, что точных повторений нет, как нет и абсолютно одинаковых почерков. Одни каллиграфы тяготеют к вертикали, другие — к диагонали или горизонтали, выражая свое состояние через прямую или изогнутую линию. Все это определяет форму линии, ее стремление к свободному и точному движению, к мастерству.

Представьте, что перед вами лист белой бумаги. Для творческого человека это изобразительное пространство. Все располагает к сосредоточенности, а глаза ищут точку опоры, исследуют контур, определяют центр оси. Но вот перо коснулось бумаги и линия сильно удлинилась, изменила траекторию, амплитуду движения и, плавно изгибаясь, меняя толщину, закончилась точкой.

Проведенная на листе бумаги линия является как бы автографом, выражением определенных качеств исполнителя, его образного мышления. Вот она напряжена, как тетива лука, затем изменилась в пространстве, развернулась, повторилась, зазвучала, а вот уже, как первая борозда в чистом раннем поле — длинная, неровная, фактурная. Нет здесь случайного. То, что привлекает внимание, либо однозначно принимается всеми, либо каждым интерпретируется по-своему. Так незаметно мы пришли к тому, что линия стала выполнять функцию знака. Прямая вертикальная соответствует норме, наклонная вправо — движению вверх, наклонная влево — движению вниз, спиральная — конденсатор энергии и т.д.

Исключительную художественную значимость в каллиграфии представляют непрерывность движения, вдохновение и мастерство живого следа, называемого *росчерком.* Это — линия, выражающая направленность мысли, индивидуальное эмоциональное состояние, умение каллиграфа графически выразить движение во всех его фазах. Строгое ритмическое изменение линии и тончайшие графические нюансы недоступны для подражания. Эмоционально-экспрессивное движение может выражаться в форме свободной сильной линии, в ритмической упорядочности и в ассоциативной образности. Здесь порой простое становится бесконечно сложным, а сложное простым. Для того, чтобы понять это, необходимо увидеть нечто доступное только вам.

Буква — графический знак алфавита, обозначающий членораздельный элемент устной речи, который имеет форму прописную и строчную, рукописную или печатную, функциональную или художественно-декоративную.

Каждый письменный знак алфавита, которым мы пользуемся, в прошлом обозначал конкретный предмет, и этому была подчинена его форма. Так, буква А берет свое начало от изображения головы быка, от слова "алеф", а буква Ш обозначала три колоса, Т — тупик и так далее. Было бы полезно в школе не только изучать звуковое значение букв, но происхождение формы знака. Это интересно и важно для понимания первоначального значения буквенной формы, в том числе древнеславянской азбуки, чтобы уметь читать первоисточники и знать символику.

Так, в древнерусском языке буквенные символы как бы таили в себе предначертание мира, а небо над головой непрочитанную книгу. В кирилловском уставе буква "аз" обозначала всему миру солнечный свет, начало всех начал, а "буки" — вторую букву азбуки.

Современная форма букв не находится в прямой зависимости от обозначаемого звука, и один и тот же знак может иметь различные значения (например, В в латинском и белорусском языках, а буква А представляет фонему, число, товарный знак и др.).

Вариантность форм знаков обусловлена в основном законами зрительного восприятия, определяющими различаемость их при чтении и воспроизведении. Исходя из этого, буква имеет две графемы, два базиса. В первом случае это — основной отличительный признак, по которому один знак отличается от другого (например, буквы А и Н имеют одинаковое количество элементов, но разное их пространственное положение, что и определяет их различие).

Для правильного написания буквы необходимо знать последовательность выполнения ее элементов, начало, направление и окончание движения, форму и принцип связи элементов. С этого начинается постижение основ каллиграфии, а инструмент, приемы работы, темп написания, амплитуда движения, композиционные средства позволяют максимально усилить художественную выразительность, являясь источником бесконечного многообразия и совершенства форм.

Отличаясь определенной символической образ-

ностью, буква может иметь и более широкое значение, быть художественно-декоративным произведением, инициалом (лат. initialis — начальный, в древнерусском — буквица). *Инициал* имеет сложную образно-графическую композицию с применением орнамента, иллюстративного рисунка и других средств. Как правило, выделяется увеличенным размером в начале текста. Древнеславянские мастера каллиграфии выполняли буквицу особенно старательно. В книгах Ф.Скорины начальные буквы глав подчинялись содержанию текста в сочетании с народной мудростью.

Широко распространено выполнение буквенных знаков в виде монограмм (гр. monos — один, gramma — буква), художественная графика которых строится на принципе повторов, наложений, совмещений одной или нескольких букв с применением росчерков. Сюда относятся и виртуозно написанная буква, выражающая, например, "скрипичную мелодию", "танец кисти" и другие мотивы.

Форму буквы можно использовать в качестве различных фактур. Многократное повторение ее ручным, типографским или другим способом по определенной программе позволяет создать оригинальную современную графику.

Чтобы постичь искусство каллиграфии, необходимо знать закон изобразительной и выразительной графики, образно-символически мыслить, владеть различными способами выполнения буквенных форм.

Шрифт — (нем. schrift — письмо) — система букв, цифр, специальных знаков, формообразование которых обусловлено функциональной, художественно-декоративной или технической целесообразностью. У восточных славян слово "шрифт" стало употребляться с XVIII в., до этого типографские, как и рукописные алфавиты, назывались "Азбукой".

Известно, что любое множество знаков легче запомнить, если выделить то, что их объединяет, и расположить в определенной последовательности. На этом принципе построен буквенный алфавит для обучения чтению, в таком же порядке традиционно представляются и знаки шрифта как графическая разновидность определенного алфавита и как вид каллиграфии. Все применяемые шрифты можно поделить на три группы: 1) комплект знаков для воспроизведения написанием, рисованием, точным построением; 2) буквенные и другие знаки, предназначенные для тиражирования печатным способом (в полиграфическом производстве больше распространено название "гарнитура"); 3) применение письменных алфавитов как средства каллиграфической художественно-декоративной композиции.

Рассматривая графику шрифта, легко заметить большое разнообразие знаков и вместе с тем определенное единство (выравненность в строке, одинаковую насыщенность, повторяемость элементов, образность...). Каждый шрифт имеет свою визуальную опору, например для классического латинского и русского гражданского — средняя линия строки, для индийского — верхняя, для арабского — нижняя, для японских иероглифов — вертикальная ось. Это можно отметить и в отношении количества прямых и округлых линий в графике знаков.

Решая творческую задачу, направленную на совершенствование традиционных шрифтов или разработку новых вариантов, художник должен ясно представлять следующее: а) параметры пространственных характеристик знаков относительно вертикали и горизонтали, плотности, насыщенности; б) набор форм элементов и принцип их взаимодействия, структурное или пластическое; в) тип букв — печатные или скорописные, на основе которых будет строиться процесс формообразования. Существенное влияние на достижение максимального единства элементов шрифта имеют организация самого процесса, практический опыт исполнителя, технические средства, применяемые в работе. Все это должно быть направлено на достижение высокого уровня графической культуры, учитывая тончайшие нюансы. Каждый знак должен быть выверен геометрией и чувством.

Но художественная значимость букв или других знаков (чисел, знаков препинания) зависит не только от их законченности и совершенства, но и от взаимодействия с другими знаками, от композиционного приема организации. В художественной практике каллиграфов распространено направление, когда шрифтовые алфавиты используют как средство для выразительности таких композиционных категорий, как симметрия, контраст, ритм, для образования различных фактур. Графика шрифта предполагает различные варианты: торжественный, строгий, мелодичный и другие. В любом случае важно соблюдать не только правильность написания формы букв, но и их композиционное построение. Несколько непривычно видеть свободно летящие, как стаи птиц, буквы, но художественная фантазия каллиграфа безгранична. Особенно когда каллиграф использует для этого графопостроительную технику, позволяющую достичь новых горизонтов в шрифтовом искусстве.

И какими бы правилами ни был закреплен порядок письменных знаков алфавита, законы развития шрифта оказываются сильнее, и процесс этот бесконечный.

Слово — звуковая или графическая единица речи, служащая для выражения определенного понятия.

Для нас стало привычным видеть одно и то же слово напечатанным или написанным различными формами букв и шрифтов, что свидетельствует об относительной независимости его содержания. Следовательно, утверждение: "Что важнее для каллиграфа — содержание или форма?" не имеет смысла. Это дает возможность самому каллиграфу определить первичность одного из двух значений или сгармонизировать их взаимовлияние в зависимости от творческой цели.

Эмоциональное воздействие каллиграфии слова достигается максимальной выразительностью орфографических свойств. Художественные качества здесь зависят от степени раскрытия пластической выразительности самих букв и их взаимодействия, выбора формы букв, расположения их в пространстве, орфографических правил, стиля письма. Соблюдая грамматическую и композиционную правильность слова, каллиграф стремится выразить свое отношение, отразить дух времени, чтобы избежать повторов или "слепого" копирования. Немало интересного и увлекательного для творческой мысли содержится в артикуляции слова, в звуча-

нии букв, в смысловых эмоциональных оттенках. Теперь уже перед нами не просто буквы, а звучащие "ноты", то гласно, то согласно, то усиливаясь до forte (сильный), то снижаясь до piano (слабый). На этой основе создаетсгя вокально-графическое произведение.

И не утихла одна мелодия, а на другом листе звучит уже другая, непохожая. Нарастает и усиливается минор, полная драматизма надпись "Хатынь". Низкий горизонт, "обугленные" тяжелые буквы, в центре выделяется буква Т символ тупика, конца, и слышится печальное а-а-а!

А далее напряженная и протяжная мелодия "Полонеза", прощание с Родиной. "Виртуоз" — непрерывно и плавно в пространстве изменяется тонкая линия букв, выполненная в быстром темпе, звучит скрипка. В этих графических вариантах ассоциативная образность, мир мыслей и чувств. Написанное слово воспринимается не только прочтением знаков, но и формой графики.

Текст (лат. textus — ткань, соединение) — последовательное изложение в письменной или печатной форме предложений, слов, логически стройное и грамматически правильное сообщение.

Работая с текстом, необходимо длительное время находиться в уравновешенном состоянии, чтобы осмыслить и эмоционально пережить смысл содержания, сформулировать творческую идею, чтобы при написании пером выдержать стиль букв, пространственный ритм строки и текста в целом. Характер композиции определяется тремя обстоятельствами: а) жанром (прозой, поэзией или формой фразы); б) художественным стилем изложения содержания; в) субъективными особенностями автора. Из этого и "ткется" текстовая фактура, усиливая образность литературного произведения каллиграфическими средствами.

Графическая интерпретация содержания текста не подчинена строгим правилам.

В одном случае заимствуется содержание из поэтических или прозаических произведений, фраз, слов. И как бы в соавторстве, параллельно, ведется художественное развитие идеи. Образные элементы письма усиливают содержание текста. Графика доступна для чтения и переживания.

Суть второго подхода состоит в следующем. Заимствованный текст или содержание вызывают субъективный образно-эмоциональный интерес и вдохновение. В творческом процессе присутствует момент художественного переосмысления изначального содержания. Этому подчинены композиционный строй, характер пластики, сильно выражены эмоциональные акценты, росчерки. Чтение текста затруднено, но доступно.

Или такая тенденция, когда выражается субъективное понимание темы, где содержание текста является только тематическим мотивом. Доминирует эмоционально-ассоциативное выражение в графике текста. Такое каллиграфическое произведение строится на понимании образно-символических значений линий, на виртуозности росчерков с большой амплитудой движения, применении острых композиционных приемов. Это искусство совершенных движений, разума, эмоций, руки, когда глаз "слышит", а ухо "видит", в прямой линии воплощена божественная, в изогнутой — земная мелодия, когда лист бумаги, белое поле осмысливается и переживается как символ пространства и бесконечности.

Так, в песне "Неман" — "судьбоносная", широкая река. Композиция, ритм, пластика подчинены образной выразительности движения воды и волн. Здесь как бы два графических образа: один литературный, второй ассоциативный. А рядом линейно-пластический ритм, это тоже "Неман", только условно передающий обобщенные образные характеристики. Глубокий смысл стихотворения М.Богдановича "Стратим-лебедь", жизнеутверждающе звучит барочная линия и ведет эту мелодию.

"Жнея" Я.Купалы. Тут нет традиционного изображения красивой молодой девушки со снопом, а сама колосообразная графика письма создает картину богатого урожая. И рожь тут "царица".

В каждом произведении есть что-то свое, что и определяет его художественную оригинальность. Оно может волновать, радовать глаз или склонить к раздумию.

Каллиграфический рисунок — это конкретное воплощение образа по памяти или представлению точным и непрерывным организованным движением пера или другого инструмента. Предшествует этому глубокий анализ натуры, длительное выполнение специальных упражнений. Доведение точного движения руки до автоматизма в написании определенных элементов или целых форм.

Каллиграфическому рисунку присуща стилизация формы через непрерывно и плавно меняющуюся, "красиво" выполненную линию, условно, ассоциативно выражающую графический образ.

Анализируя графические средства рисунка, можно выделить три типа линий: а) изобразительную, максимально позволяющую выразить реальный мир форм медленным, прерывистым, фактурным движением инструмента по плоскости; б) каллиграфическую, условно передающую изображение предмета или процесса, непрерывно, виртуозно изменяясь в пространстве и времени, создавая линейно-пластический ритм; в) геометрическую, точную, инструментальную (выполненную линейкой, циркулем, лекалами), схематически отражающую отдельные свойства предмета, движения выполняются не только быстро, но и медленно.

Как музыкальное ухо не терпит фальши, так и для развитого глаза каллиграфа неприемлема неуверенная динамика линии, сбой ритма, нарушенная тектоническая напряженность, сила линии, частые сбои. За кажущейся легкостью и простотой графики скрывается сложная и целенаправленная работа. Но все это остается там, за гранью видимого.

"След на льду" — гармоничные движения фигуристки в сопровождении музыкальной мелодии. Можно представить графический образ как зафиксированный след скольжения.

"Розы". Здесь все естественное, ничего лишнего. Красота и совершенство.

"Нарочанский мотив" — поэзия. Прощальный круг улетающего аиста.

В унисон со сказанным заканчиваются и мысли о каллиграфии.

Вместо послесловия

У каждого человека свой, неповторимый и единственный путь в профессию, где наряду с объективными закономерностями много случайного и удивительно неожиданного. Особенно заметно это, когда автор представляет результаты своего труда на суд общества. Когда анализу подвергаются не только его творчество, но и обусловливающие мотивы его поступков, что необъяснимо, что является творческой тайной.

К мастерам любой профессии я с детства отношусь с большим уважением. Но больше всего завидую тем, кто строит храмы и делает скрипки. Любое дело, мастерски выполняемое, вызывает интерес и восторг. Могу любоваться вьющейся стружкой, геометрической точностью детали, выполняемой на токарном станке, люблю постучать по наковальне молотком, слушая ее малиновый звон, гладко по линии протесать бревно, скрупулезно поколдовать иглой. А в целом это опыт и средства, позволяющие свободно выражать творческий дух, избегая однообразия. Но это имеет особый смысл, когда выделяется что-то одно, главное.

Как-то постепенно у меня развился интерес к красивому письму, а затем и укрепилась вера, что я на истинном пути. И за это сейчас благодарен судьбе. Стремление к осмыслению свойств первичных графических форм (пространства, точки, линии, движения) позволило постичь тайну, когда перо "Аллегро" исполняет, когда рука "Гран-Па" ведет. И думаю, что моя предрасположенность к "музыкальной" линии скорее явление генетическое. Вспоминаю, как в детстве я любил лечь на землю, закрыть глаза и ощущать полет в бездне бесконечности. Откуда это? Может, это стремление видеть и переживать не так, как другие. И не это ли формировало мои намерения в искусстве. Так, после окончания художественного института неожиданно для себя решил заняться тем, чем занимаются немногие: шрифтами, каллиграфией. Обучаю других этому искусству и учусь сам.

А что дальше?

Вера в то, что простое стремится к сложному, а сложное — к простому, и в этом непрерывность развития и познания всего сущего. И что ты не одинок. И что от твоего дела зависит, каким будет день. Те, кого убедило содержание книги, сделайте вывод, утвердитесь верой и трудитесь, увековечивая красивое письмо.

Список иллюстраций

Инструмент каллиграфа 21
Форма линии подчинена скорости движения инструмента 22
Символическое значение линий в зависимости от положения в пространстве 23
Геометрическая сетка 24
Разнонаправленные прямолинейные движения 25
Фактура 26
Фактурный след 27
Вдохновенные штрихи 28
Криволинейное движение 29
Проба пера 30
Росчерк 31
След кисти 32
Экспрессия 33
Композиция 34
Автограф-экспрессия 35
"S" образные движения 36
От простого к сложному 37
Вдохновение 38
Буквенный мотив 39
Эхо 40, 41
Резонанс 42
Аккорд 43
Начало 48
Компьютерная графика 49
Мелодия 50
Звучащая буква 51
Знак для детского танцевального коллектива 52
Реквием 53
Декоративная буква Х 54
Буква *а* фактура 55
Композиция из двух букв 56, 57
Знак, два начала 58
Буква *а* выражение процесса 59
Варианты монограммы 60
Монограмма автора 61
Буквица Глаголь 62
Фантазия 63
Буквица А, по мотивам Ф. Скорины 64
Монограмма, посвященная поэту 65
Рожь и василек 66
Буква I начало 67
Презент 68
Объемный знака 69
Композиция, коллаж 70
Проектная графика 71
Алфавит, авторская интерпретация по мотивам Супрасльской рукописи X—XI вв. Устав 76
Алфавит по мотивам букв Статута Великого княжества Литовского 1529 г. 77
Графика букв на основе старобелорусской грамоты 1516 г. 78
Быстрый темп письма 79
Древнеславянское обозначение букв 80
Вертикаль 81
Строчные буквы 82
Прописные буквы с засечками 83
Строчные буквы (школьный вариант) 84
Прописные буквы (школьный вариант) 85
Алфавит на основе повторяемых, ускоренных движений 86

Эмоциональное написание букв 87
Стенографич-ий каламбур 88
Алфавит стенографии 89
Шрифт широкон-ым пером 90
Экспрессивный 91
Алфавит, выполненный остроконечной кистью 92
Композиция 93
Контурный фрактурный алф-ит 94
Танец кисти 95
Образная каллиграфия „Птицы летят" 96
Композ-ия из семи букв 97
Зимнее окно 98
Рельеф на стекле 99
Дерево 100
Архаичный алфавит 102
Цветами цвёл 111
Виртуозы 114
Вечное движение 115
Мажор, минор 116
2 варианта графики слова Менск 120, 121
Графика для книги по музыке 123
Дом моделей 124, 125
М. Огиньский. Полонез 126
Родник 127
Лявониха 131
Композиция 133
Текст для каталога 134
Фраза 140
Крылатое изречение 142
Слова Константина-философа 143
Мудрые слова отрокам С. Полоцкого 144
Из книги М. Гусовского „Песня про зубра" 145
Думы Тараса 146
А. Мицкевич, каллигр-кая поэзия 148
А.С. Пушкин. „Зима" (фрагмент) 149
Каллиграф-кая поэзия на слова Тётки (Алоизы Пашкевич) 150–154
Симфония 155
М. Богданович. „Веранiка" 156
Слова М. Богдановича 158
Я. Колас, образная шрифтовая графика 159
Я. Купала „Я бачыу" 160
Я. Купала „Жняя" 161
Неман, песня 162, 163
Авторские слова 164
А. Блок, поэзия 165
Каллиграфия 166
Песня „Белоруссия" 167
М. Захаренко, композиция 168, 169
Четверостишие В. Мисуно 170
Каллиграфическая надпись 172
Надпись унциалом 173
Ни дня без линии (лат.) 174, 175
Адажио, танец мал-их лебедей 179
Аллегро 180
Листок падает 181
Последние капли 182
Птица 183
Крыло большой птицы 186
Зимние зарисовки 187
Розы 188, 189
Нарочанский мотив 190

Рэдкі, а магчыма, і адзіны выпадак, калі адна асоба здольная скласці і каліграфічна напісаць тэкст, выканаць фотаздымкі і графічныя ілюстрацыі, распрацаваць макет-арыгінал для друку. Імкнуцца „ад і да" ахапіць творчыя праблемы мастацтва літар. Гэта і робіць кнігу „Мелодыі каліграфа" – унікальнай з'явай у свеце мастацтва шрыфту і кнігі. Можна штосьці зрабіць лепш ці горш, нешта дадаць ці змяніць, але гэтак можа толькі ён – Павел Семянка.

У кнізе своеасабліва раскрыты мастацкія і інфармацыйныя асаблівасці пісанай літары як знака, форма якога створана біялагічнай і інтэлектуальнай сілай. Аўтар творча і натхнёна зафіксаваў вопыт мастака-каліграфа, настаўніка, чалавека, які шануе думкі і вопыт іншых і імкнецца мець сваю пазіцыю.

Няхай будзе слаўнай твая праца, калега!

Пісана пасля знаёмства з матэрыялам, падрыхтаваным да друку.

4·X·1990

А. Гурскас, Вільня

ББК 85.15
С 30

Фонд дапамогі развіцця культуры

Рэцэнзенты
дацэнт кафедры графічнага дызайну і рэкламы
Беларускай акадэміі мастацтваў
Э.Э.Жакевіч

Афармленне П.А.Семянкі
Пераклад на беларускую мову А.А.Анісімовіча

В книге раскрыт творческий процесс, профессиональные особенности графика-каллиграфа, участника зарубежных, всесоюзных, республиканских художественных выставок П.А.Семенко. Представлена книжная графика, каллиграфические и шрифтовые композиции, иллюстрирующие изобразительного и текстового материала.

Адресована широкому кругу читателей, будет полезна школьникам, студентам, всем, кто интересуется каллиграфией и шрифтами.

ISBN 5-345-00478-1

© Семенко П.А., 1993

Рэдкі, а магчыма, і адзіны выпадак, калі адна асоба здольная скласці і каліграфічна напісаць тэкст, выканаць фотаздымкі і графічныя ілюстрацыі, распрацаваць макет-арыгінал для друку. Імкнецца „ад і да" ахапіць творчыя праблемы мастацтва літар. Гэта і робіць кнігу „Мелодыі каліграфа" – унікальнай з'явай у свеце мастацтва шрыфту і кнігі. Можна штосьці зрабіць лепш ці горш, нешта дадаць ці зменшыць, але гэтак можа толькі ён – Павел Семчанка.

У кнізе своеасабліва раскрыты мастацкія і інфармацыйныя асаблівасці пісанай літары як знака, форма якога створана біялагічнай і інтэлектуальнай сілай. Аўтар творча і натхнёна зафіксаваў вопыт мастака-каліграфа, настаўніка, чалавека, які шануе думкі і вопыт іншых і імкнецца мець сваю пазіцыю.

Няхай будзе слаўнай твая праца, калега!

Пісана пасля знаёмства з матэрыялам, падрыхтаваным да друку.

4·X·1990

А. Гурскас, Вільня

Уводзіны

У працэсе свайго развіцця чалавецтва зрабіла адно з найбольш значных адкрыццяў: вынайшла інфармацыйныя знакі, якія дазваляюць аб'ядноўваць індывідуальны і грамадскі розум. Неабходнасць у інфармацыйных знаках абумоўлена агульначалавечай патрэбай фіксаваць, фарміраваць і перадаваць з пакалення ў пакаленне жыццёвы вопыт. На розных этапах развіцця народы, захоўваючы традыцыйныя сродкі зносін, вынаходзілі новыя. Найбольш пашыраныя сродкі перадачы інфармацыі вербальны (вусавы) і графічны (пісьмовы). Але ні той, ні другі не з'яўляюцца універсальнымі. Кожная моўная форма дапаўняе і пашырае функцыянальныя і эстэтычныя магчымасці іншай, адбываецца ўзаемнае пранікненне вусавога і графічнага маўлення.

Пісьмо, прайшоўшы шлях больш чым 10 тысяч гадоў ад вобразна-малюнкавага да вобразна-сімвалічнага і фанаграфічнага, уяўляе сабой не толькі ўдасканаленне знакаў, але і эвалюцыю свядомасці. Таму вывучэнне яго можа пашырыць наш розум, здо-

ле расшыфраваць значэнне забытых знакаў, у якіх закладзены сэнс і дасканаласць формы. Калі архаізаваны бытавы прадмет для нас ператвараецца прадметам канкрэтнай працоўнай дзейнасці, то пісьмо раскрывае пэўны ўзровень духоўнасці. Так, узнікненне славянскага пісьменства дало магчымасць фіксаваць сваю гісторыю. З „Аповесці мінулых гадоў" летапісец Нестар і пачаў гэтую дзейнасць, увекавечваючы працу жыцця народа.

Ва ўсе часы пісьмо развівалася і ўдасканальвалася ў двух напрамках: адзін імкнуўся спрасціць форму знакаў, зрабіць іх максімальна прастымілі і агульнадаступнымі, а другі надаў увагу да прыгожага і ўрачыстага.

Нікога не пакідае абыякавым старажытнаегіпецкае іерагліфічнае пісьмо фараонаў, іерогліфы якога з вялікім майстэрствам выкананы на камені. Старажытныя кітайскія каліграфы здзіўляюць сузіральніка сваім мастацтвам, бо ў творах майстроў адсоткі знакі неўлічваюцца і вельмі.

У Еўропе ў эпоху Адраджэння прыгожае пісьмо прыраўнавалася да скарбаў ўзвышанага і было мала каму даступным, бо лічылі: „Чысцюня пісьма — чысцюня думы", „Прыгажосць пісьма — мова рукі і выказванасць думкі". На мяжы найбольшай дасканаласці каліграфія галандца Яна Ван-дэ-

Вельдэ (XVII ст.), француза Люка Мэтро (XVII ст.) і іншых. Анатоліян Джонстан (1872–1944) пакінуў ляўяне, сад за-ляцца даследаваннем пісьма, і стаў вядомым каліграфам, майстрам шырокаканечнага пяра.

Свяшчэнныя кнігі пісалі літарамі, якія таксама лічыліся свяшчэннымі. Гэта ведаў і шанаваў выдатныя старажытнаславянскія дзяржаўныя дзеячы, служыцелі царквы, манастыры. Чалавек, які валодаў устаўной кірылаўскай каліграфіяй, становіўся больш значным для свайго часу і для гісторыі. Такімі былі Кірыла Тураўскі, Еўрасіння Полацкая, Лазар Богша, Лука Смаляцін. А калькі пяцітыднага натхнення ў гонар А.С.Пушкіна – гэта глыбокае вывучэнне духу і дасканалых рухаў рукі і пяра.

Узбагачаючы, удасканальваючы, пашыраючы абсяг свайго прымянення, пісьмовыя знакі змяняюць і сваю форму. Адны алфавіты становяцца класікай, а прыдатныя формы пісьма дынамічна развіваюцца і на пэўнай ступені, дасягнуўшы дасканаласці, у сваю чаргу, саступаюць месца новым тэндэнцыям.

Для нашага часу характэрна выкарыстанне трох відаў пісьма: каліграфіі, жыўкапісу, стэнаграфіі. Кожны з гэтых відаў мае сваю функцыянальную, маштабную і сацыяльную значнасць.

Так, стэнаграфія ў недасканалай пакуль графічнай форме

вырашае адну з найважнейшых задач, якія не маў сілу жывой, жывой другой форме пісьма – дазваляе весці сінхронны запіс вусного маўлення. Закладзены ў ёй прынцып фарміравання абазначае заканамерную накіраванасць развіцця нашага пісьма, і ёсць падстава верыць, што ў будучыні і гэтая форма знойдзе шырокую маштабную законнанасць.

Але каліграфія забыцца пра тое, што было створана, што стала культурна-гістарычнымі фактамі. Аналіз стану нашай культуры пісьма сведчыць пра тое, з якой вялікай цяжкасцю аднаўляецца страчанае, бо, адраджаны разбуранае, можна толькі набліжацца да першапачатковага яго стану.

Для маштабнай культуры важны не толькі ўнікальны талент адной асобы, але і такая патрэбнасць людзей у грамадстве, якая далучана да яе. Гэта фарміруе устойлівае творчае асяроддзе, развівае вобразна-эмацыянальнае мысленне.

Адной з такіх маштабных формаў выяўленчасці з'яўляецца каліграфічнае пісьмо. Заняткі каліграфіяй садзейнічаюць замацаванню ведаў, развіццю ўменняў і навыкаў, патрабуюць стараннасці і стараннасці, даюць магчымасць пераключыць творы праўдзе, удасканальваць індывідуальныя здольнасці, сведама інтэрпрэтаваць узаемадзеянне тэкста і формы. Пры гэтым да прадмета „Каліграфія" можна адносіцца па-рознаму. Для адных – гэта пра-

фесіяй, від мастацкай дзейнасці, для другіх — хобі, трэція праяўляюць зікавасць да каліграфіі як да мастацкай забавы, імкнучыся тэарэтычна зразумець яе сэнс.

І чым больш людзей будзе займацца гэтым відам мастацтва, тым больш знаным будзе ўклад у агульную культуру. Гэта: магчыма з прычыны агульнадаступнасці каліграфіі, бо амаль усе мы валодаем першаснымі навыкамі пісьма, а ўласны почырк неспадзяваны.

На жаль, наша культура пісьма значна знізілася і вербальная мова не падабела гэтага, што, несумненна, адбіваецца на нашай культуры. У Беларусі адраджаецца зікавасць да шрыфтавога мастацтва, ураўстай і мастацкай каліграфіі, вядуцца пошукі і новых выразных сродкаў.

І такія паглыбленае вывучэнне мінулага і аналіз сучасных тэндэнцый развіцця літарнага мастацтва змогуць абудзіць устойлівую патрэбу развіваць і удасканальваць пісьмо, набліжаць нас, калі у Беларусі будуць свае друкарскія гарнітуры, будзе выдадзена кніга па гісторыі беларускага пісьменства, праведзены навукова-мастацкі аналіз шрыфту і шматлікіх ініцыялаў Ф.Скарыны, дзе адлюстравана боская і зямная мудрасць таго часу.

Роля мастака-каліграфа вызначаецца яго садзейні-

ганнем развіцця гравюрнага мастацтва. І буду шчаслівы, калі мая праца хоць трошкі закране твае пачуцці, думкі, а твой розум спасцігне штосьці новае, бо мастацтва гэсьма-неадъемная частка нашай культуры Удзячны А. Капру з Ляйпцыга, В. Тоатсу з Таліна, А. Гурскасу з Вільні і іншым, якія натхнілі мяне на творчасць, якая не прыносіць гучнай славы і вялікіх матэрыяльных выгадаў, але для людзей значная.

З гісторыі каліграфіі

Каліграфія (грэч. kalligraphia – прыгожы почырк, ад kallos – прыгожасць і graphо – пішу) – мастацтва прыгожага і выразнага пісьма (вытворныя ад слова „каліграфія" – каліграф, каліграма, каліграфічны этюд, каліграфічны малюнак і інш.).

Ва ўсе часы ў розных дзяржавах каліграфія развівалася і шанавалася па-рознаму, што абумоўлена гістарычнымі, тэрытарыяльнымі, палітычнымі і некаторымі іншымі асаблівасцямі. Напрыклад, у дзяржавах з ісламскай рэлігіяй каліграфія – аснову яе мастацтва, у Японіі і Кітаі – традыцыйна значная частка агульнай культуры. У Еўропе мастацтву пісьма таксама надавалі важнае значэнне, але не заўсёды ўдавалася захаваць яго высокі ўзровень.

Агульнай заканамернасцю для усходніх славян з'яўляецца карыстанне каліграфіяй на аснове ўстава, паўустава, скорапісу; а пасля рэформы 1709 года – рускай-грамадзянскага

шрыфту.

Устаў – пісьмо на канонах; на ўзор вертыкальнае, павольнае пры напісанні, тып помыку старажытных славянскіх рукапісаў, напісаных кірыліцай з выразным абрысам кожнай літары.

У Беларусі кірылаўскае каліграфічнае пісьмо бярэ пачатак ад напісання багаслужэбных кніг (канец X – пачатак XI ст.). Захаваныя лепшыя ўзоры старабеларускага кніжнага мастацтва з устаўнай каліграфіяй (Тураўскае Евангелле, XI ст.; Псалтыр, 1261 г.; Мсціжскае Евангелле, XV ст.; Віцебскае Евангелле, XVI ст. і інш.) адрозніваюцца некаторымі павелічэннем памеру літараў у тэксце, больш светлай графікай, павялічанай міжрадковай і міжлітарнай прасторай строіні падпарадкаваннем літараў вертыкалі, захаваннем рытму, разрастанню арнаментных матываў.

Вязь – вяршыня мастацка-дэкаратыўнага ўстава, па складанасці графікі займае сярэдняе становішча паміж арнаментам і літарным тэкстам: рыхлы складаны з пераважай вертыкальных застак, літары розныя маштабам ці нават прапушчаны. Вязью выконвалі загалоўкі, назвы кніг, ініцыялы, надпісы ў інтэр'еры і экстэр'еры узорваў...

Паўустаў – адна з графічных разнавіднасцяў пісьма

у славянскіх рукапісах, якая ўзнікла як спрошчаная форма ўстава і давала большую хуткасць напісання. У Беларусі ўжываўся з XIV ст.

Каліграфія на аснове паўустава захоўвае некаторыя асаблівасці, уласцівыя уставу, але графіка літараў больш дробная, з невялікім выгінам і нахілам на вертыкалі, з відавочным падаўжэннем за лінію ніжняга радка літараў Д, З, Р, У і вялікай колькасцю надрадковых знакаў (зітлаў, крыдыханняў, націскаў у выглядзе кропак, рысачак), запазычаных з паўднёваславянскай арфаграфіі.

Скоропіс – нахільны, хуткі, справавы від пісьма з любой на вымушанымі індывідуальнымі асаблівасцямі выканаўцы. Большасць падоўжаных літараў з нахілам у правы бок, назіраецца разнастайнасць, імкненне да неперарыўнага напісання слоў. Старабеларускі скоропіс і каліграфія на яго аснове некалькі адрозніваюцца ад аналагічнай формы пісьма Маскоўскай Русі.

Уплыў заходнееўрапейскай культуры ў Беларусі адчуваецца і на графіцы пісьма. У XV – XVI ст. ст. на беларускі скоропіс і каліграфію зрабіла прыкметны уплыў паслягатычнае пісьмо, бастарда. Каліграфія гэтага перыяду вылучаецца роўнымі, вертыкальнымі курсівамі, які лёгка чытаюцца, расцягнутымі

на гарызанталі, з умераным прымяненнем росьпіскаў. Для позняй каліграфіі характэрна больш прыкметная акругленасць, падоўжанасць надрадковых і падрадковых элементаў літараў, шырокі размах пісьма, што сведчыць пра ўплыў рускага скорапісу.

Шматлікія захаваныя творы каліграфічнага мастацтва сведчаць пра тое, што дайшоў да нятага віду мастацтва адносілася з большай павагай, і майстры каліграфіі вартыя таго, каб іх захавалі іхныя імёны. Лазар Богша — адзін з першых старабеларускіх майстроў, які зрабіў надпіс на крыжы Ефрасінні Полацкай; у Смаленскім псалтыры (1395 г.) пакінуў упамін пра сябе перапісчык Лука Смалянін; увекавечылі свае імёны Самуйла Пяляхоўскі ў Супрасльскім рукапісах (XVI ст.), Якімец з Навагрудка (1512 г.), Апанас Свіязэўскі (XVII ст.), Антон Кіеўскі (XVII ст.) і іншыя.

У сувязі з пашырэннем у XIX ст. у Заходняй Еўропе так званай англійскай каліграфіі (пісьмо нахільнае, суцэльнае, літары злучаны, выкананы з нажыскам вастраканцовым металічным пяром) беларускае пісьменства зазнала яшчэ адзін уплыў. Пазней шырокае выкарыстанне машынапісу не садзейнічала развіццю каліграфіі і стала прычынай скасавання такой прадмеціі, як пісар. У наш час паўсюднае ўжыванне шарыкавых ручак

прывяло да аднастайнага і сумнага пісьма. У выніку каліграфічнае пісьмо амаль забытым.

Каб выправіць такі стан, неабходна пачынаць са школы. З першага па сёмы клас трэба вучыць дзяцей пісаць востраканцовым пяром англійскай каліграфіі, з восьмага і далей асвойваць стылістыку, а індывідуальны скорапісны почырк сфарміруецца сам па сабе. Гэта дазволіць закласці аснову пажыццёвага разумення сродкаў пісьма, уменне пісаць прыгожа, звыклая або кароткапісьмо. А маючая каліграфія павінна стаць лёсам тых, хто імкнецца сваім талентам ствараць знаёмае і вечнае.

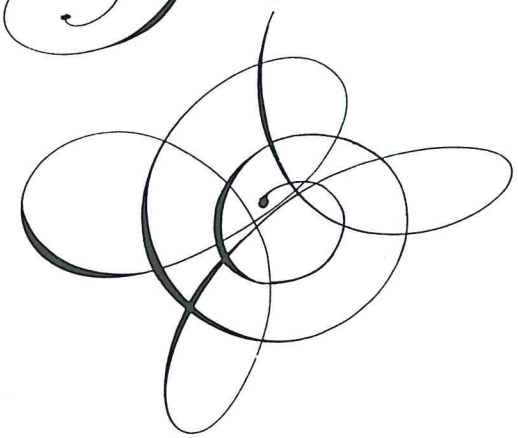
Каліграфічнае мастацтва на кампазіцыйна-выразных сродках супадае музыкі, харэаграфіі, архітэктуры. Гэта знайшло адбітак у такіх выразах, як „мелодыя каліграфа", „танец пяра", „барочная лінія".

Каліграфія прадугледжвае глыбокае разуменне тэмы, ведання законаў і катэгорый графічных формаў, высокае майстэрства выкананых ліній, выяўленне аўтарскай індывідуальнасці, у якой нацыянальны свет выказваецца мовай лінейных формаў, узбагачэнне эмацыянальнага вопыту мастака.

Мастацтвам каліграфіі можа авалодаць кожны чалавек, які схільны да творчай мастацкай дзейнасці, ведае правілы граматыкі, дасканала валодае тэхнікай напісання, малявання

ня і дакладнай пабудовы літараў, здольны працаваць час знаходзіцца ў спакойным стане, сістэматычна выконваць практыкаванні для рукі з інструментам пісьма.

Толькі моцнай і пластычна развітай рукой з тонкай тактыльнай адчувальнасцю пальцаў і добра наладжаным інструментам можна ўтрымана і лёгка ажыццявіць маштабную ідэю. Майстар пяра павінен імкнуцца да такой унутранай раўнавагі, калі ўзаемны вобраз і ўвесь наступны творны працэс у поўнай адпаведнасці суадносяцца як цэлае, а напісаныя дэталі выкананы лёгка, упэўнена, без карэктыроўкі і ўдакладнення элементаў.

3445
г. Ижевск

Лінія

— асноўваны графічны след на плоскасці.

У кожным руху пяра мы імкнемся зразумець заканамернасць і асаблівасць яго. Выкананне самай простай умовы пры розных магчымасцях пашырэння думку, што дакладных паўтораў няма, як няма і абсалютна аднолькавых поваркаў. Адны каліграфы імкнуцца да вертыкалі, іншыя — да дыяганалі або гарызанталі, выяўляючы свой стан праз прамую ці выгнутую лінію. Усё гэта вызначае форму лініі, яе імкненне да свабоднага і дакладнага руху, да майстэрства.

Уявіце, што перад вамі ліст белай паперы. Для творчага чалавека гэта выяўленая прастора. Усё схіляе да сканцэнтравання, а вочы шукаюць кропку апоры, даследуюць контур, вызначаюць цэнтр, восі. Але вось пяро дакранулася да паперы і лінія моцна падоўжылася, змяніла траекторыю, амплітуду руху і, плаўна згінаючыся, мяняючы таўшчыню, закончылася кропкай.

Праведзеная на лісце паперы лінія з'яўляецца нібы аўтографам, выяўленнем нейкіх якасцей выканаўцы, яго нага вобраз-

нага мыслення. Вось яна напружылася, як зялёва лука, потым
змянілася ў прасторы, разгарнулася, загула, а вось ужо як пер-
шая баразна ў густым раннім калі – дойлая, кляродная, фак-
турная. Нялма тут выпадковага: Тое, што прыцягвае ўвагу,
або адназначна прымаецца ўсімі, або кожным інтэрпрэтуецца па-
свойму. Так непрыкметна мы прыйшлі да таго, што лінія
стала выконваць функцыю знака. Простая вертыкальная адпа-
вядае норме, нахілёная ўправа – руху ўверх, нахілёная ўлева
– руху ўніз, спіральная – кандэнсатар энергіі і г.д.

Выключную мастацкую значнасць у каліграфіі маюць непера-
рыўнасць руху, натхненне і майстэрства жывога слядў, які на-
зываецца росыпрам. Гэта – лінія, што выяўляе накіраванасць
думкі, індывідуальны эмацыянальны стан, уменне калі –
графа графічна выказаць рух ва ўсіх яго фазах. Строгая
рытмічная змена ліній і найтанчэйшыя графічныя нюансы не-
дасягальныя для падробкі. Эмацыянальна-экспрэсіўны рух мо-
жа выяўляцца ў форме вальнай моднай лініі, рытмічнай уладка-
ванасці і асацыятыўнай вобразнасці. Тут часам простае ста-
новіцца бясконца складаным, а складанае простым, не ўсё
тут даступна дакладнаму выкладанню. Каб зразумець гэта,
неабходна ўбачыць тое, што даступна толькі вам.

Ілюстрацыі

Інструмент каліграфа 21
Форма лініі падуладна хуткасці руху інструмента 22
Сімвалічнае значэнне лініі 25
Геаметрычная сетка 24
Рознанакірункавыя прамалінейныя рухі 25
Фактура 26
Фактурны след 27
Натхнённыя штрыхі 28
Крывалінейны рух 29
Спроба пяра 30
Росшырк 31
След пэндзля 32
Экспрэсія 33
Кампазіцыя 34
Аўтограф-экспрэсія 35
Рухі, падобныя да „S" 36
Ад простага да складанага 37
Натхненне 38
Літарны матыў 39
Рэха 40,41
Рэзананс 42
Акорд 43

Літара

— графічны знак алфавіта, які абазначае выразны элемент вуснага маўлення, які мае формы вялікую і малую, рукапісную або друкаваную, функцыянальную або мастацка-дэкаратыўную.

Кожны пісьмовы знак алфавіта, якім мы карыстаемся, некалі абазначаў канкрэтны прадмет, і гэтаму была падпарадкавана яго форма. Так, літара А бярэ свой пачатак ад вызавы галавы быка, ад слова „алеф", а літара Ш абазначала тры калосы, П — тупік і гэтак далей. Было б карысна вывучаць у школе не толькі цікавое значэнне літараў, але і паходжанне формы знака. Гэта цікава і важна для разумення першапачатковага значэння літарнай формы, у тым ліку старажытнай славянскай азбукі, каб умець чытаць першакрыніцы і ведаць сімволіку.

Так, у старажытнаславянскай мове літарныя сімвалы быццам хавалі ў сабе крадзькнавэнне свету, а неба над галавою — было непазнанай тайнай. У кірылаўскім уставе літара „аз" абазначала ўсяму свету сонечнае святло, пачатак усіх

пачаткаў, а „буки" — другую літару азбукі.

Сучасная форма літараў прама не залежыць ад абазначанага гука і адрэзка і тая ж знак можа мець розныя значэнні (напрыклад, В у лацінскай і беларускай мовах, а літара А ўяўляе фанему, лік, таварны знак і інш.).

Варыянтнасць формаў знакаў абумоўлена ў асноўным законамі зрокавага ўспрымання, якія вызначаюць распазнавальнасць іх пры чытанні і ўзнаўленні. З улікам гэтага, літара мае дзве графемы, два базісы. У першым выпадку — гэта асноўная адметная адзнака, па якой адрэзак знак адрозніваецца ад аднаго (напрыклад, літары А і Ж маюць адналькавую колькасць элементаў, але розны іх прасторавы стан, што і вызначае іх адрозненне).

Для правільнага напісання літары неабходна ведаць паслядоўнасць яе выканання, пачатак, напрамак і заканчэнне руху, форму і прынцып сувязі элементаў. З гэтага пачынаецца ўразуменне асноў каліграфіі, а інструмент, прыёмы работы, тэмп напісання, амплітуда руху, кампазіцыйныя сродкі дазваляюць максімальна ўлічваць мастацкую выразнасць, ўзаемадзеянні крыніцай бясконцай разнастайнасці і дасканаласці формаў.

Адрозніваюцца візуальнай сімвалічнай вобразнасцю, літара

можа мець і больш шырокае значэнне, быць мастацка-дэкаратыўным творам, ініцыялам (лац. initialis – пачатковы, у старажытнаславянскай мове – буквіца). Ініцыял мае складаную вобразна-графічную кампазіцыю з прымяненнем арнаменту, ілюстрацыйнага малюнка і іншых сродкаў. Звычайна вылучаюцца павялічаным памерам у пачатку тэксту. Старажытныя славянскія майстры каліграфіі выконвалі буквіцу асабліва старанна. У кнігах Ф.Скарыны пачатковыя літары падпарадкоўвалі зместу тэксту ў спалучэнні з народнай мудрасцю.

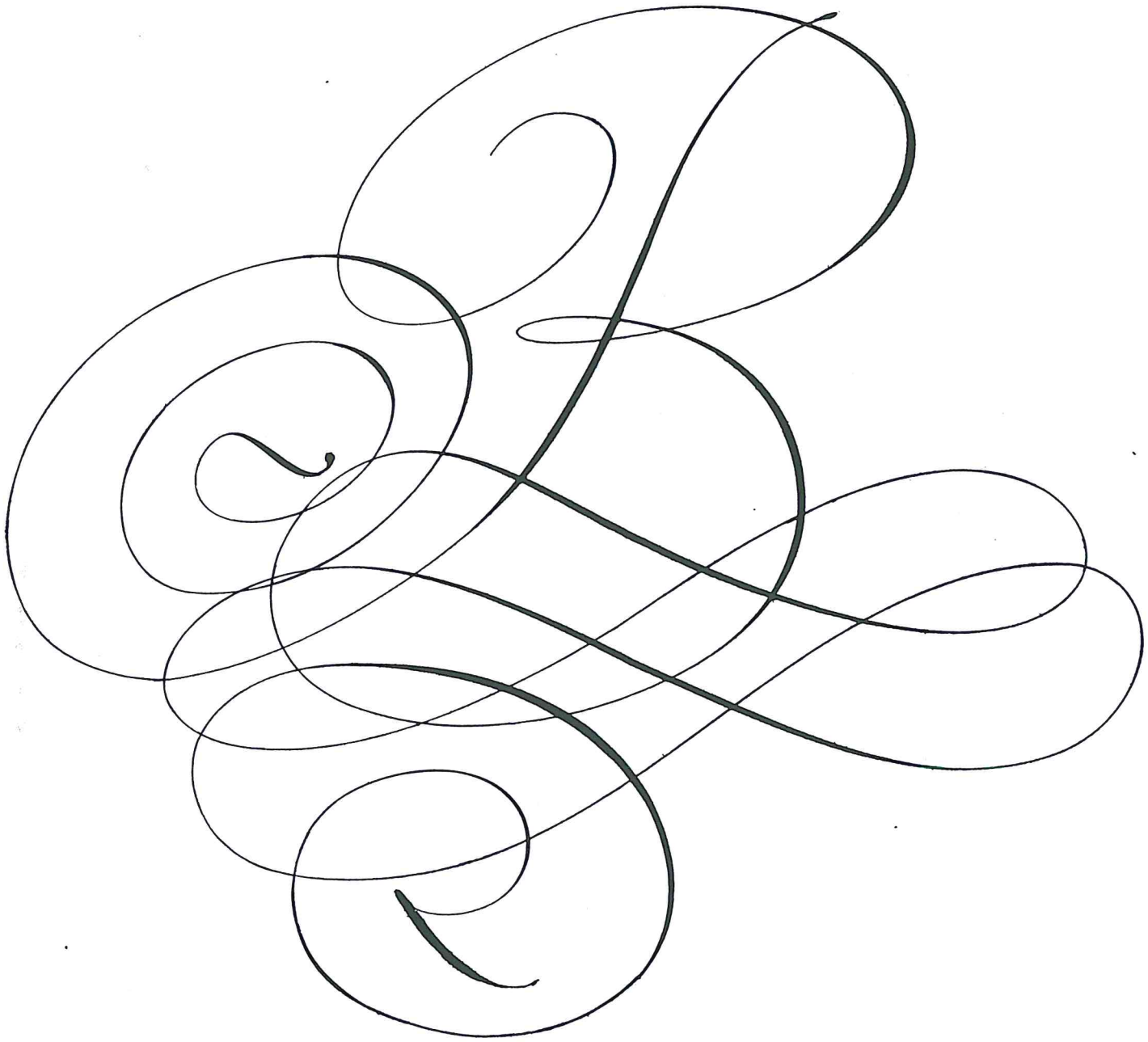
Шырока пашырана выкананне літарных знакаў у выглядзе манаграмаў (грэч. monos – адзін, gramma – літара), мастацкая графіка якіх будуецца на прынцыпе каўтораў, накладанняў, сумяшчэнняў адной ці некалькіх літараў з прымяненнем росьыркаў. Сюды адносіцца і віртуозна напісаная літара, якая выяўляе, напрыклад, „скрыпічную малодыю", „таньцу кшталя" і іншыя матывы.

Форма літары можа выкарыстоўваць розныя фактуры. Шматразовае каўтарэнне яе рознымі або іншымі спосабамі па розных праграме дазваляе стварыць арыгінальную сучасную графіку.

Каб глыбей спазнаць мастацтва каліграфіі, трэба ведаць законы выяўленчай і выразнай графікі, вобразна-сімвалічна думаць, валодаць рознымі спосабамі выканання літарных формаў.

Ілюстрацыі

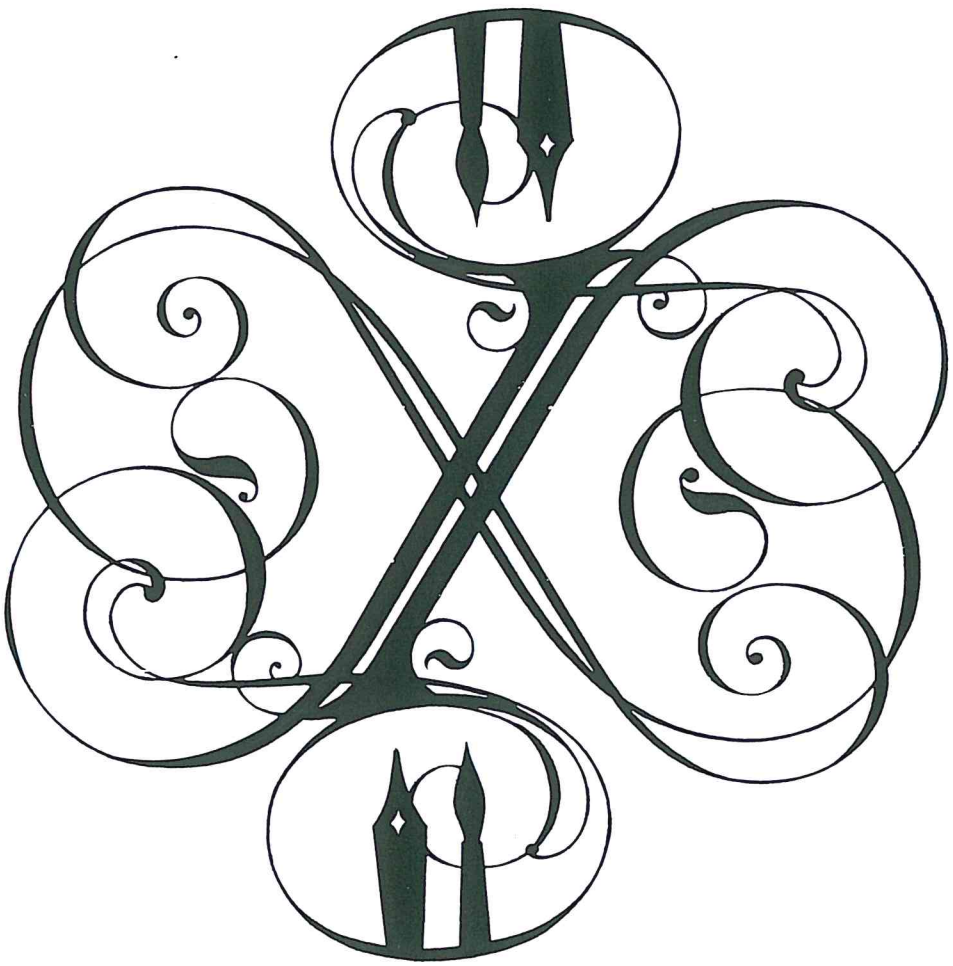
Пабатак 48
Каліграфічная графіка 49
Малодыя 50
Гуральная літара 51
Знак для дзіцячага танцавальнага калектыву 52
Рэквіем 53
Дэкаратыўная літара Ж 54
Літара а – фактура 55
Кампазіцыя з дзвюх літар 56, 57
Знакі, два пабаткі 58
Літара д – выражэнне краявід 59
Варыянты манаграм 60
Манаграма аўтара 61
Буквіца „глагаль" 62
Фантазія 63
Буквіца А на латывах Ф. Скарыны 64
Манаграма, прысвечаная пэту 65
Жыта і васілёк 66
Літара і – пабатак 67
Прэзент 68
Аб'ёмны знак 69
Кампазіцыя, калаж 70
Праектная графіка 71

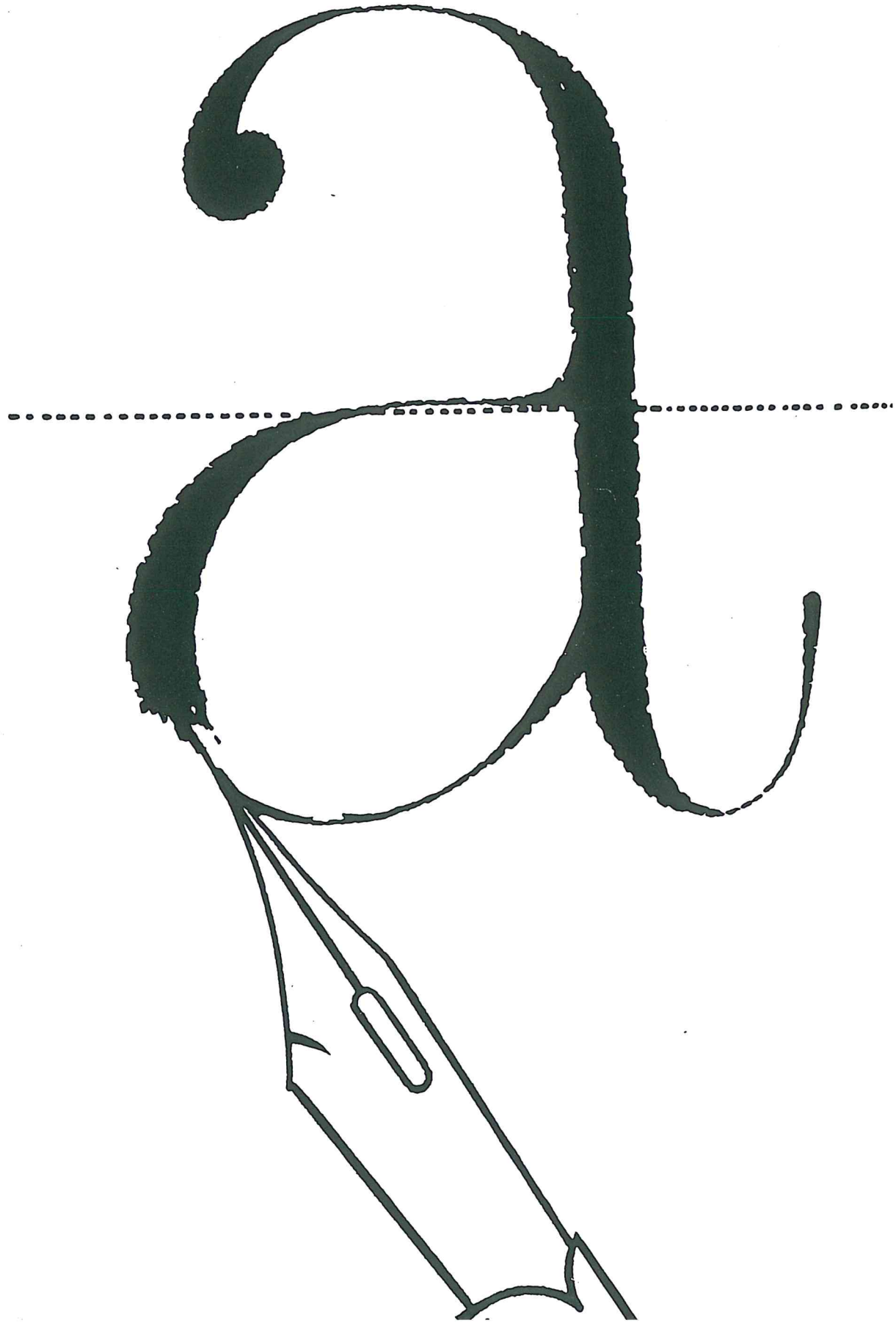

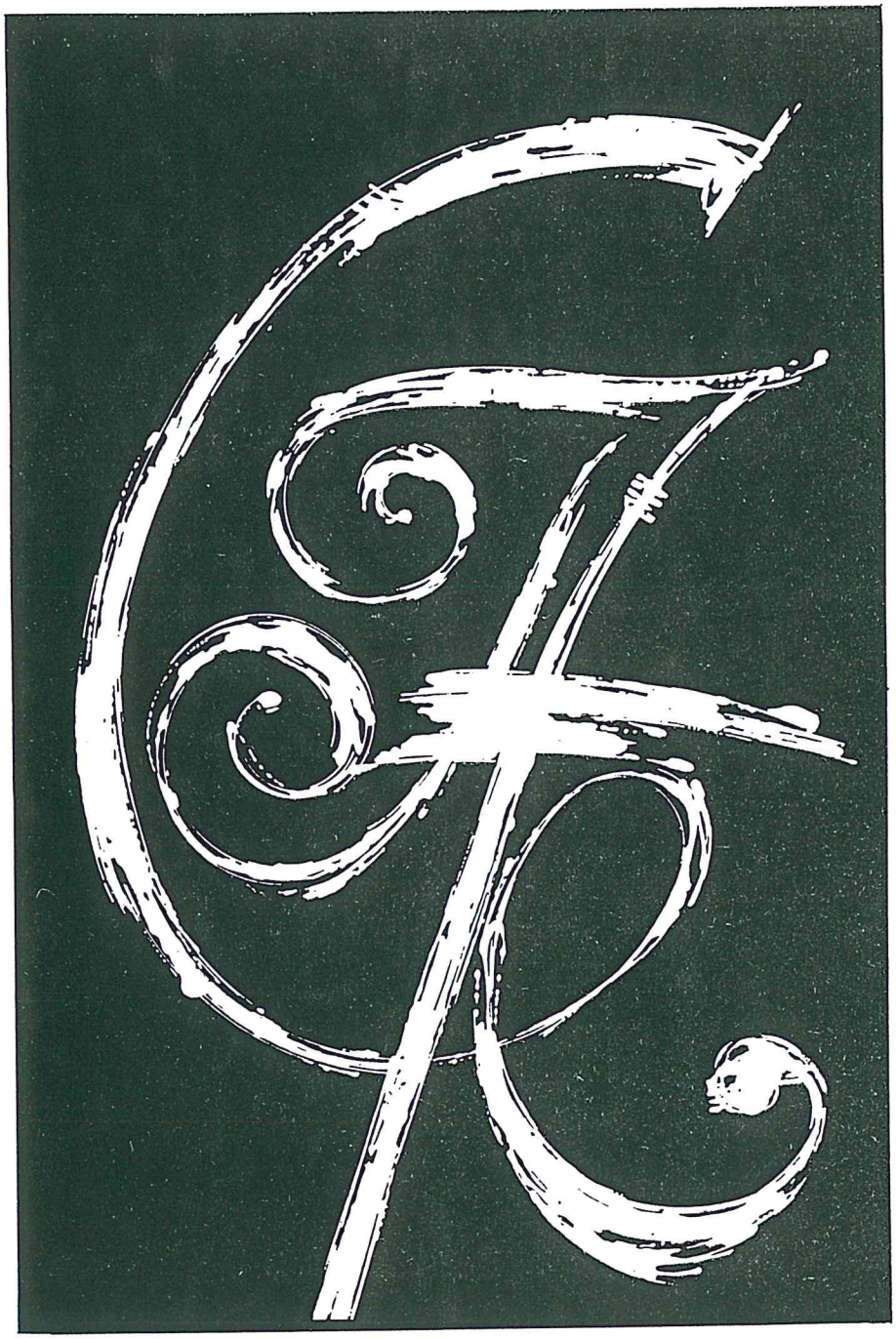

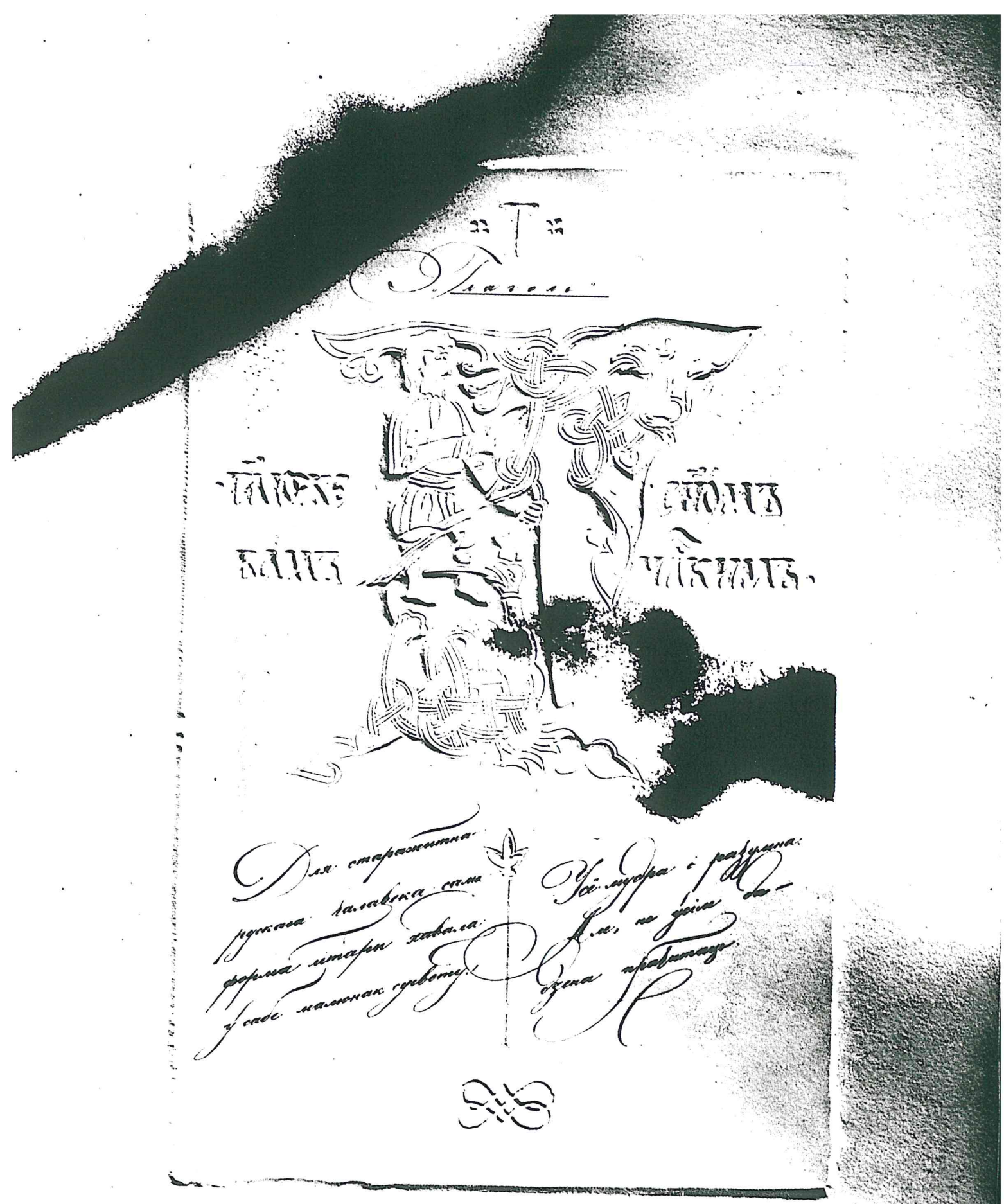

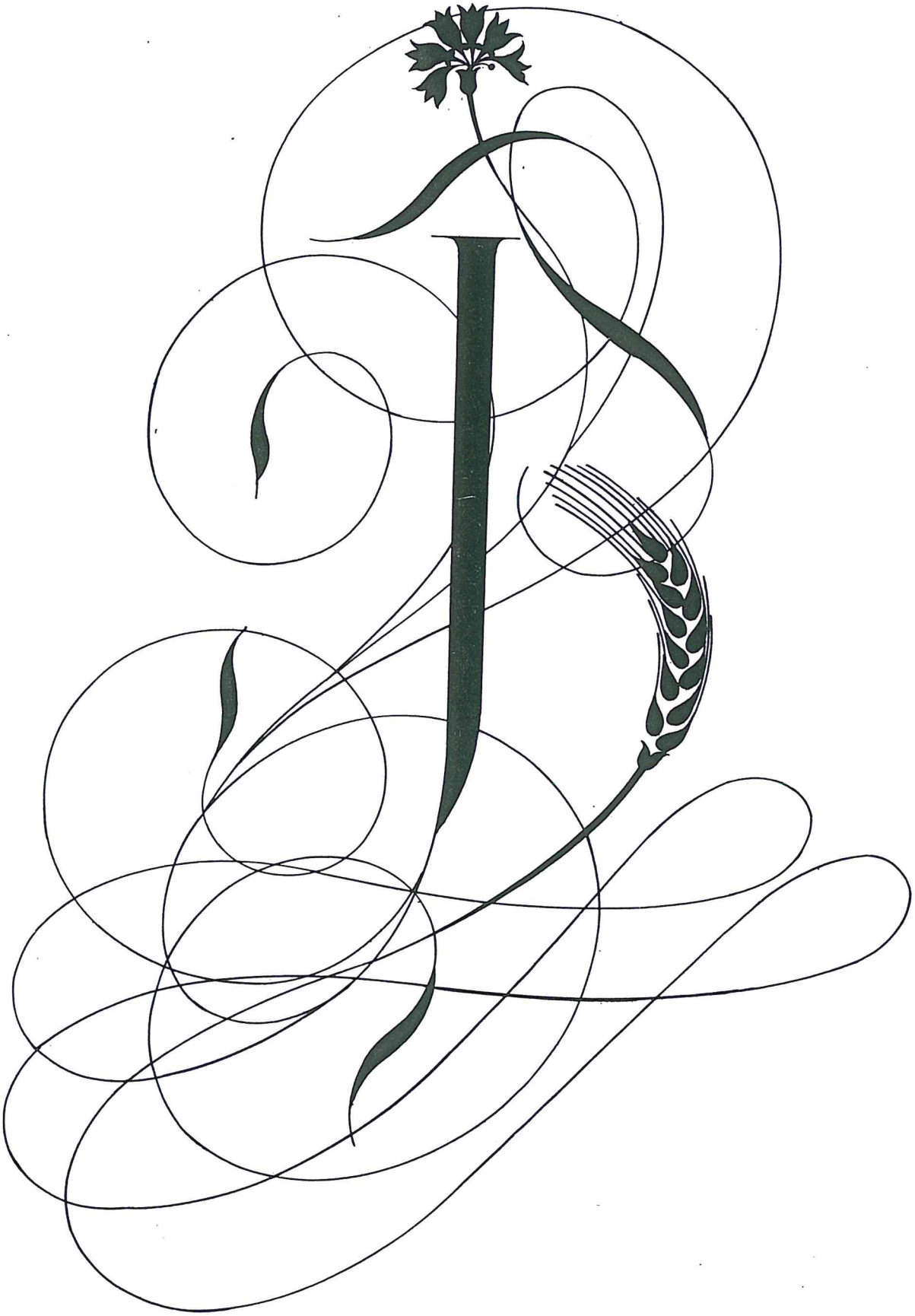

Глава I.

Бићеш свога
бића учитељ.

Для старешинства
руског далековид сам
форма штари хвала.
у свом наслонах гувернер.

Све мудро и разумно
Ја не, не дајем до-
бијена правитељу.

Шрыфт

(нямецк. Schrift – пісьмо) – сістэма літараў, лігбаў, спецыяльных знакаў, фарміраванне якіх абумоўлена функцыянальнай, мастацкай – дэкаратыўнай або тэхнічнай мэтазгоднасцю. Ва ўсходніх славян слова „шрыфт" стала выкарыстоўвацца з XVIII ст., да гэтага друкарскія і рукапісныя алфавіты называліся „абуцкай".

Вядома, што любую колькасць знакаў лягчэй запамніць, калі вылучыць тое, што іх аб'ядноўвае, і размясціць у пэўнай паслядоўнасці. На гэтым прынцыпе ўпарадкаваны літары алфавіту, пад вуды-тыпаў; так традыцыйна падаюцца і знакі шрыфту як графічная разнавіднасць пэўнага алфавіта і як від каліграфіі.

Усе наяўныя шрыфты можна падзяліць на групы: 1) камплект знакаў для ўзнаўлення напісаннем, малюваннем, накладнай пабудовай; 2) літарныя і іншыя знакі, прызначаныя для тыражавання друкарскім спосабам (у палі-графічнай вытворчасці больш пашырана назва „гар-

нітура"); 3) прымяненне пісьмовых алфавітаў як сродку палі-
графічнай або напісанай мастацкай – дэкаратыўнай кампазіцыі.

Вырашаюць творчую задачу, накіраваную на удасканален-
не традыцыйных шрыфтоў або распрацоўку новых варыянтаў,
мастак павінен выразна ўявіць наступнае: а) параметры
прасторавых характарыстык знакаў адносна вертыкалі і га-
рызанталі, шчыльнасці, насычанасці; б) набор формаў элемен-
таў і прынцып іх узаемадзеяння, структурнае або пластыч-
нае; в) тып літараў – друкаваныя або скарапісныя, на асно-
ве якіх будзе будавацца працэс формаўтварэння.

Істотны ўплыў на дасягненне максімальнага адзінства
элементаў шрыфту маюць арганізацыя самога працэсу, прак-
тычны вопыт выканаўцы, тэхнічныя сродкі, што прымяняюц-
ца ў працы. Усё гэта павінна быць накіравана на дасягнен-
не высокага ўзроўню графічнай культуры, улічваюць самыя
найтанчэйшыя нюансы. Кожны знак павінен быць выверан
геаметрыяй і пабудовай.

Але мастацкая знаёмасць літараў або іншых знакаў (лі-
баў, знакаў прыпынку) залежыць не толькі ад іх законамернасці
і дасканаласці, але і ад узаемадзеяння з іншымі знакамі, ад
кампазіцыйнага прыёму арганізацыі. У мастацкай практыцы
каліграфаў пашыраны накірунак, калі шрыфтавыя алфавіты

выкарыстоўваюць як сродак для выразнасці такіх кампазіцыйных катэгорый, як сіметрыя, кантраст, рытм, для утварэння розных фактураў.

Графіка шрыфту можа выклікаць такія выразныя, як урачысты, строгі, маладзёны і іншыя. У любым выпадку важна захоўваць не толькі правільнасць напісання формы літараў, але і кампазіцыйную пабудову. Трохі нязвыкла бачыць літары, якія вольна ляжаць, нібы гароды ў туманах, але мастацкая фантазія каліграфа бязмежная. Асабліва тады, калі каліграф выкарыстоўвае для гэтага графабудаўнічую тэхніку, што дазваляе дасягнуць новых далягляданў у шрыфтавым мастацтве.

У якімі б правіламі ні быў замацаваны парадак пісьмовых знакаў алфавіта, законы развіцця шрыфту выяўляюцца маўней, і праўзе гэты бясконцы.

Ілюстрацыі

Алфавіт, аўтарская інтэрпрэтацыя на матывах Супрасльскага рукапісу X-XI ст. ст. 76

Алфавіт на матывах літар са Статута Вялікага княства Літоўскага, 1529 г. 77

Графіка літар на аснове старабеларускай граматы 1546 г. 78

Хуткі тып пісьма 79

Старажытнаславянскія назвы літар 80

Вертыкаль 81

Малыя лінгары 82

Вялікія літары з засечкамі 83

Малыя літары (шкальны варыянт) 84

Вялікія літары (шкальны варыянт) 85

Алфавіт на аснове натуральных, паскораных рухаў 86

Эмацыянальнае напісанне літар 87

Стэнаграфічны каламбур 88

Алфавіт стэнаграфіі 89

Шрыфт шырокаканцовыя пяры 90

Экспрэсіўны алфавіт 91

Алфавіт, напісаны вострыканцовымі пэндзлямі 92

Кампазіцыя 93

Контурны, фактурны 94

Танец пэндзля 95

Вобразная кампазіцыя „Птушкі ляцяць" 96

Кампазіцыя з адной літар 97

Зімовае акно 98

Рэльеф на шкле 99

Дрэва 100

Манатыпія 101

Архаічны алфавіт 102

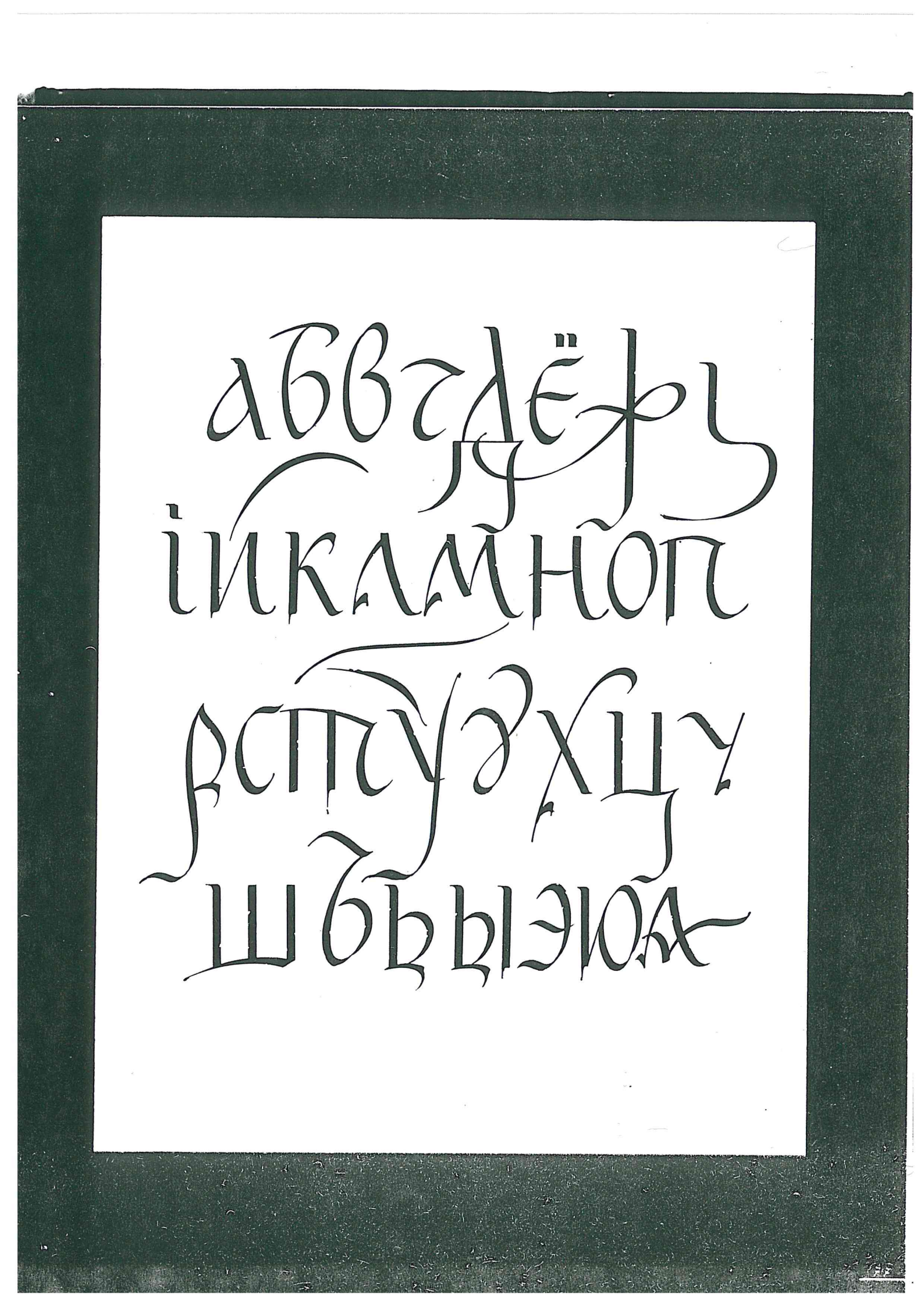
Зімовая дарога 103

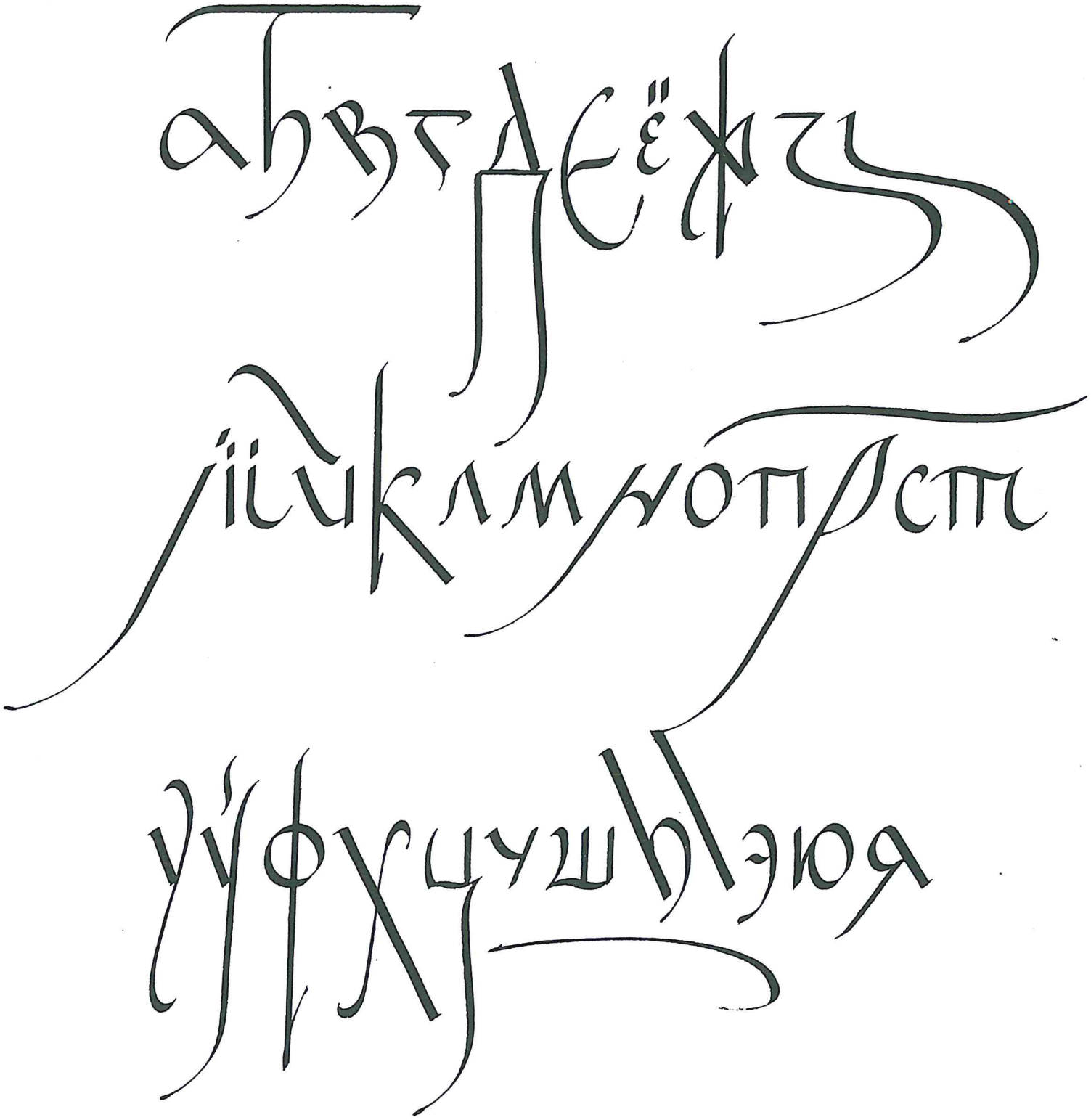
Сучасны шрыфт 104

Трагічны 105

Новаскарынінскі шрыфт (2 варыянты) 106, 107

АБВГДЕЁ
ЖЗІЇЙКЛ
МНОПРС
ТУЎФХЦ
ЧШЫЭЯ

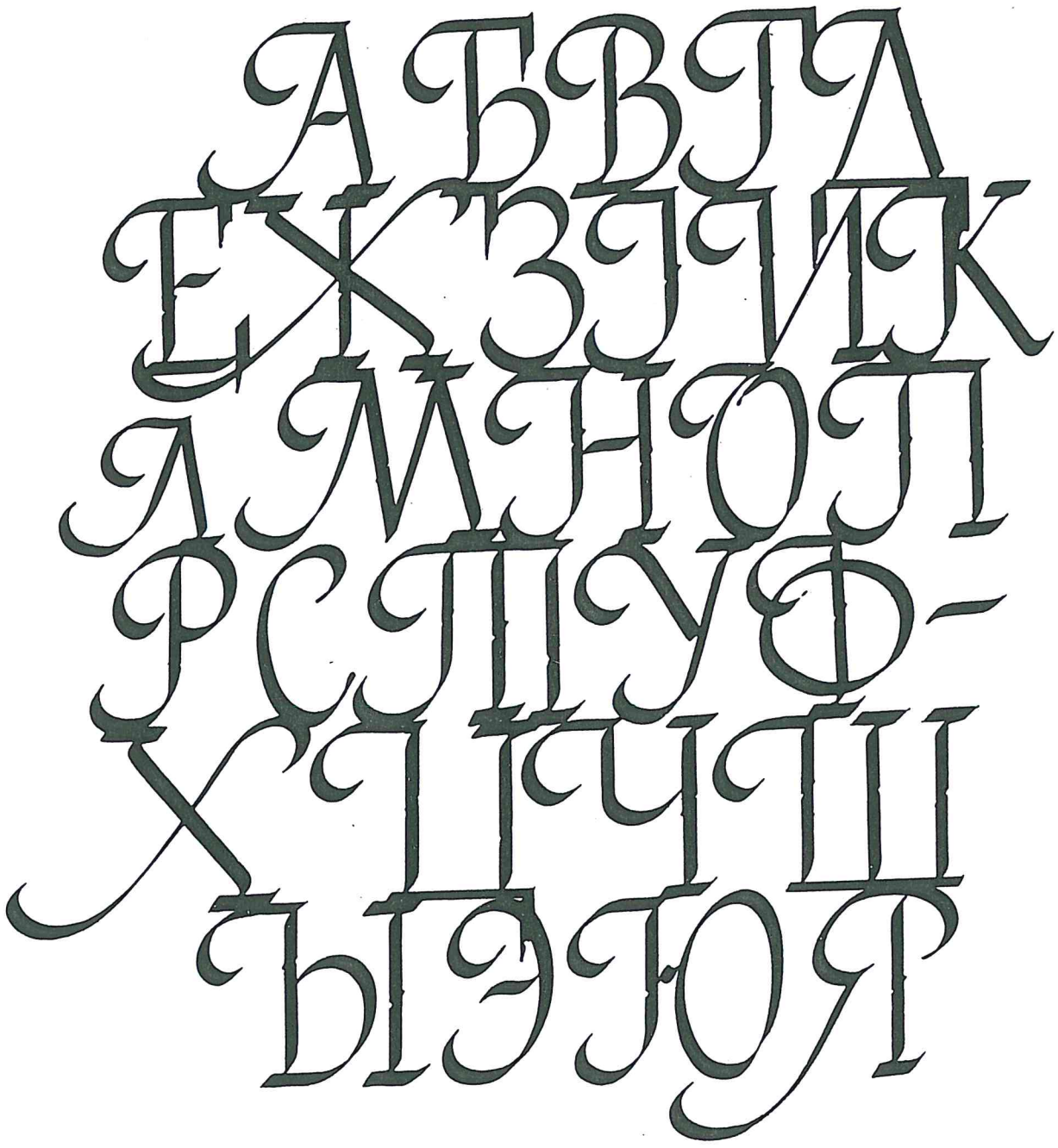

АБВГДЕЁЖЗ
ИЙКЛМНОП
РСТУФХЦЧ
ШЩЪЫЬЭЮЯ

АБВГД
ЕЖЗИК
ЛМНОП
РСТУФ-
ХЦЧШ
ЪЫЭЮЯ

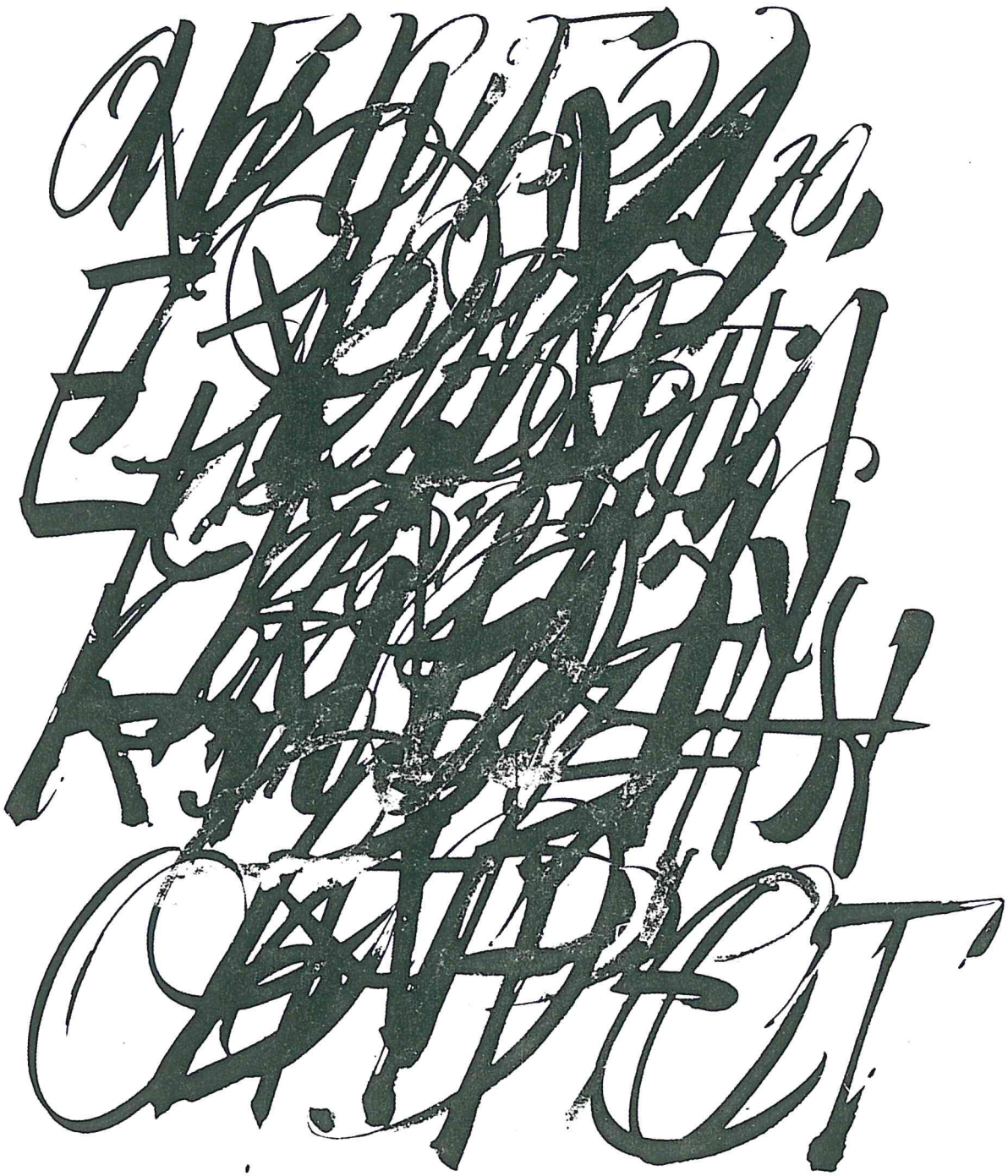

АБВГД
ЕЖЗІЙК
ЛМНОП
РСТУФ
ХЦЧШЬ
ЫЭЮЯС

А Б В Г Д
Е Ж З И К
Л М Н О П
Р С Т У Ф
Х Ц Ч Ш Щ
Ы Э Ю Я

Слова

– гукавая ці графічная адзінка маўлення, якая служыць для выказвання нейкага паняцця.

Для нас стала звыкай бачыць тое самае слова надрукаваным або напісаным рознымі формамі літараў і шрыфтоў, што сведчыць пра адносную незалежнасць яго зместу. Знаёмць, сцвярджаць „што важнейшае для каліграфа – змест ці форма", не мае сэнсу. Гэта дае магчымасць самому каліграфу вызначыць першаснасць аднаго з двух знаёмых або згарманізаваць іх узаемаўплыў залежна ад творчай мэты.

Эмацыянальнае ўздзеянне каліграфіі слова дасягаецца максімальнай выразнасцю арфаграфічных спалучэнняў. Мастацкія якасці тут залежаць ад ступені раскрыцця пластычнай выразнасці самых літараў і іх узаемадзеяння, выбару формы літараў, размяшчэння іх у прасторы, арфаграфічных правілаў, стылю пісьма. Захоўваючы граматычную і кампазіцыйную правільнасць слова, каліграф імкнецца

выказаць свае адносіны, адлюстраваць дух часу, пад падобную пастораў або „слепога" капіравання. Ямала цікавага і захапляльнага для творчай думкі ёсць у артыкуляцыі слова, у гукавай літары, у сэнсавых эмацыянальных адценнях. Узяць хоць гэтую самую не простую літары, а агульную „хоцьбы", то галасна, то звонка, то ўзмацняюцца да forte (моцны), то паніжаюцца да піяно (слабы). На гэтай аснове ствараецца вакальна-графічны твор.

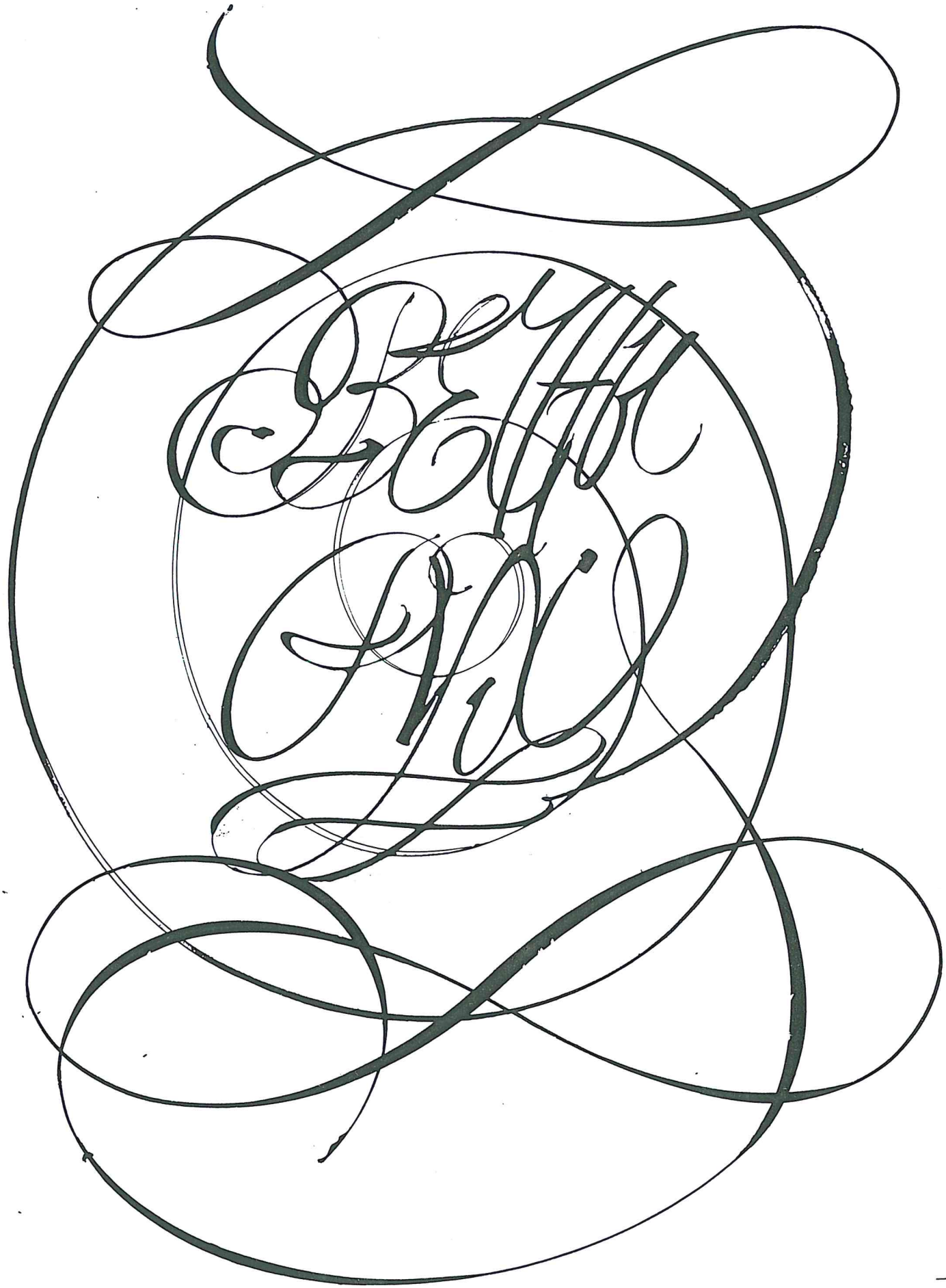
Хтось не дацісла адна мелодыя, а на другім ліс-це гучыць ужо іншая, непадобная. Нарастае і ўзмацняецца мінор, побач драматычны надпіс „Хатынь". Ніжні дапаможны, „абрубленыя" уяўныя літары, у цэнтры падкрэслена вылучаецца літара П – сціскаў тупіка, канца, і гучыць а-а-а! А далей напружаная і трагічная мелодыя – развітанне з Радзімай. „Вертуоз" – непарыўна і плаўна ў прасторы змяняецца тонкая лінія літараў, выкананая хуткімі тэмпамі, гучыць скрыпка. У гэтых графічных варыянтах – асацыятыўная вобразнасць, свет думак і пачуццяў. Напісанае слова ўспрымаецца не толькі графічным знакам, але і формай графікі.

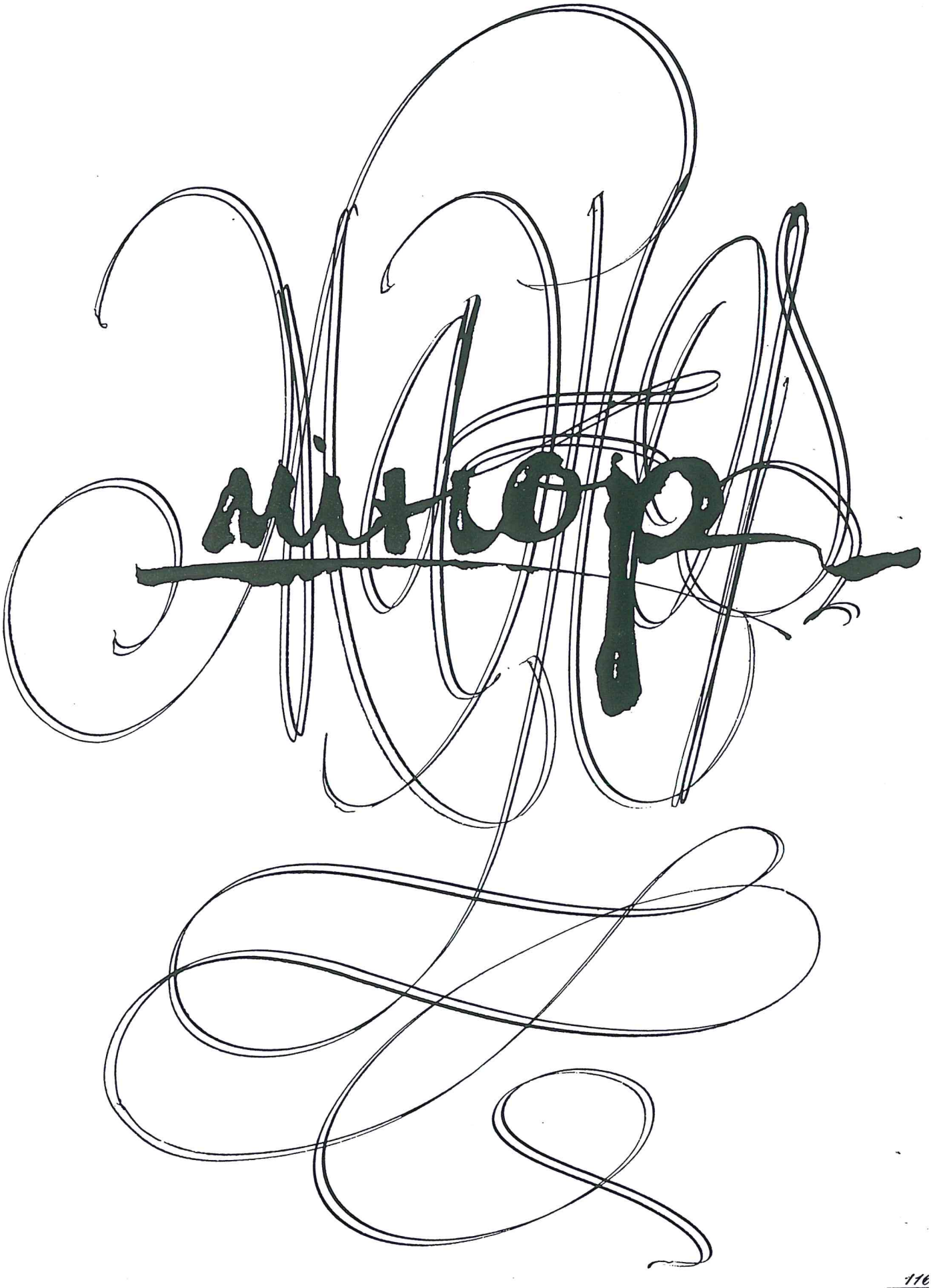
Ілюстрацыі

Кветкалій двіц 111
Світанак 112, 113
Віртуозы 114
Вечны рух 115
Мажор, мінор 116
Этюд пэндлям 117
Старая кузня 118
Вобразная кампазіцыя „Літара" 119
Два варыянты графікі слова Мінск 120, 121
Дудкі (на літоўскай мове) 122
Графіка для жнівеі на музыцы 123
Дам мадэляў 124, 125
М. Агінскі. Паланез 126
Крыніца 127
Хатынь (2 варыянты) 128, 129
Шрыфтавая кампазіцыя (карта да фраптлагуінкі) 130
Лявоніха 131
Кампазіцыя 132, 133
Тэкст для каталогу 134
Стэнаграфічная каліграфія 135

Мінск

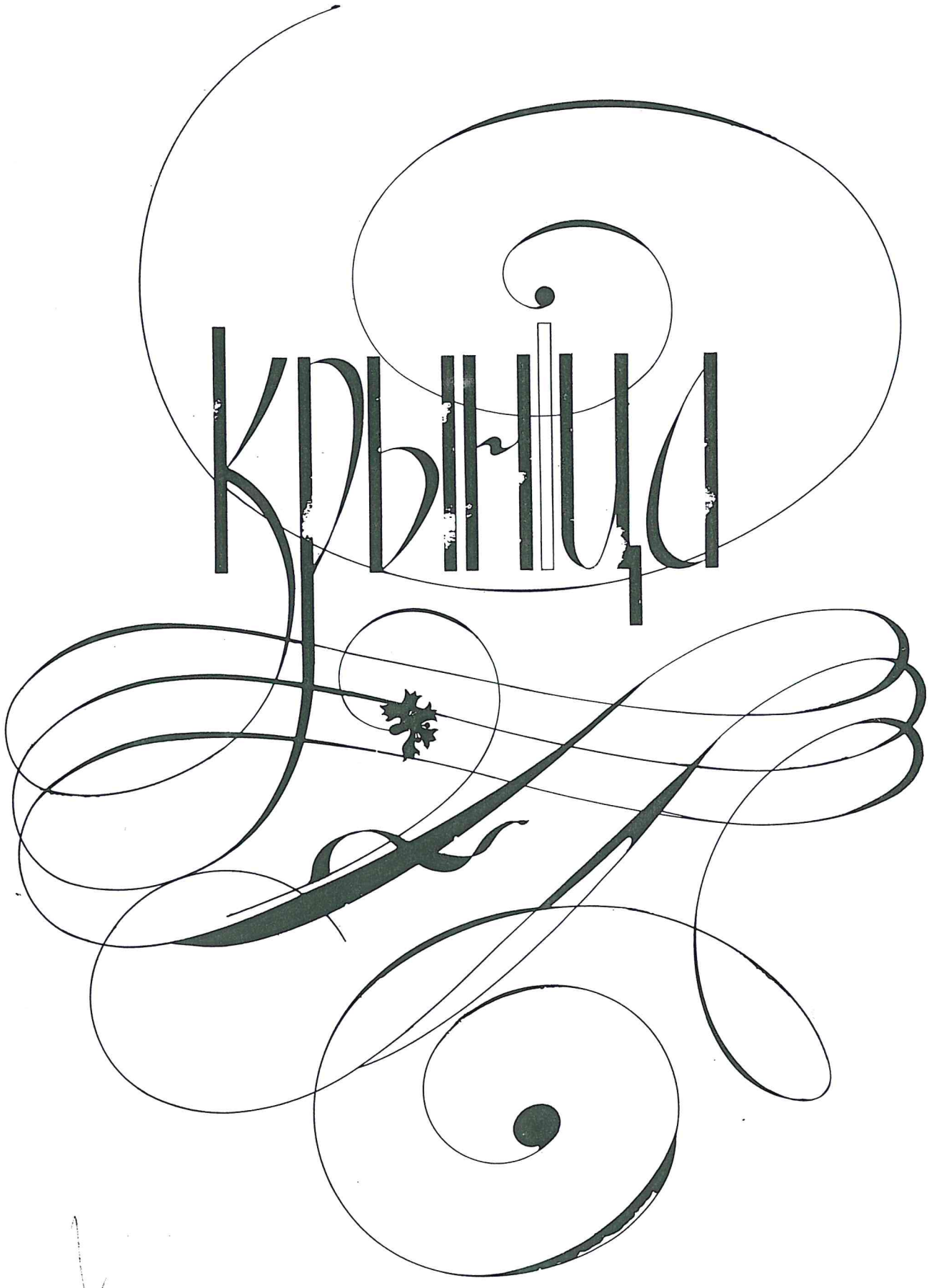

Bulmus

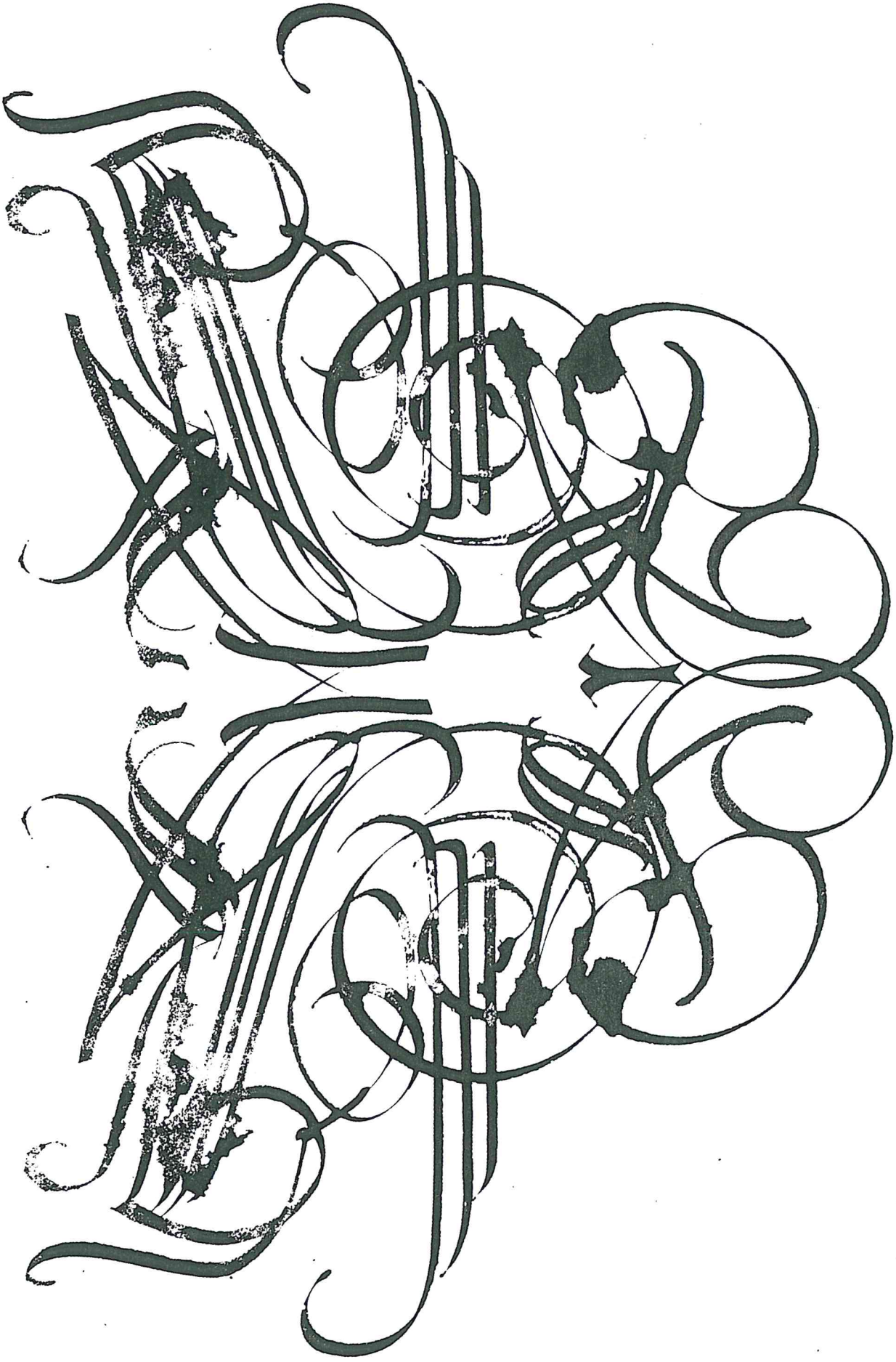
Дом
Мадэ —
Уладу

Модель

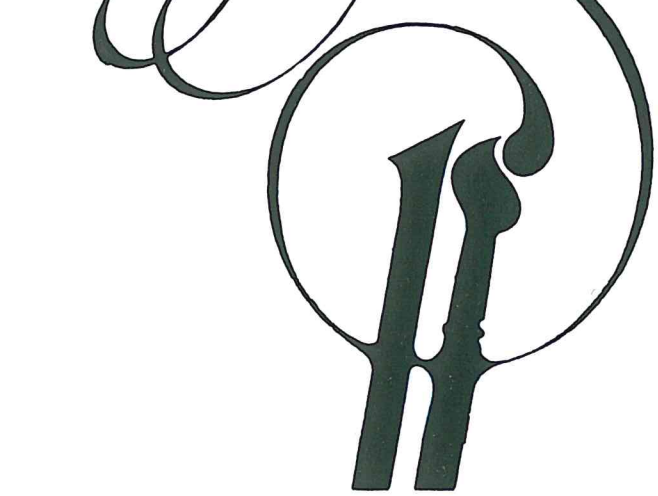

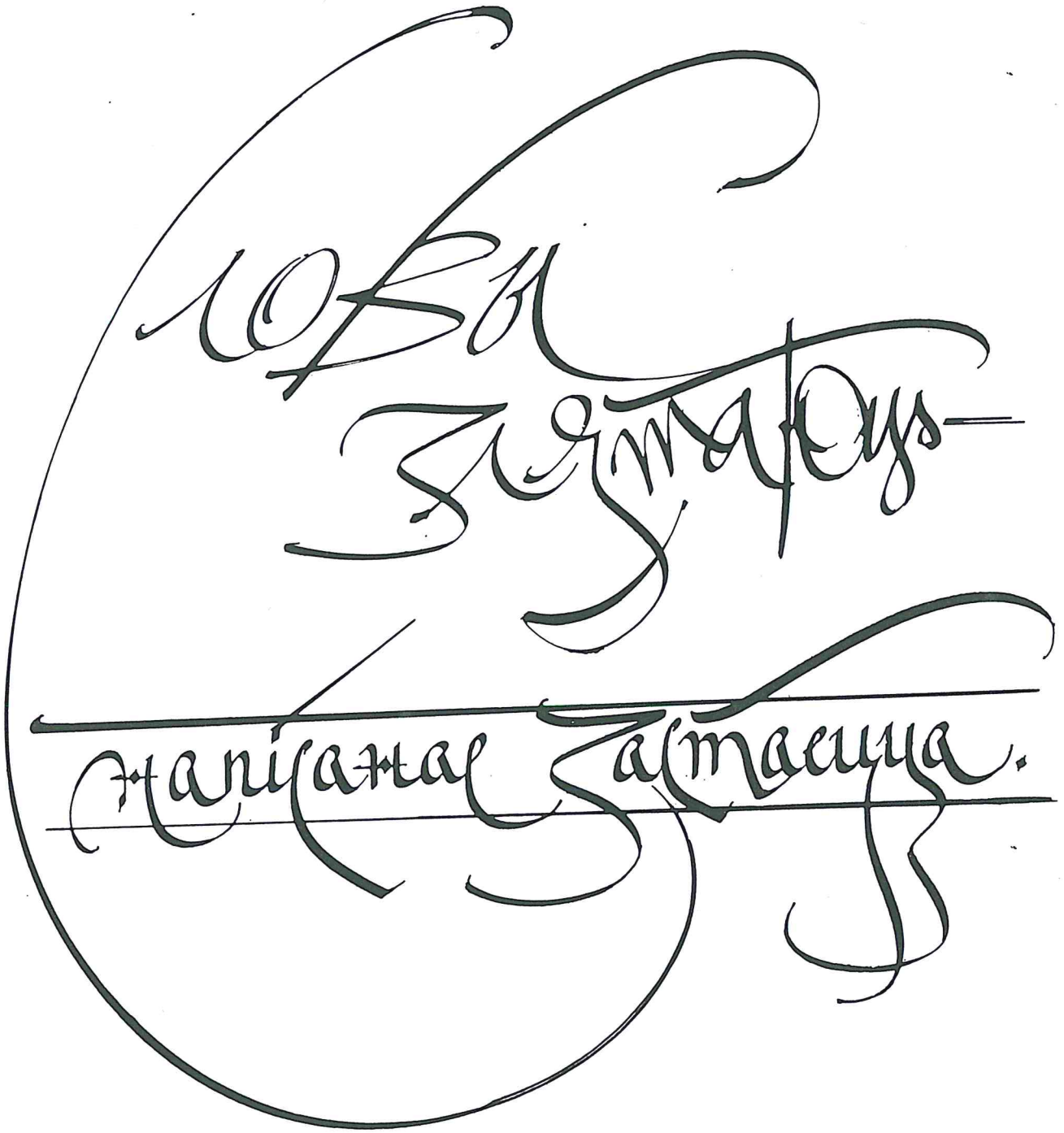

КРЫЛЬЦА

Отчётная выставка творческих групп

Ювілей
заатаўся—
напісаў Алтаеша.

Тэкст

(лац. textus – тканіна, злучэнне) – распаўсюджанае выкладанне ў пісьмовай ці друкаванай форме сказаў, слоў; лагічна стройнае і граматычна правільнае паведамленне.

Працуючы з тэкстам, неабходна добра ведаць і ўлічваць яго знаходжанне ў спакойным стане, каб асэнсаваць і эмацыянальна перажыць сэнс зместу, афармаваць творчую ідэю, каб пры напісанні парам вытрымаць стыль літаратуры, прасторавы рытм радка і тэксту ў цэлым. Характар кампазіцыі вызначаецца трыма абставінамі: а) жанрам (прозай, паэзіяй ці формай фразы); б) мастацкім стылем выкладання зместу; в) суб'ектыўнымі асаблівасцямі аўтара. З гэтага і „тэкстура" тэкставая фактура, уласцівасці якой ствараюць вобразныя ўласцівасці літаратурнага твора каліграфічнымі сродкамі.

Графічная інтэрпрэтацыя зместу тэксту не падпарадкавана строгім правілам.

У адным выпадку запазычваецца змест з паэтычных або празаічных твораў, фразаў, слоў. І быццам бы разам

з аўтарам, паралельна, вядзецца мастацкае развіццё ідэі. Вобразныя элементы пісьма ўзмацняюць змест тэксту. Графіка даступна для чытання і перажывання.

Сутнасць другога падыходу ў наступным. Загазыганы тэкст або змест выклікае суб'ектыўную вобразна-эмацыянальную зацікаўленасць і натхненне. У творым праўсе ёсць момант мастацкага перасэнсавання першапачатковага зместу. Гэтаму падпарадкаваны кампазіцыйны строй, характар пластыкі, моцна выяўлены эмацыянальныя акцэнты, росьпыркі. Чытаць тэкст цяжкавата, але можна.

Ці такая тэндэнцыя, калі выяўляецца суб'ектыўнае разуменне тэмы, дзе змест тэксту з'яўляецца толькі тэматычным матывам. Далейшае ў графіцы эмацыянальна-асацыятыўнае выражэнне тэксту. Такі каліграфічны твор будуецца на разуменні вобразна-знакавых знакамяняў лініі, яе віртуознасці росьпыскаў з вялікай амплітудай руху, прымяненні вострых кампазіцыйных прыёмаў. Гэта мастацтва дасканалых рухаў, розуму, эмоцый, рукі, калі вока „бачыць", а вуха „бачыць", у прамой лініі пераствораны гаворная, бясконая, у выгнутай — гэтая мелодыя, калі ліст паперы, больш поле дазнаёмваецца і перажываецца як сімвал прасторы і бясконцасці.

Так, у песні „Жёлман" – „носьбіт лёсу", шырокая рака. Кампазіцыя, рытм, падпарадкаванне вобразнай выразнасці руху вады і хваляў. Тут ніобы два графічныя вобразы: адзін – літаратурны, другі – асацыятыўны. А побач лінейна – пластычны рытм, гэта таксама „Жёлман", які толькі ўмоўна перадае абагуленыя вобразныя характарыстыкі. Глыбокі сэнс вершa Максіма Багдановіча „Страцім – лебедзь", жыццесцвярджальна гучыць бародная лінія і вядзе гэтую мелодыю.

Вось „Жніво" Янкі Купалы. Тут нямa традыцыйнага адлюстравання прыгожай дзяўчыны са сна-пам, а сама колеравобразная графіка пісьма стварае малюнак багатага ўраджаю. І жыта тут „царыцa".

У кожным творы ёсць штосьці сваё, што і вызначае яго мастацкую арыгінальнасць. Яна можа хваляваць, радаваць вока або схіляць да роздуму.

Ілюстрацыі

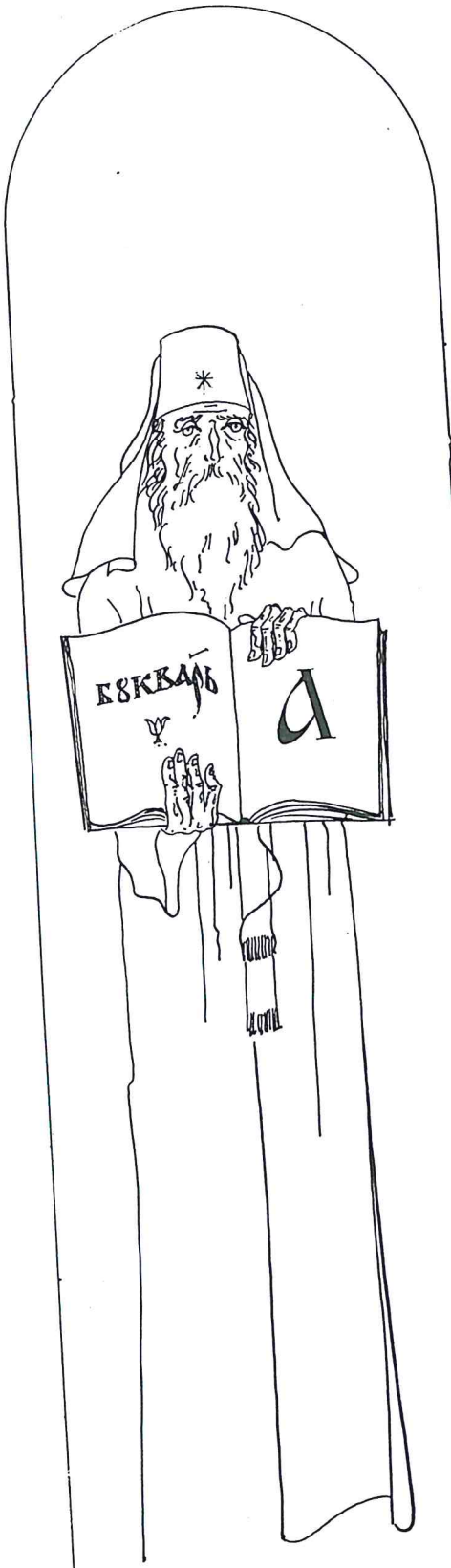
Эраза (2 варыянты) 140, 141
Крылаты выраз 142
Словы Канстанціна-філосафа 143
Мудрыя словы пацалункам
С. Полацкага 144
З кнігі М. Гусоўскага „Песня
пра зубра" 145
Тарасовы думы 146
Т. Г. Шаўчэнка. „Дняпро" 147
А. Міцкевіч. Каліграфічная па-
эзія 148
А. С. Пушкін. „Зімa" (фрагмент) 149
Каліграфічная паэзія на словы
Уёткі (А. Пашкевіч) 150–154
Сімфонія 155
М. Багдановіч. „Вераніка" 156
М. Багдановіч. „Страціш — ле-
дзьво" 157
Словы М. Багдановіча 158
Я. Колас. Вобразная графіка 159
Я. Купала. „Я бачыў" 160
Я. Купала. „Жніво" 161
Жэлман (песня) 162, 163
Аўтарскія словы 164
А. Блок, паэзія 165
Каліграфія 166
Песня „Беларусь" 167
М. Захарэнка (кампазіцыя) 168–169
Чатырохрадкове Я. Місуна 170
Лясная песня 171
Каліграфічны надпіс 172
Надпіс унутылалам 173
Анні дня без лініі (на лацінскай
мове) 174, 175

„Bajki
mają
moc"

Солнце светит для всех

Кирилл

Отроче юный
от детства
учися. Письмена
знати и разум
потщися. Не
вленися трудов
положити.
И мать бо
тебе полы
многа быти...

Свет даўгімі вывучаў я па кнігах славянскіх
Грамматах рускіх, кірылічай пісаных вязкай.
Лад алфавіта наш прамчаў для ўласцівай карысці
У гуках плазнічы і гукі мясцовых гаворак.
Здзіўшы з ім, іншаземцам, застаўся
садою.

1522

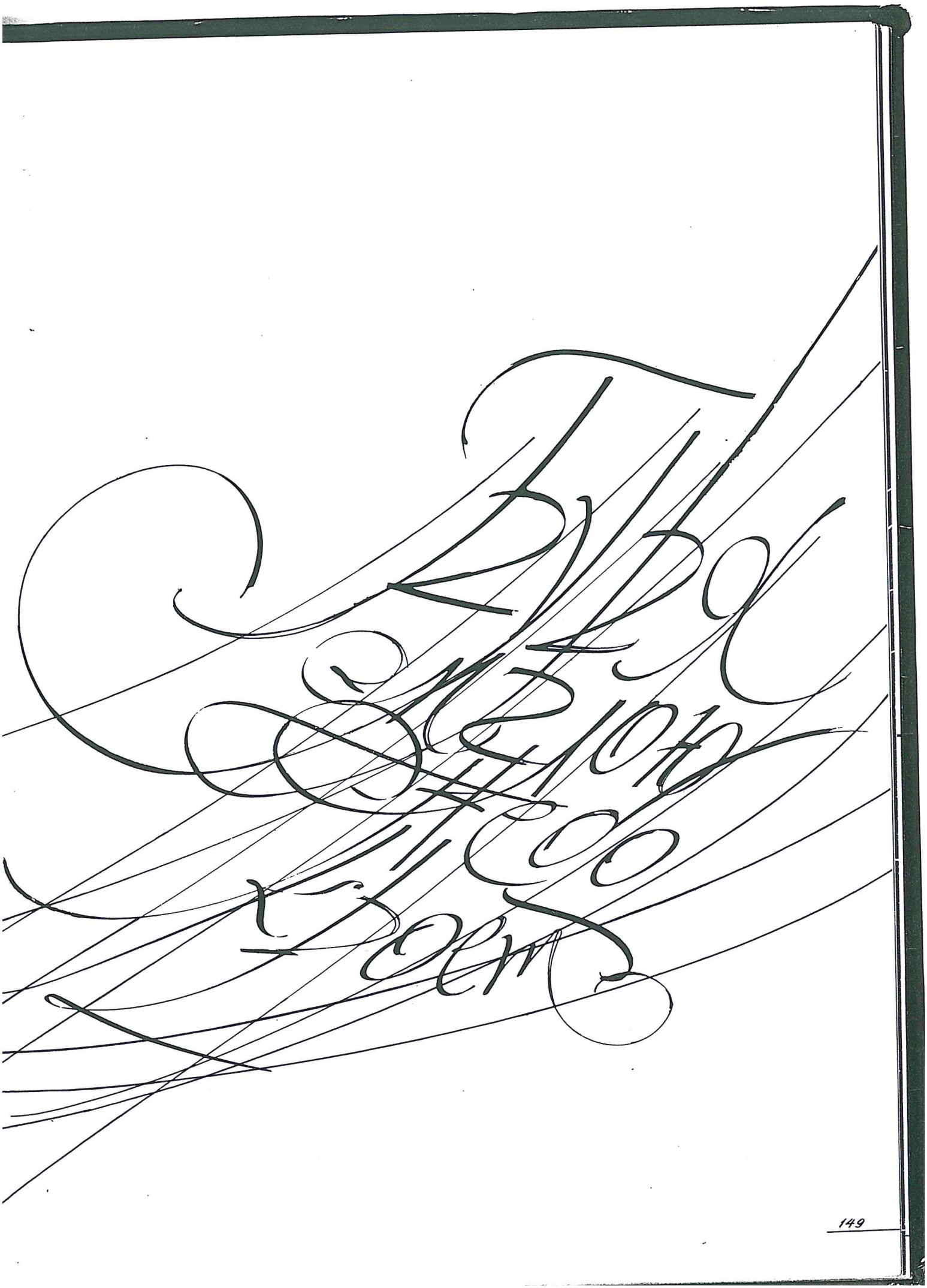

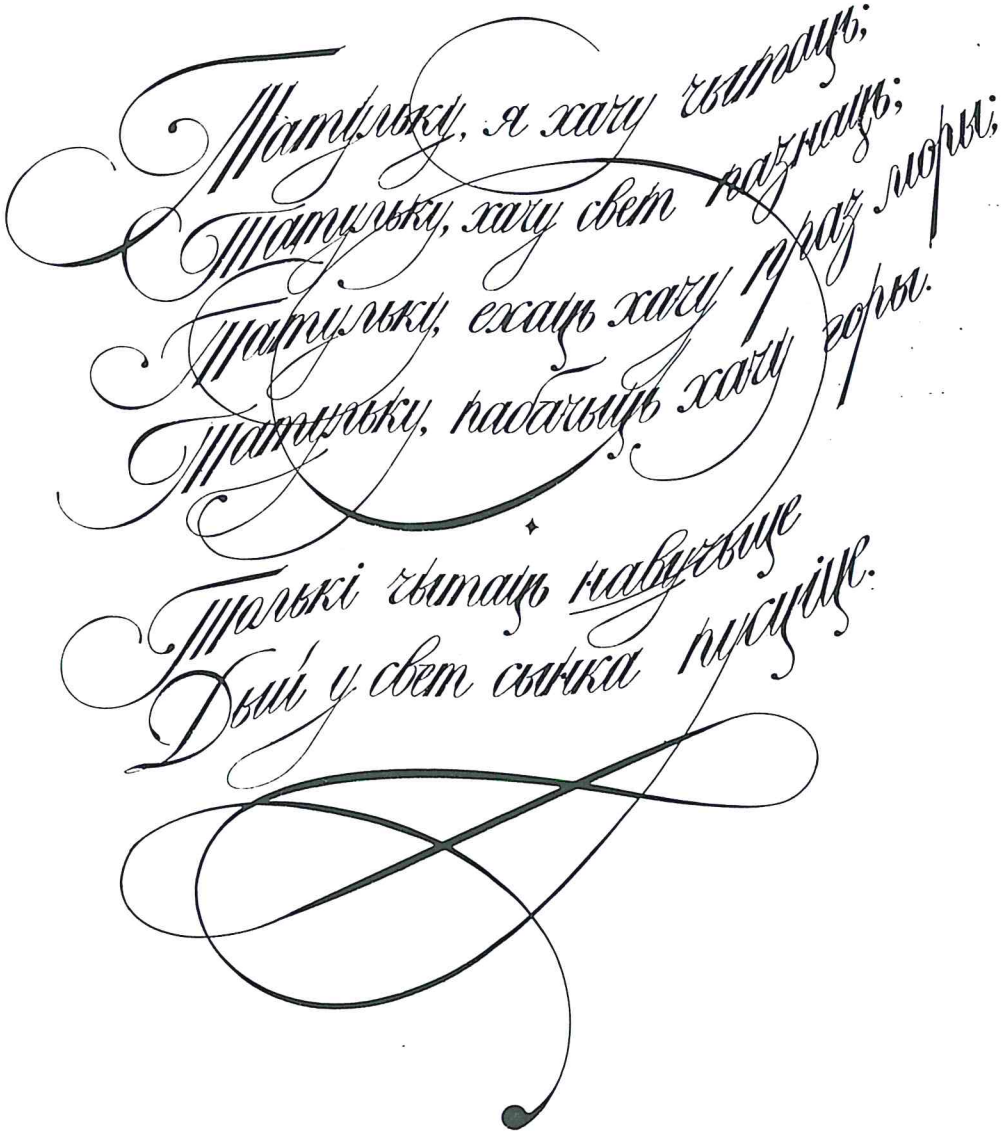
*

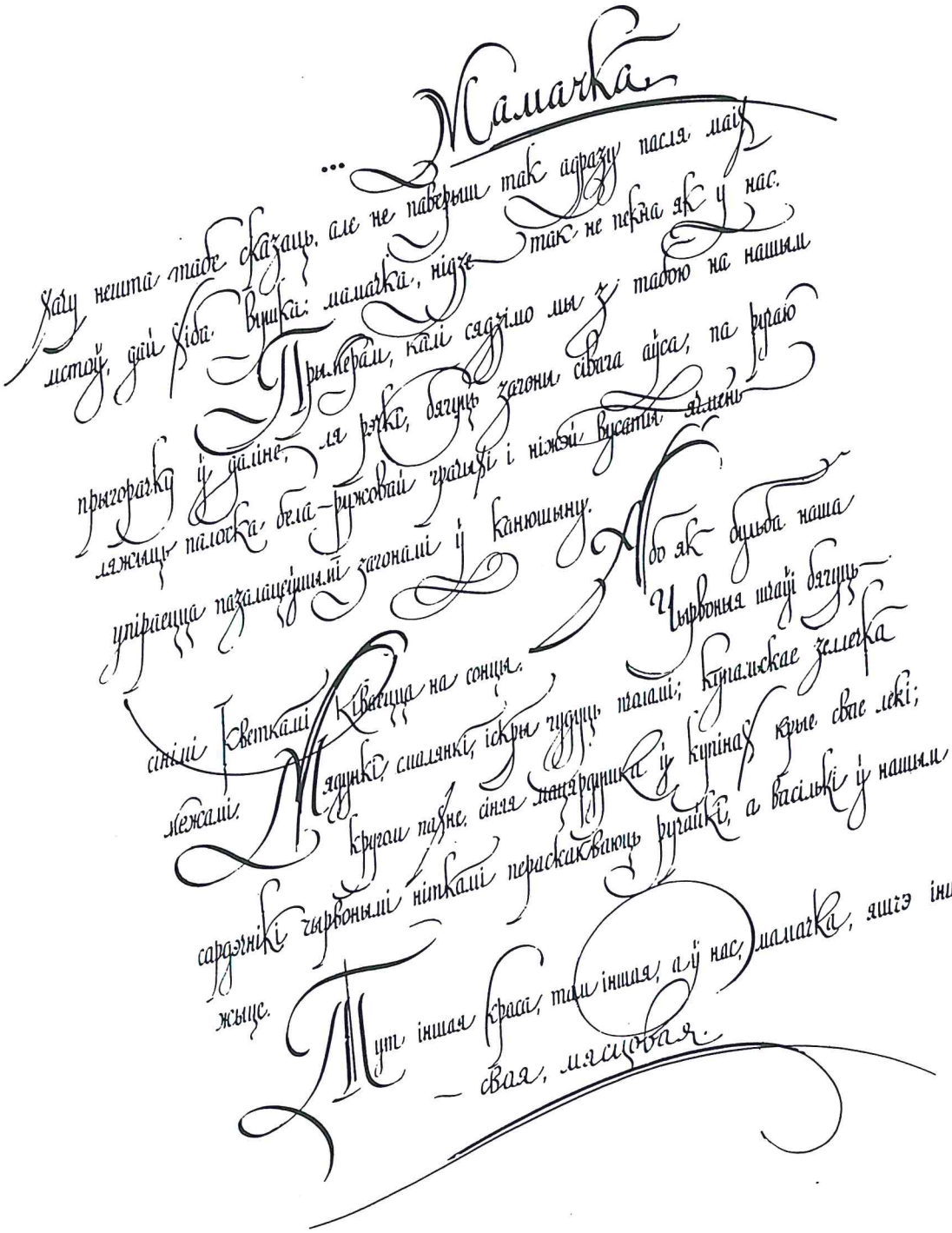
Татульку, я хачу чытаць;
Татульку, хачу свет пазнаць;
Татульку, ехаць хачу ўраз люры;
Татульку, набачыць хачу горы.

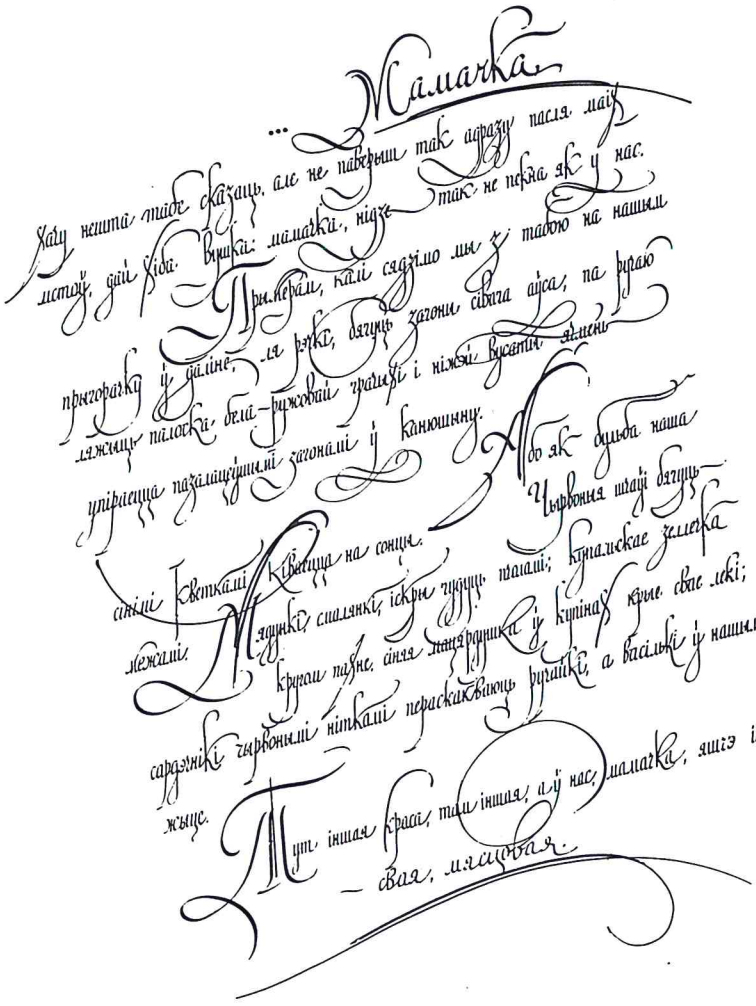
Толькі чытаць навучыце
Дый у свет сынка пусціце.

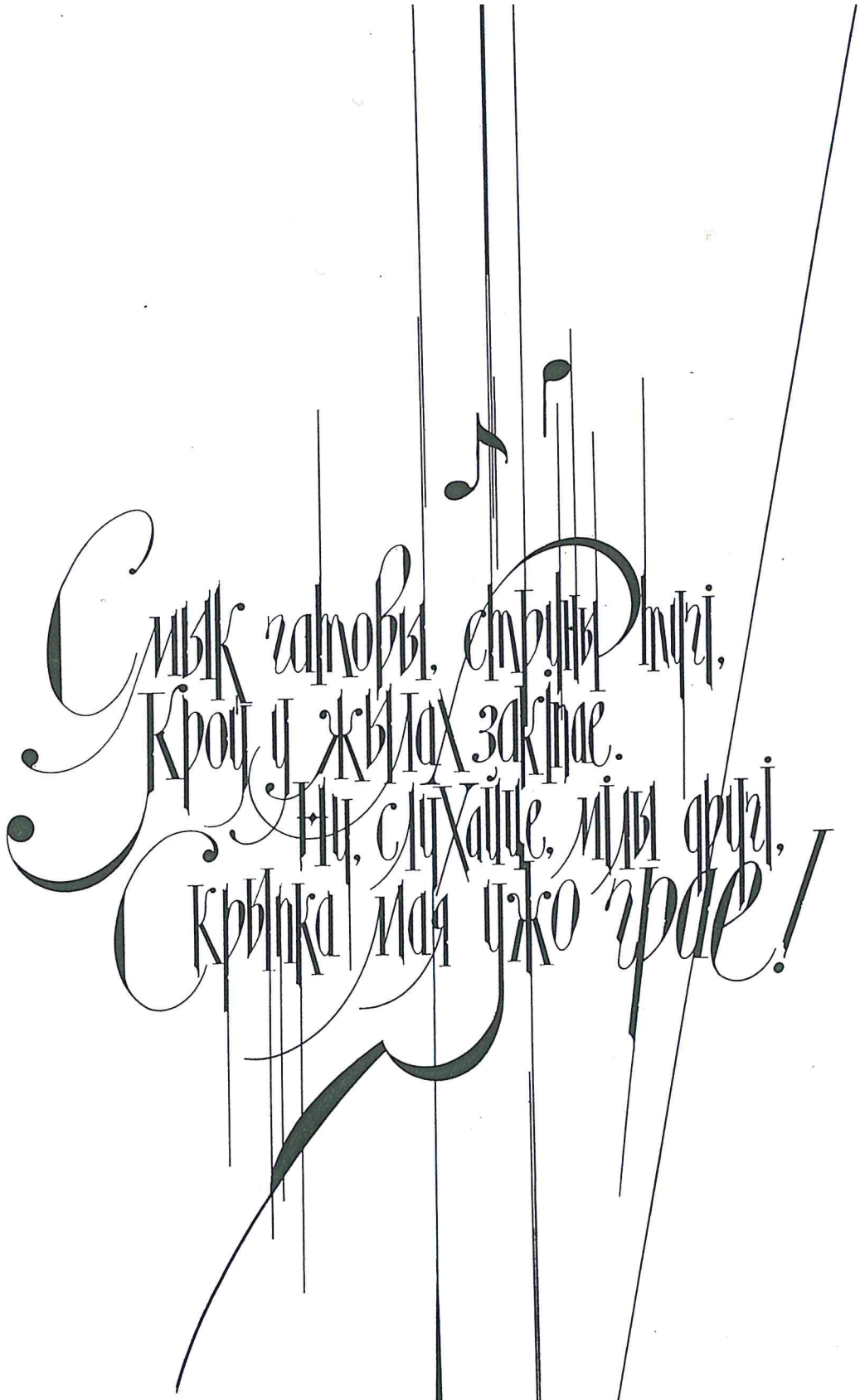

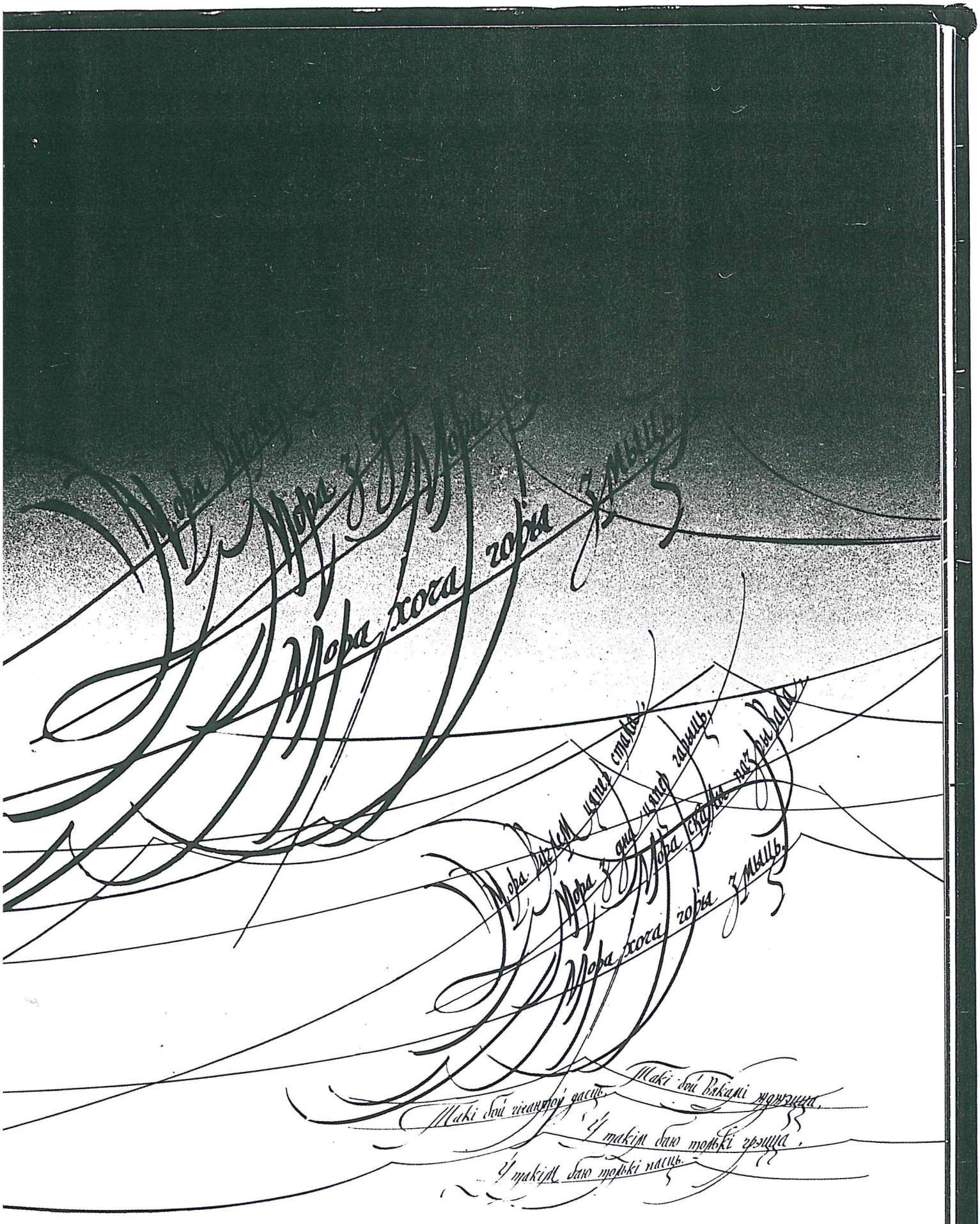
*

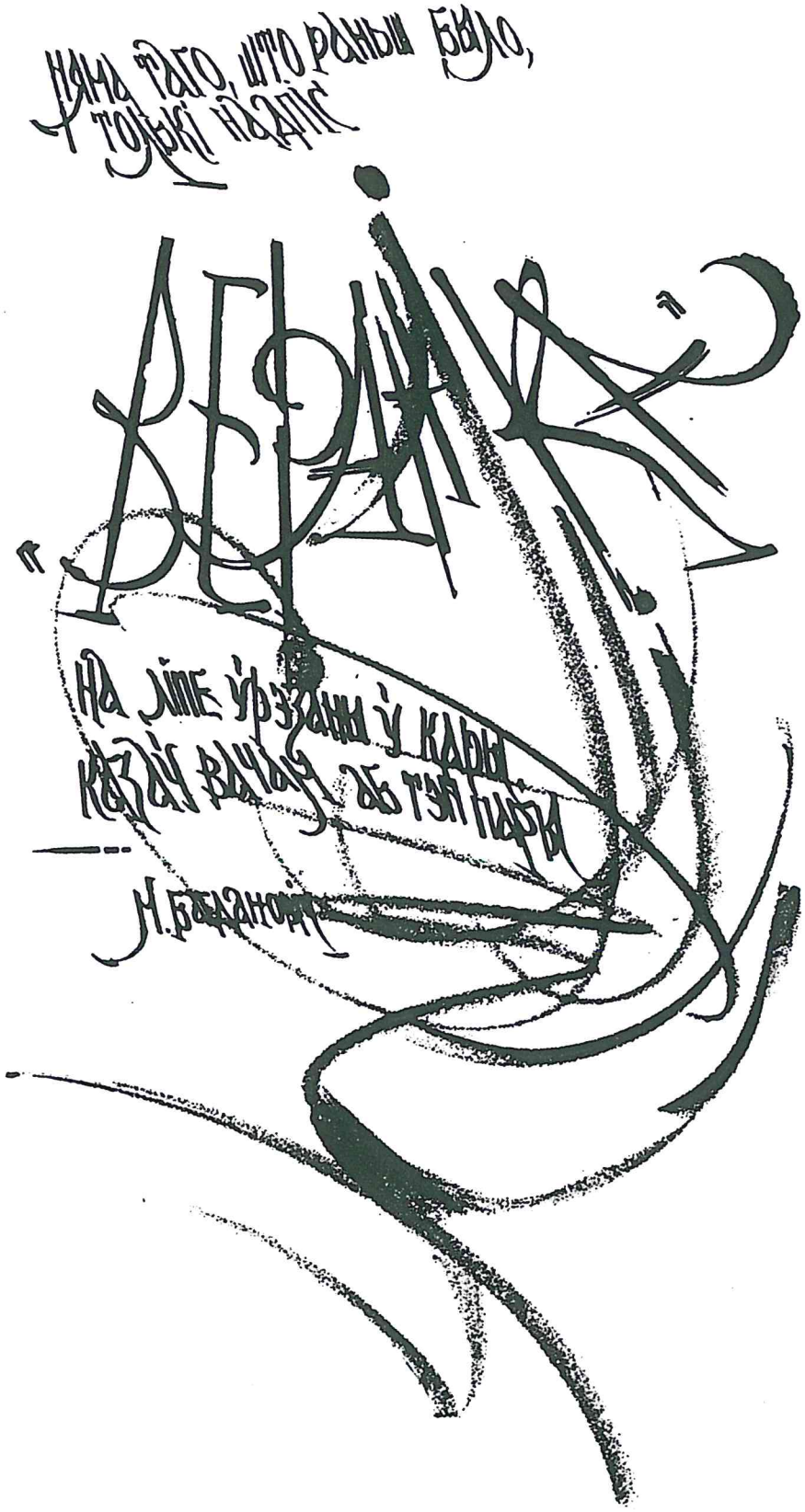

Татульку, я хачу гытаць;
Татульку, хачу свет пазнаць;
Татульку, ехаць хачу праз моры;
Татульку, пабачыць хачу горы.
Толькі гытаць навучыце
Дый у свет сынка пусціце.

Мамачка
Хаш нешта табе сказаць, але не паверыш так адразу пасля маіх
мітэў, дай Бог. Вушка: мамачка, ніде так не пекна як у нас.
Прынеры, калі сядзімо мы з табою на нашым
прыгорачку ў галіне, ля рэчкі, бягуць загоны, сівага аўса, па краю
ляжыць палоска, бела-ружовай грэчкі і ніжэй, вусцяў, ячмень
упіраецца пазамяцёшнымі загонамі ў канюшыну.
Або як дубьба наша
сінімі кветкамі ківаціца на сонцы.
Чырвоныя шаўкі бягуць
межамі. Ягункі, смалянкі, іскры чуюць, пчаліі; купальскае зелейка
кругам пахне, сінія званярушкі ў купінах куюе свае лекі;
сардэчкі чырвонымі ніткамі перакаквающь ручайкі, а васількі ў нашым
жыце.
Тут іншая краса, там іншая, а ў нас, мамачка, яшчэ іншая
— свая, мясцовая.

... Мамачка
Хаш нешта тайк сказаць, але не павернш так адразу пасля. маю
мстыў, дай Божа. Вушкі: мамачка, нідзе так не пекла як у нас.
Прыгожая, калі сядзімо мы з табою на нашым
прыгорачку ў галіне, ля рэчкі, бягуць загоны, сівага аўса, па краю
ляжыць палоска, быццам рыжовай тканкі і ніжэй, вусеці, яшчэ
упрасціцца пазалацістымі загонамі ў канюшыну.
Або як дуброва наша
сінімі кветкамі кіпіцца на сонцы.
Чырвоныя шаўкі бягуць
межамі. Ягункі, смалянкі, іскры гараць шапкамі; купалскае зелейка
кругам пахне, сіняя танізрушка ў купінах кіне свае лісці;
сарамлівыя чырвонымі ніткамі пераскокваюць рушнікі, а васількі ў нашым
жыце.
Тут, іншая краса, там іншая, а ў нас, мамачка, яшчэ іншая.
— свая, мясцовая.

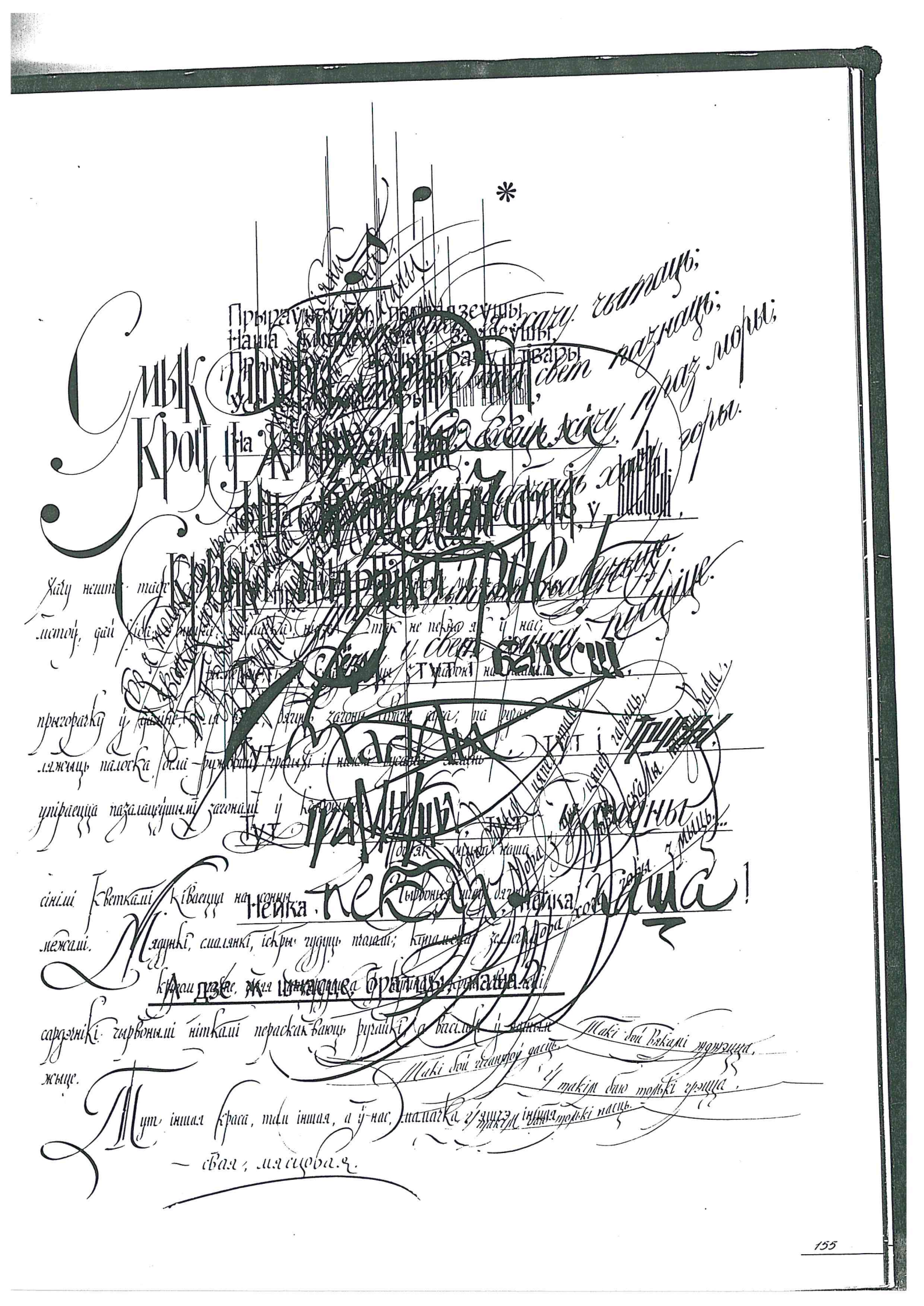

Смык гатовы, струны ўнігі,
Кроў у жылах закіпае.
Ну, слухайце, мілы друг,
Скрыпка мая ўжо грае!

Мова хоча гора з мышц
Мова хоча гора з мышц
Мова хоча гора з мышц
Такі бої великої ваги
І таким було тільки ім'я

Прыраўняўшы, паглядзеўшы
Наша жыцце. Ўпаў. замлеўшы,
Прымкнуў вочы; бачу твары
Усе знакомы: пры АЛТАРЫ.
На хрэсцінах, на вяселлі,
То на ЖНІВЫ, то ў КАСЦЁЛ,
То пры ПРАЦЫ, то пры ЛЕЖЫ,
Тут і СЛЁЗЫ, тут і БАЛЕСЦІ,
Тут МАГІЛЫ, тут і ТРУНЫ,
Тут ГРАМНІЦЫ, тут цацкуны ...
Нейка пекла, нейка каша!

А дзе ж шчасце, братцы, наша?

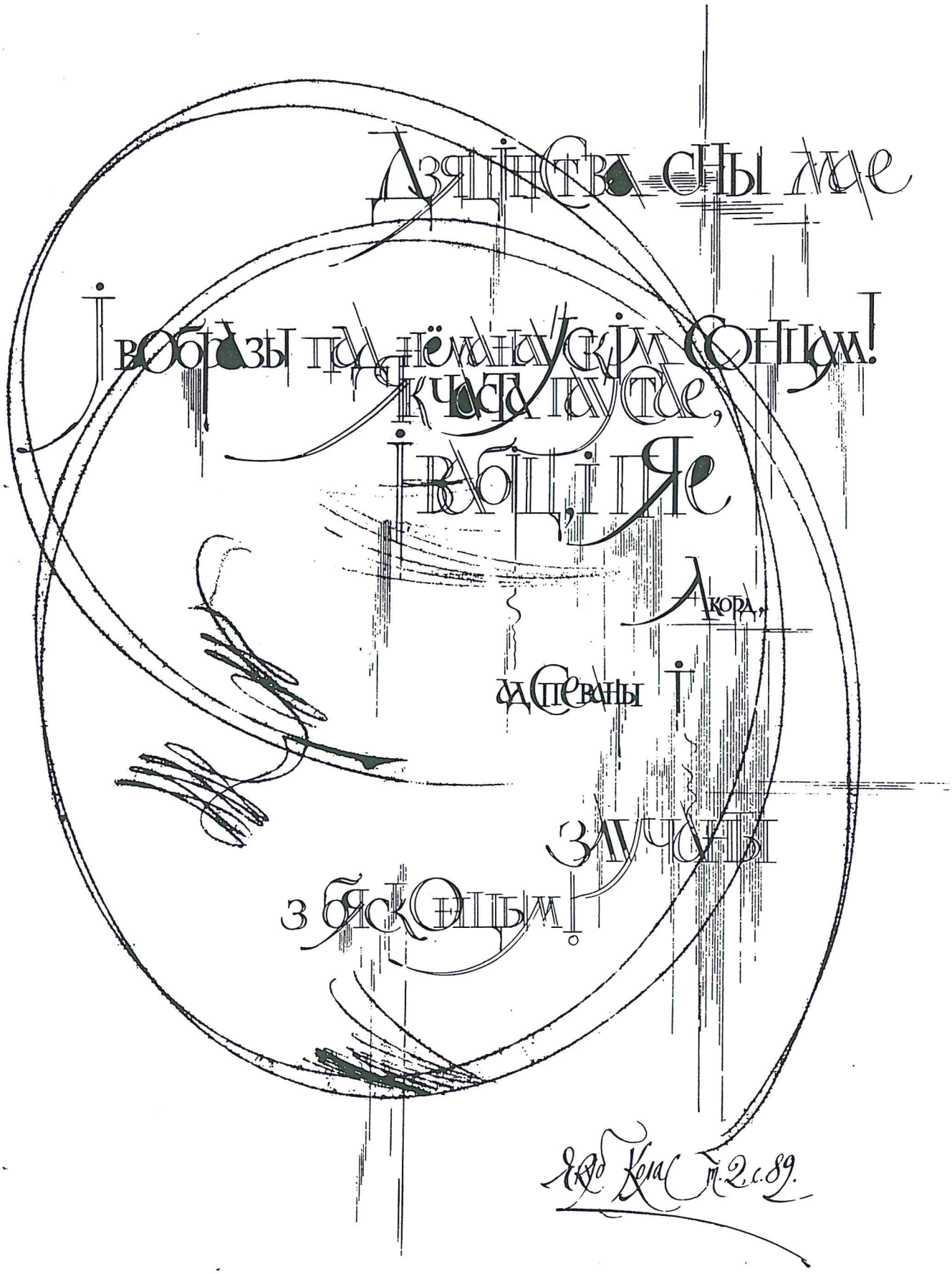
М. Багдановіч

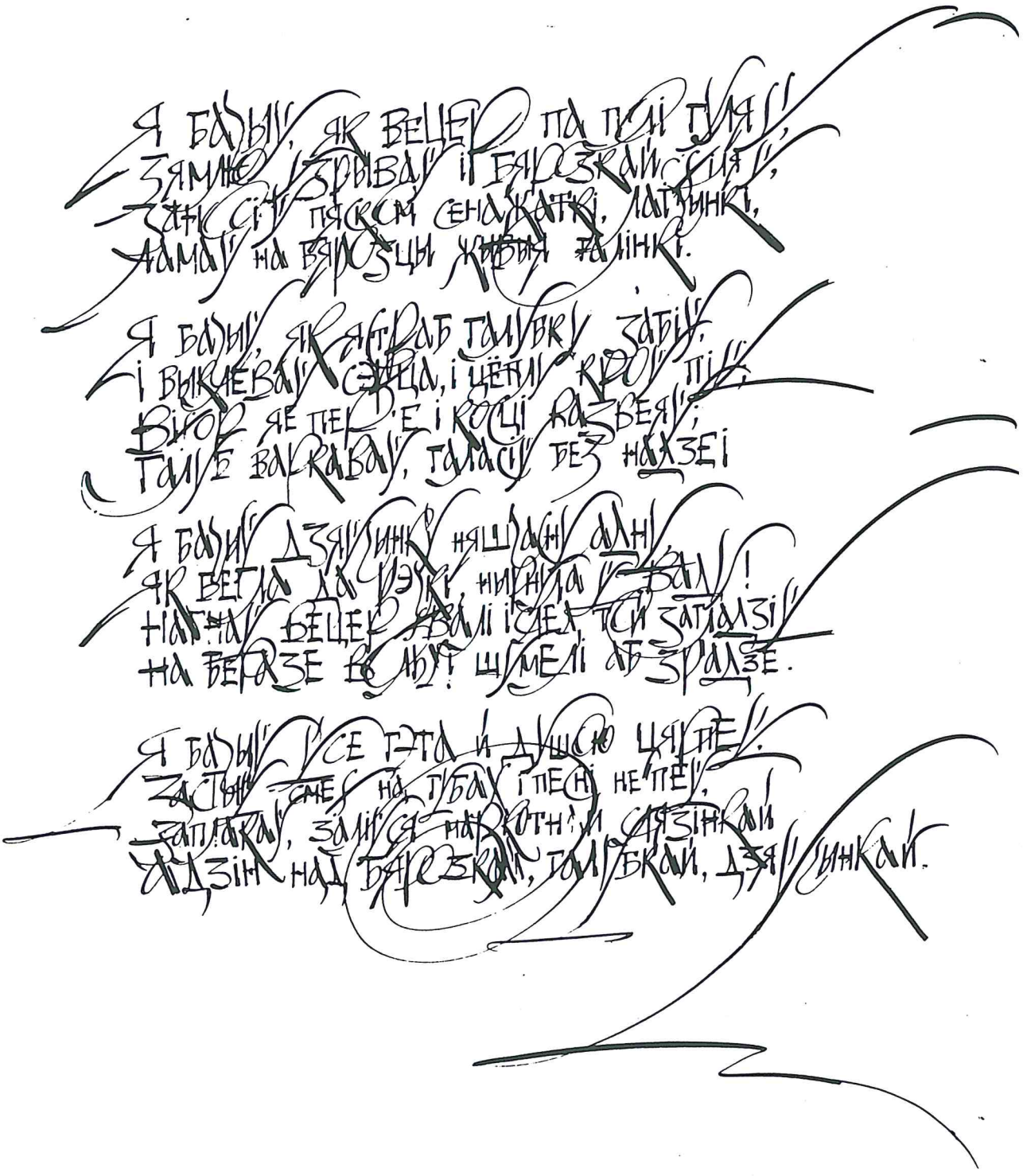
Спеў замлець —

і сама адгукнулася гула на ліры

Звонам ціхуткім струна...

Ці адзавецеся Вы?

Дзяцінства сны мае
І вобразы таленавітым сонцам!
І вось, і яе
„Акорд"
Адспеваны
Зачараны
Зяскоўным!
Якуб Колас т. 2. с. 89.

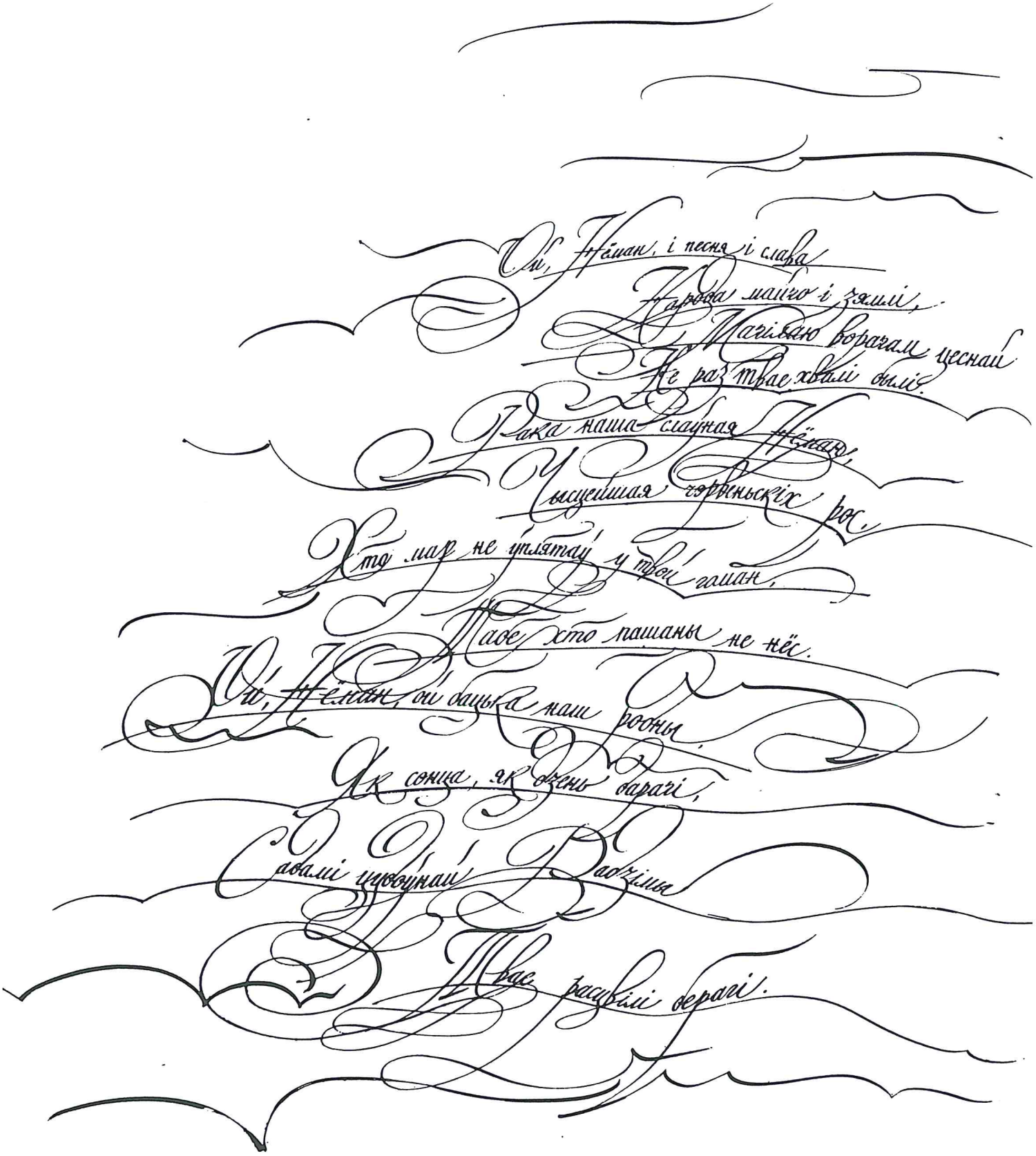
Я БАЧЫЎ, ЯК ВЕЦЕР ПА ПОЛІ ГУЛЯЎ,
ЗЯМЛЮ ЎЗРЫВАЎ І БЯРОЗКАЙ СЦЯЎ,
ЯК СЯЎ ПЯСКОМ СЕНАЖАТКІ, ЛАГІНКІ,
АДМАЎ НА ВЯРОЗЦЫ ЖЫВЫЯ ГАЛІНКІ.

Я БАЧЫЎ, ЯК ЯСТРАБ ГАЛУБКУ ЗАБІЎ,
І ВЫКЛЕВАЎ СЭРЦА, І ЦЁПЛАЕ КРОВІ ПІЎ;
ВІЎЧОР ЯЕ ПЕРА І КОСЦІ РАЗБЕЯЎ;
ГАЛУБЕ ВАСКАВАЎ, ГАЛАСІЎ БЕЗ НАДЗЕІ

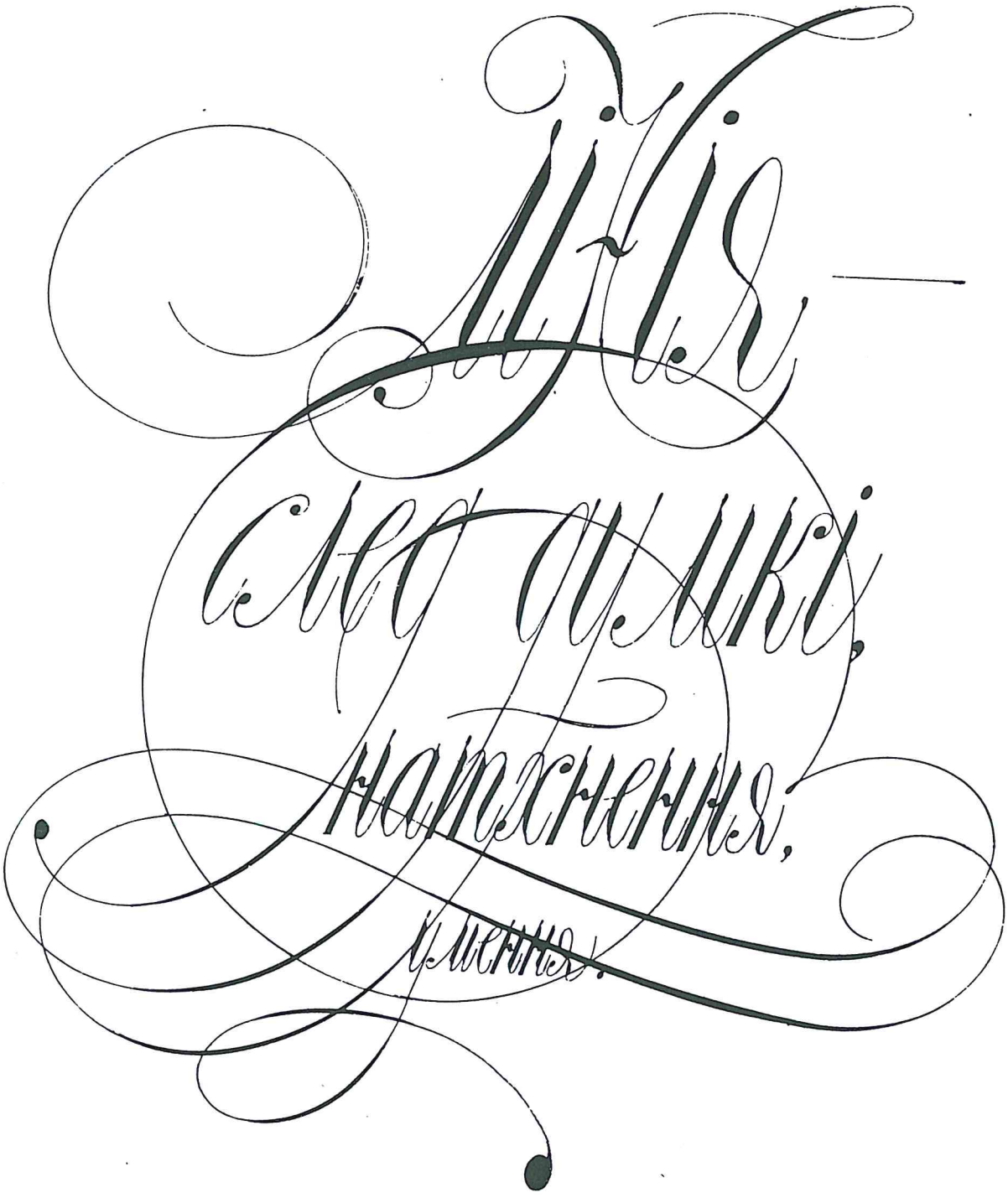
Я БАЧЫЎ ДЗЯЦЬЛІНКІ НЯШЧАСНЫ ДЗІЦІ,
ЯК БЕГЛІ ДА РЭКІ, НЫРНУЛІ І ПАЎ!
ПАГНАЎ БЕЦЕР ЗАЎСЁДЫ І СЁЛЕТСІ ЗАГІДЗІЎ
НА БЕРАЗЕ БОЛЬШ ШЧМЕЛІ АБ ЗРАДЗЕ.

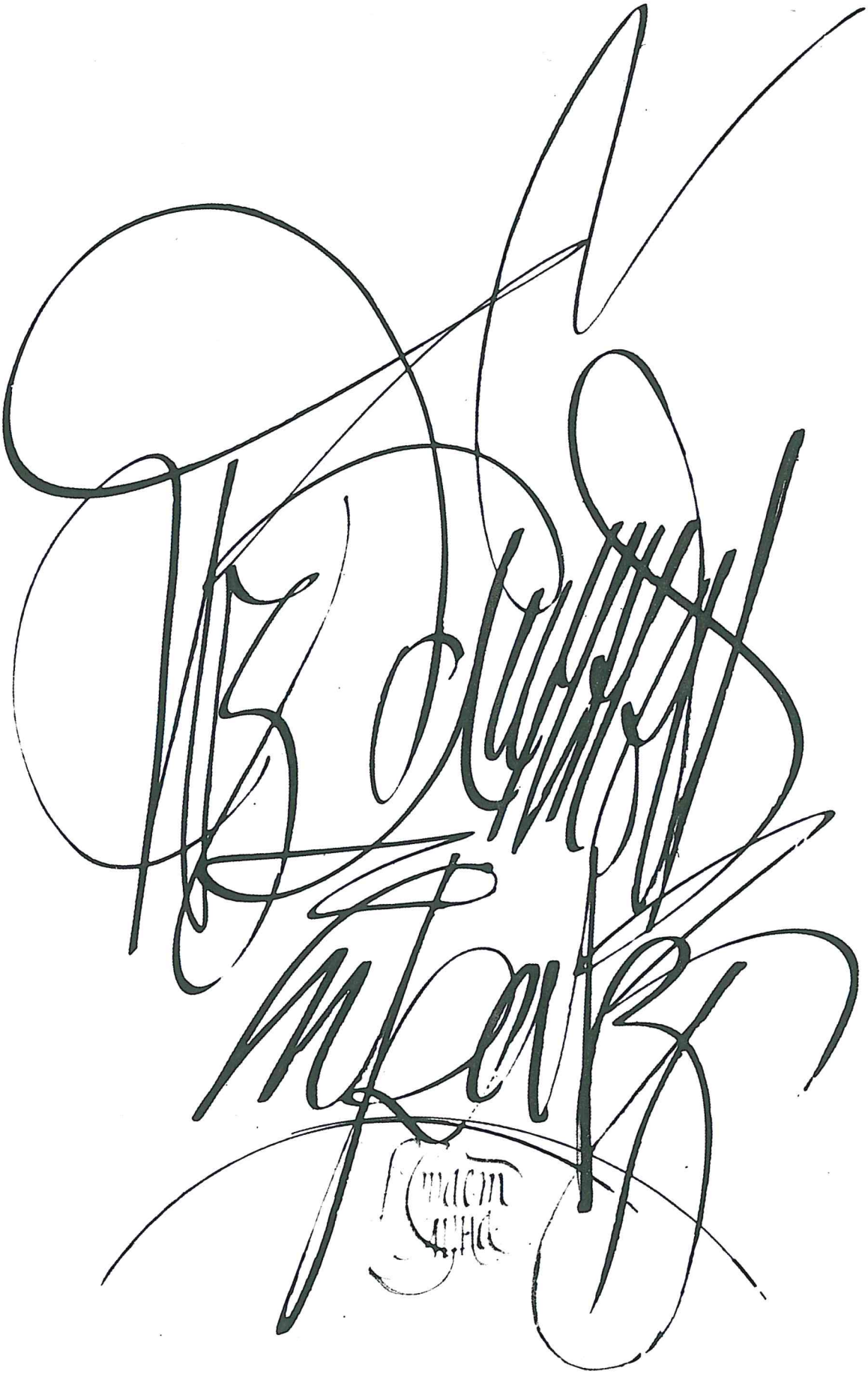
Я БАЧЫЎ ЎСЁ ГЭТА І ДУШОЮ ЦЯПЕЎ.
ЗАСТЫЎ СМЕЎ НА ГУБАХ І ПЕСНІ НЕ ПЁЎ,
ЗАПЛАКАЎ, ЗАЛІЎСЯ НАРОТНІ І СЯЗІНКАЙ
ЖДЗІЎ НАД БЯРОЗКАЙ, ГАЛУБКАЙ, ДЗЯЦЬЛІНКАЙ.

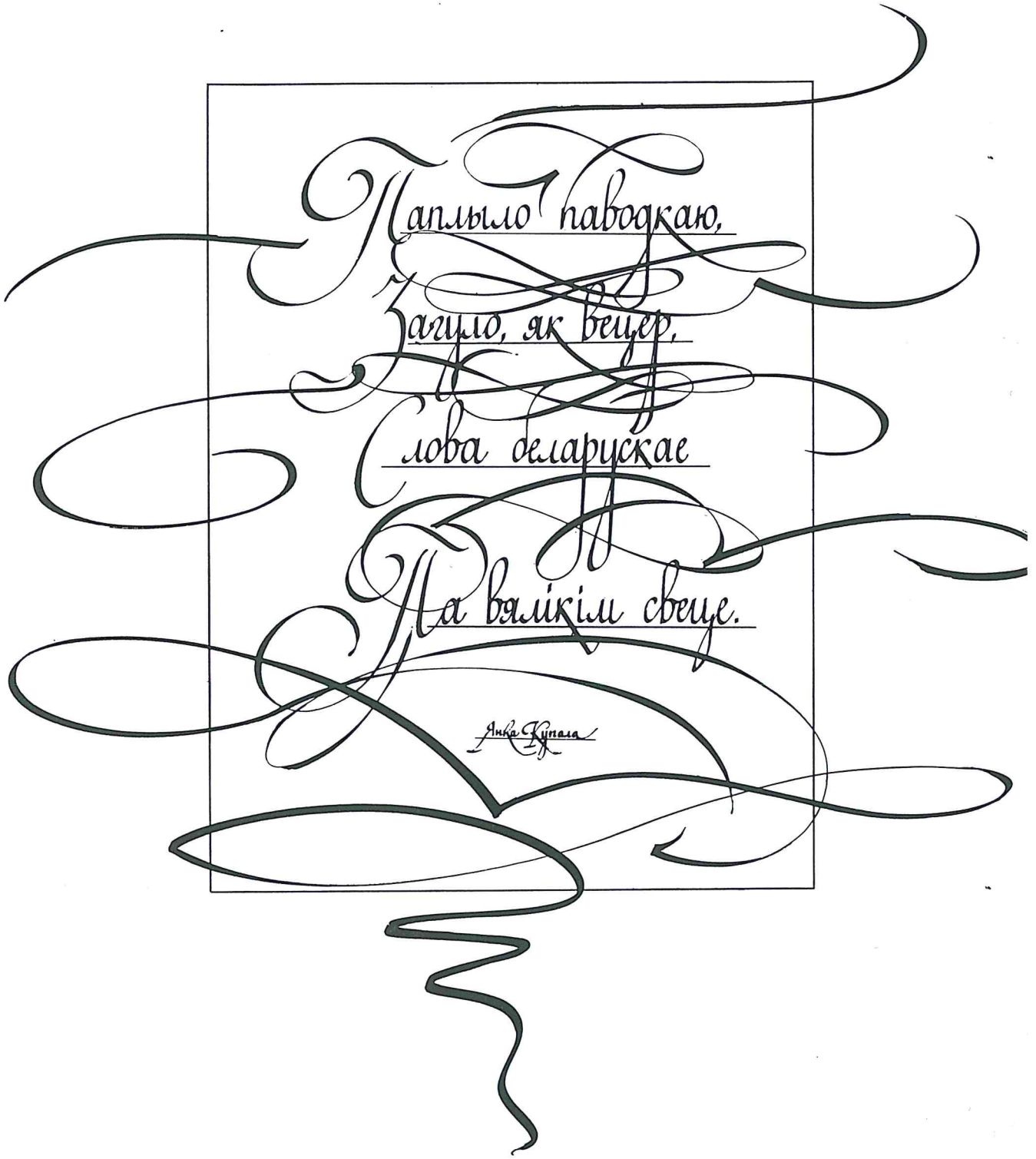

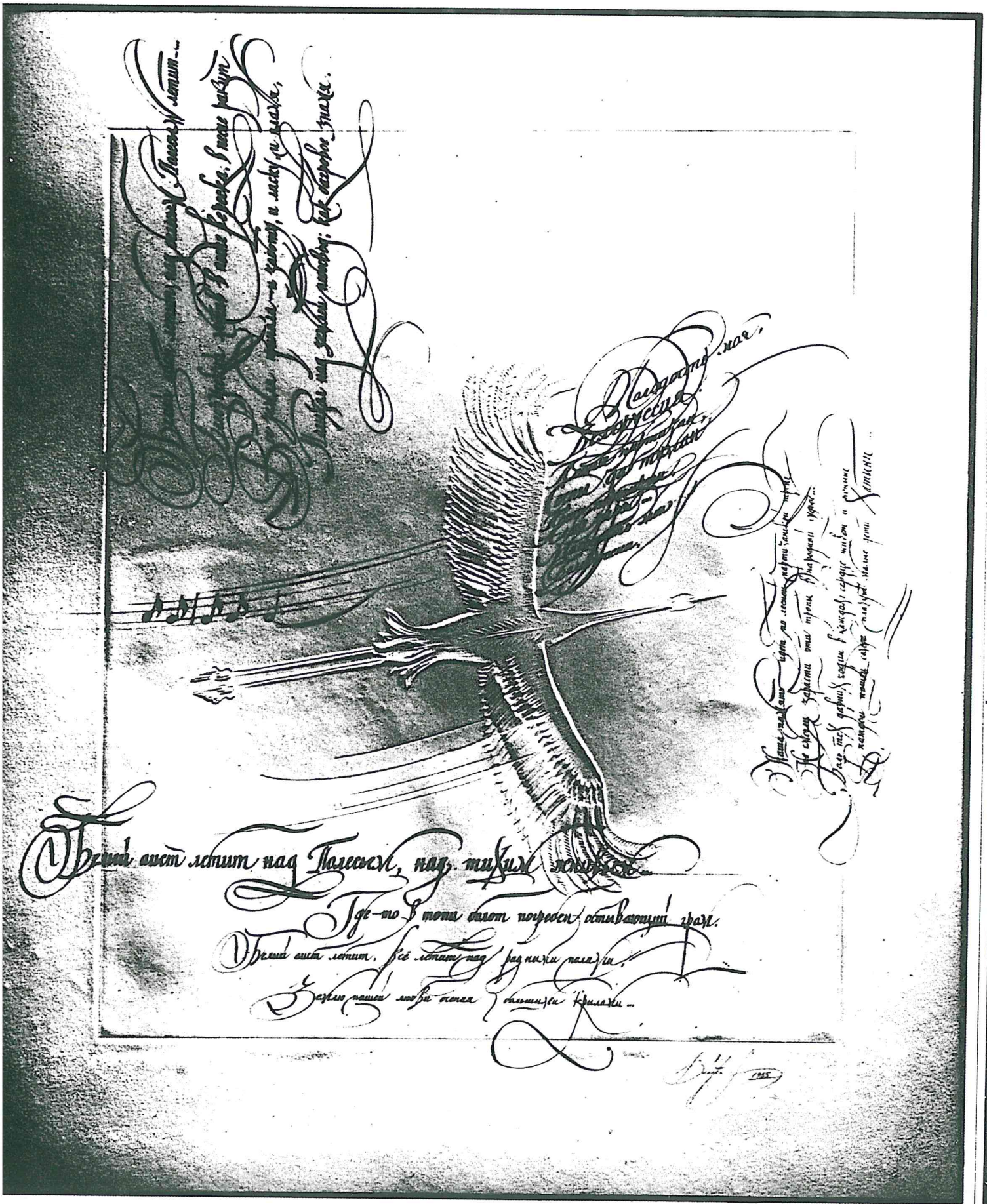

Ой, Гуцульщино, і пісня і слава
Народа нашого і землі,
Завдяки вірним синам цісній
Не раз твоє ховали були.
Рідна наша славна Гуцульщино,
Мисливська горянських рік,
Хто міг не тулятись у твій гамін,
Де хто пашаны не нёс.
Ой, Гуцульщино, ой бацька наш рідны,
Як сонця, як вогню вірні,
Давалі цьобунай Вадзіліна
Вас расцвілі вірні.

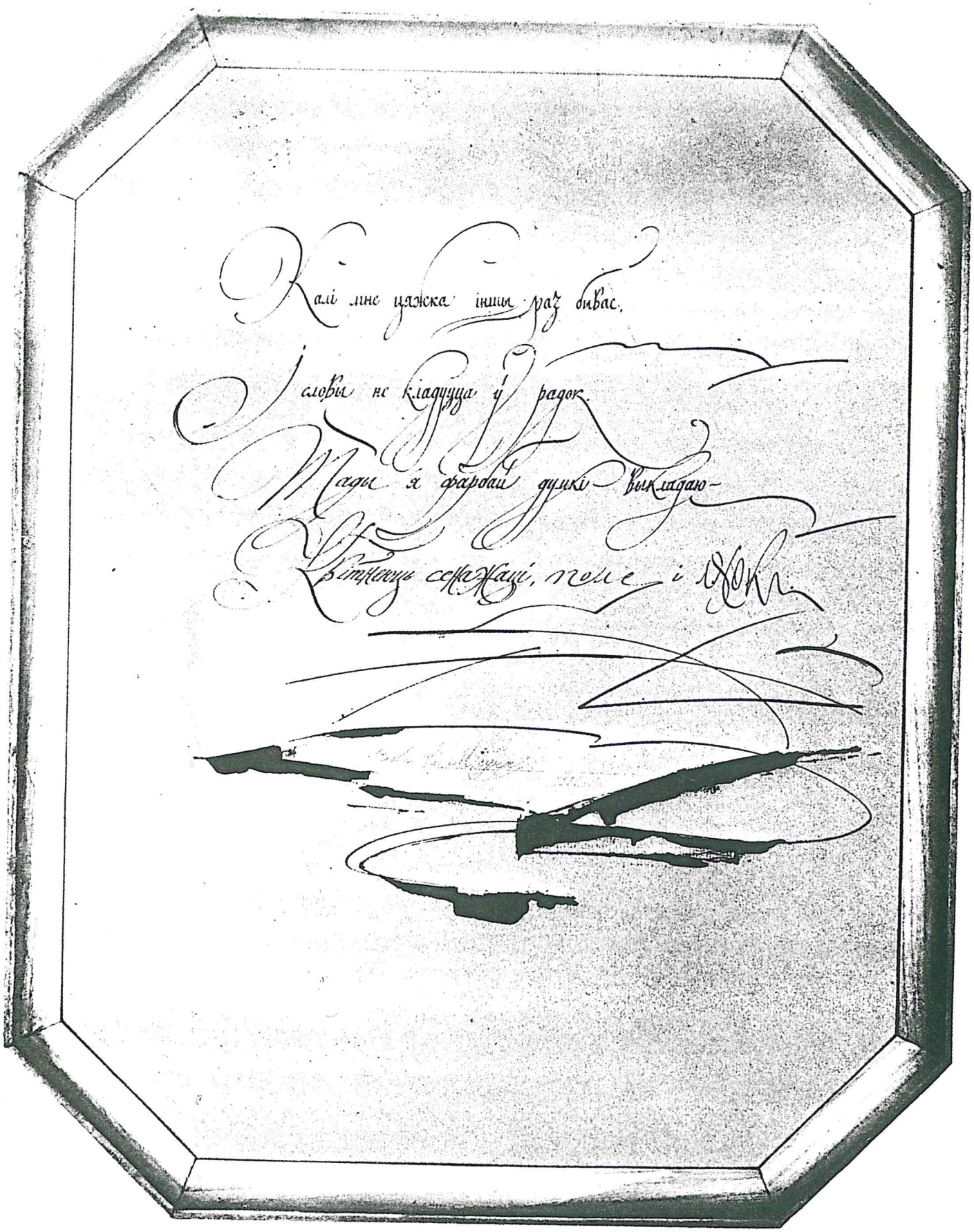

Як на досвітку гора заслоніць
Падкідушак ад ранак вады,
Трубым дауь ка мне дамоя дні
Кадрнаў шы дакі ад кудзеты.

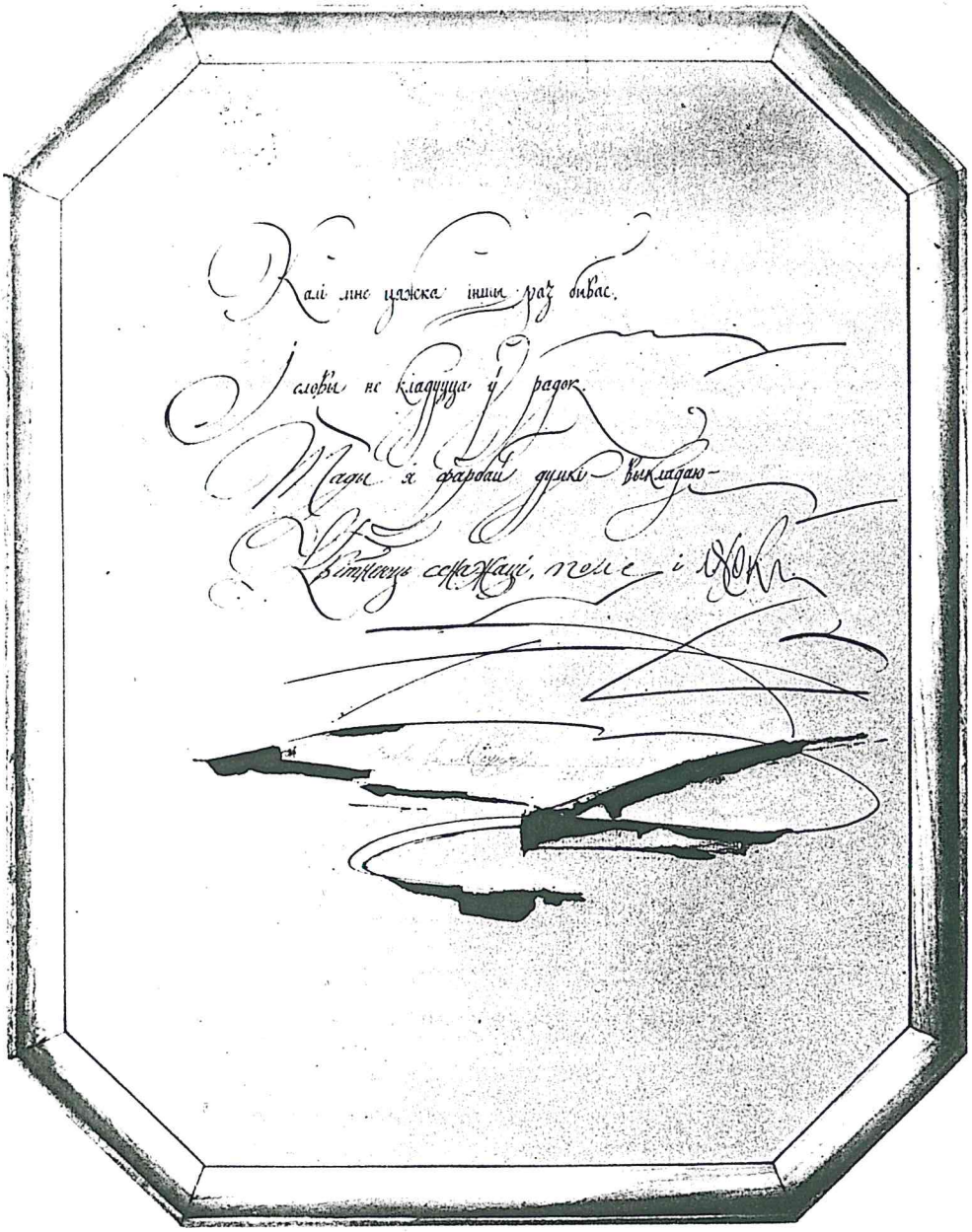

Ижица
строчки
напряжения,
цветные.

Напышо паводкаю,
Загуло, як вецер,
Слова беларускае
На вялікім свеце.
Янка Купала

Белый аист летит над Полесьем, над тихим лесом...
Где-то в том болоте погребен остывающий прах.
Белый аист летит, всё летит над радужным полем.
Зеркалом нашей любви пенья блестящие крылья...

Коли мене тяжка іншим раз бере,
Слова не кладуться у рядок,
Тоді я фарбами думки викладаю –
Квітучий сержант, поле і ліс.

Коли мене цяжка інша раз бувас,
слова не кладуцца у радок
Тады я фарбай думкі выкладаю-
Вітчызну сяржанці, поле і лёс

VERBA
VOLANT,
SCRIPTA
MANENT

LIFE
LIFE
LIFE

Каліграфічны малюнак

— гэта канкрэтнае выяўленне вобраза на паперы або ўяўленні дакладным і няспынным арганізаваным рухам пяра ці іншага інструмента. Папярэднічае гэтаму глыбокі аналіз натуры, прадугледжае выкананне спецыяльных практыкаванняў. Давядзенне дакладнага руху рукі да аўтаматызму ў напісанні асобных элементаў або цэлых формаў.

Каліграфічнаму малюнку ўласціва стылізацыя формы ў выглядзе непарыўнай, плаўнай і зменлівай і „прыгожа" выкананай лініі, якая ўмоўна і асацыятыўна выражае графічны вобраз.

Аналізуючы графічныя сродкі малюнка, можна вылучыць тры тыпы ліній: а) выяўленчую, што максімальна дазваляе перадаць рэальны свет формаў павольным, перарывістым, фактурным рухам інструмента на плоскасці; б) каліграфічную, якая ўмоўна перадае адлюстраванне прадмета або прадмету, няспынна, віртуозна змяняюцы ў пра-

стопы і гукі, ствараюць лінейна-пластычны рытм; в) гукі-трывую, дакладную, інструментальную, выкананую пры дапамозе лінейкі, цыркуля, лякала, розных таўшчынь, якая схематычна перадае асобныя элементы, рухі выконваюцца не толькі хуткa, але і павольна.

Як музычнае вуха не дапускае фальшу, так і добра развітага вока каліграфа непрымальны лішнія дыяганалі лініі, зрываннe з рытму, парушэнне тэхнічнай эканомнасці і ясці лініі, часткая праўкі. За нахільнай лёгкасцю і прастатой графікі хаваюцца складаная і мазольная творчая праца. Але ўсё гэта застаецца там, за мяжою відавочнага.

„След на лёдзе" – гарманічныя рухі фігурысткі ў супровадзе музычнай мелодыі. Малюнак здаецца гатовым раз як графічаваны след ад слізгання.

„Ружы". Тут усё натуральна, нібыта лішнія, прыгожасць і дасканаласць.

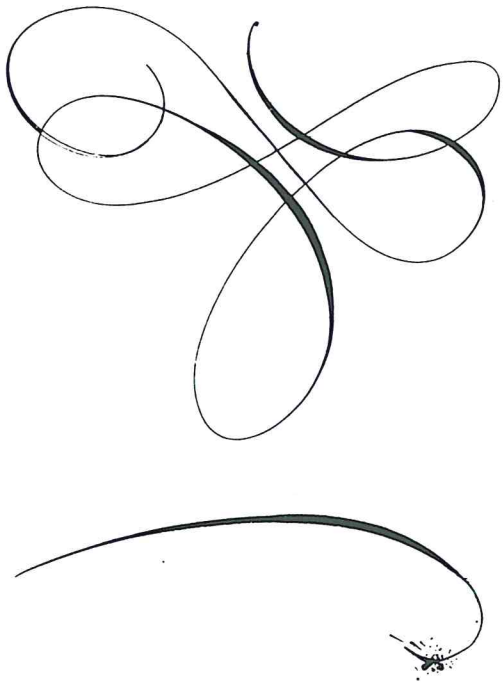
„Нараўскі матыў" – гэта пазія. Развітальны круг быўла на адлёце ў вырай.

Ва унісон са сказаным гучаць вершы пра каліграфію.

Ілюстрацыі

Адажыо 179
Алегра 180
Лісток падае 181
Анюшкія кроплі 182
Пярэлка 183
След на лёдзе 184–185
Крыло вялікай птушкі 186
Зімовыя замалёўкі 187
Ружы 188, 189
Нараванскі матыў 190
Нябесныя гукі 191
Знак года 192
Дуэт 193
Меланхалія 194
Вітражі 195
Хірасіма 196
Белая птушка 197
Запраменны 198
Плакат для выстаўкі 199
Захад 200
Перарваны літаніс 201
Толькі пушча за плячыма шуміць 202
Пегас 203

ій справах залежить, якім буде дзень. Тыя, каго пераканаў
змест кнігі, зрабіце высновы, улашчы-
цеся вераю і працуйце, увекa-
вечваюць прыгожае
пісьмо.

Змест

Уводзіны 6

З гісторыі каліграфіі 12

Лінія 18

Літара 44

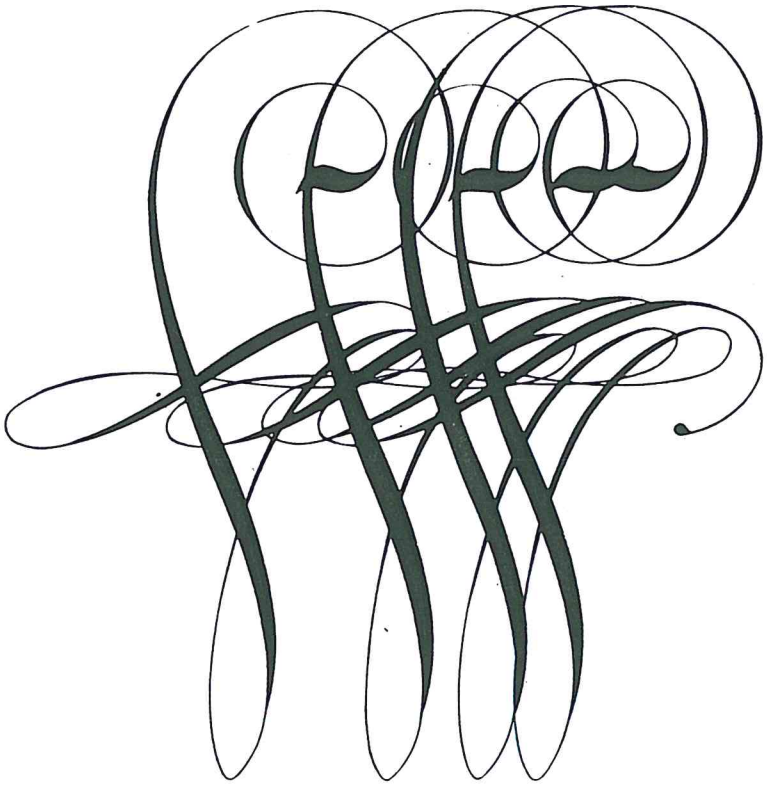
Шрыфт 72

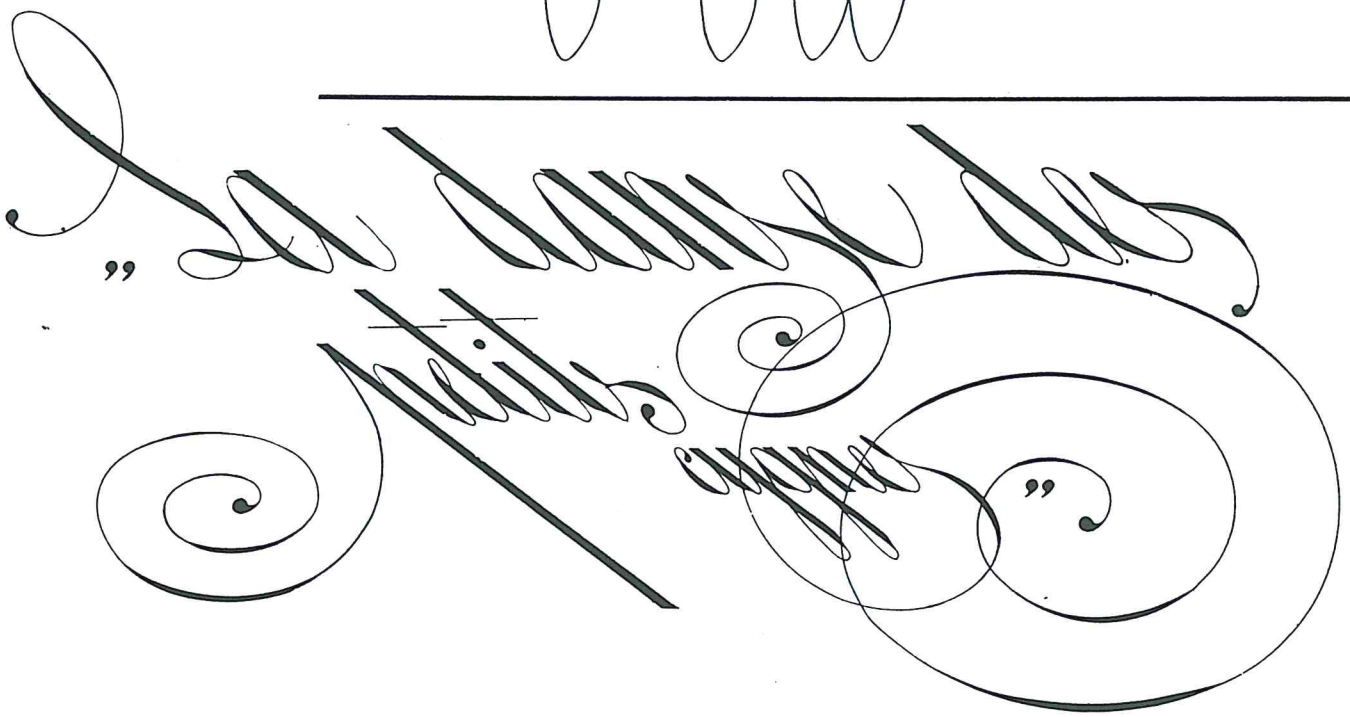
Слова 108

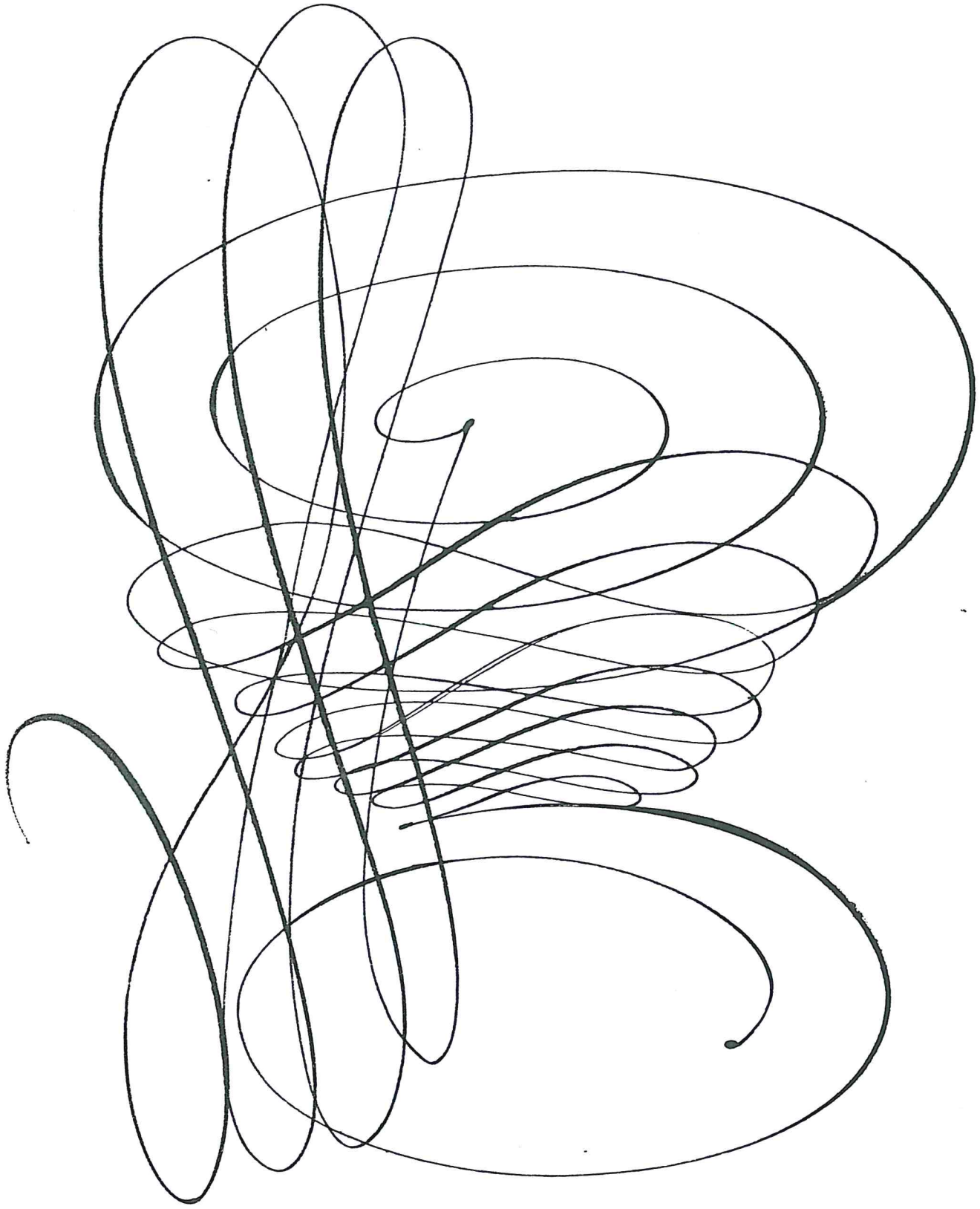
Тэкст 136

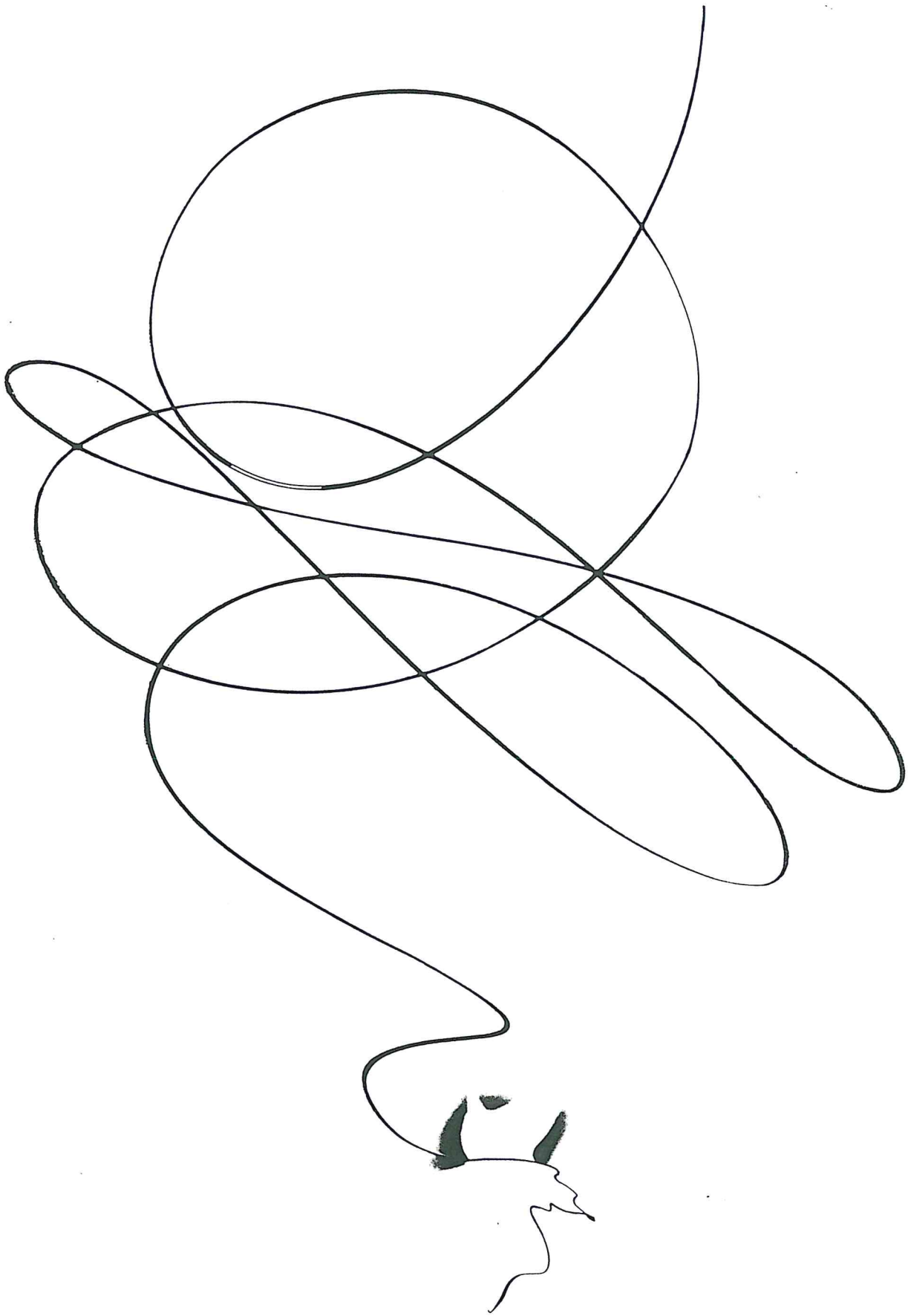
Каліграфічны малюнак 176

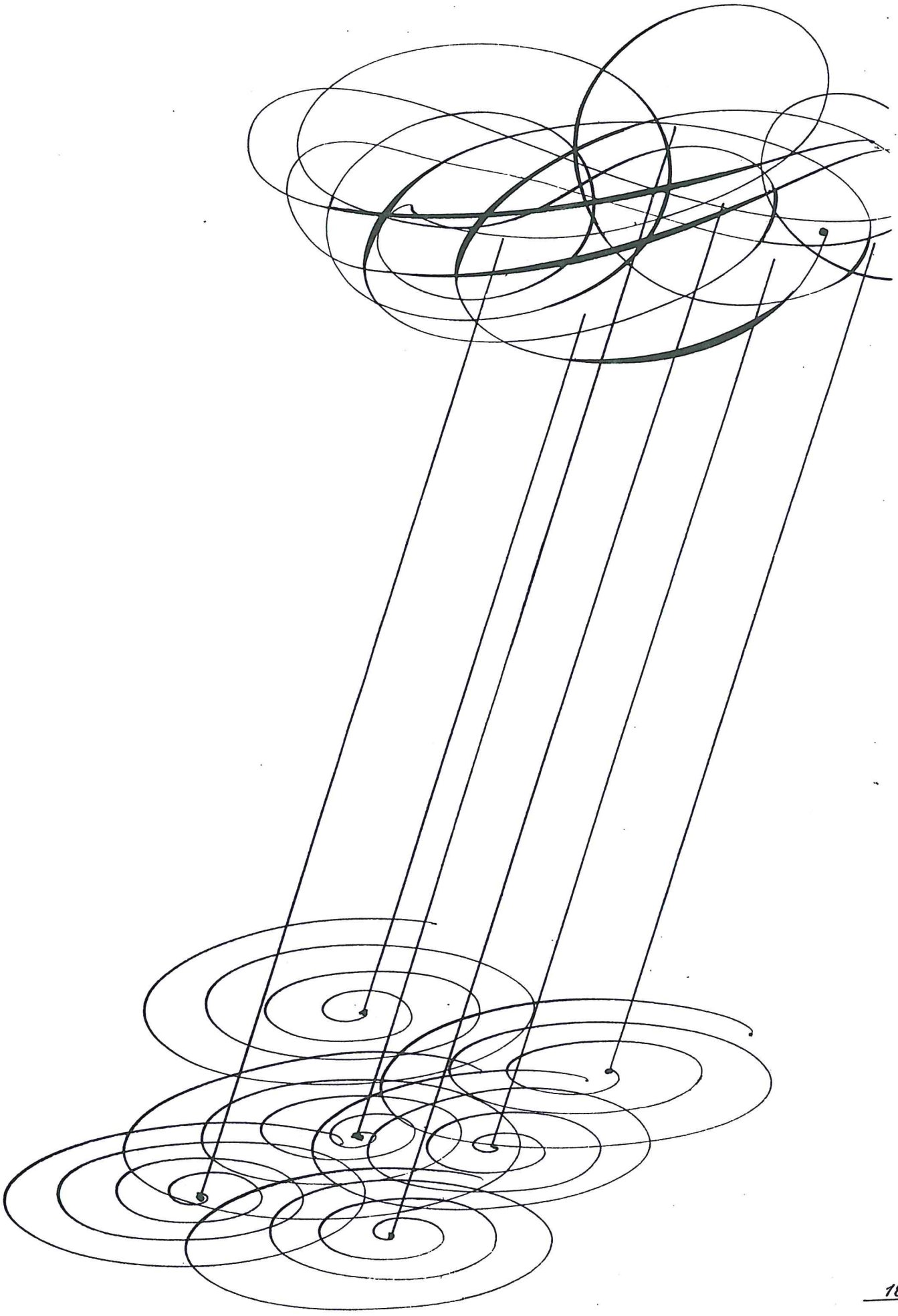
Змест паасобнага 204

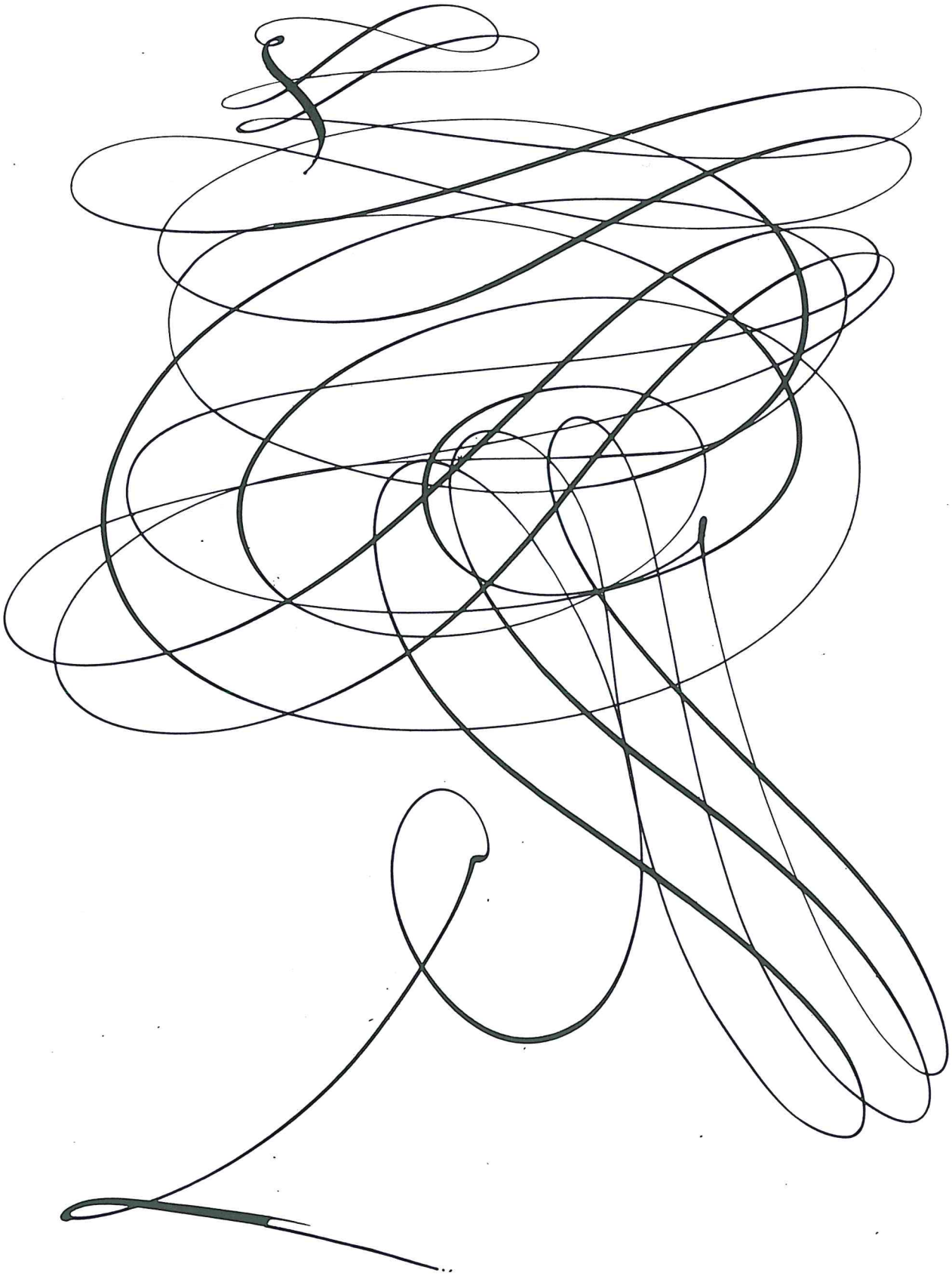

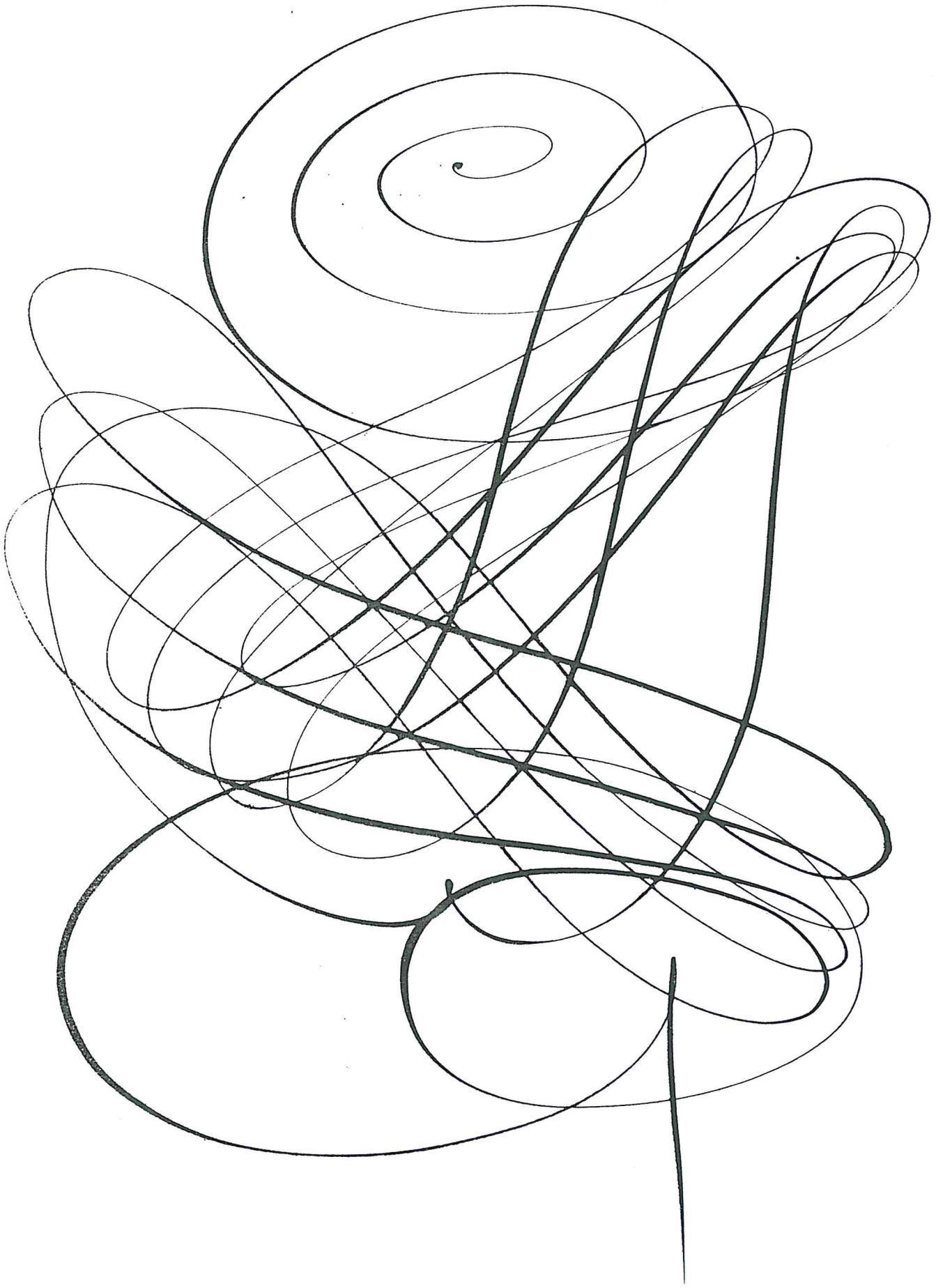

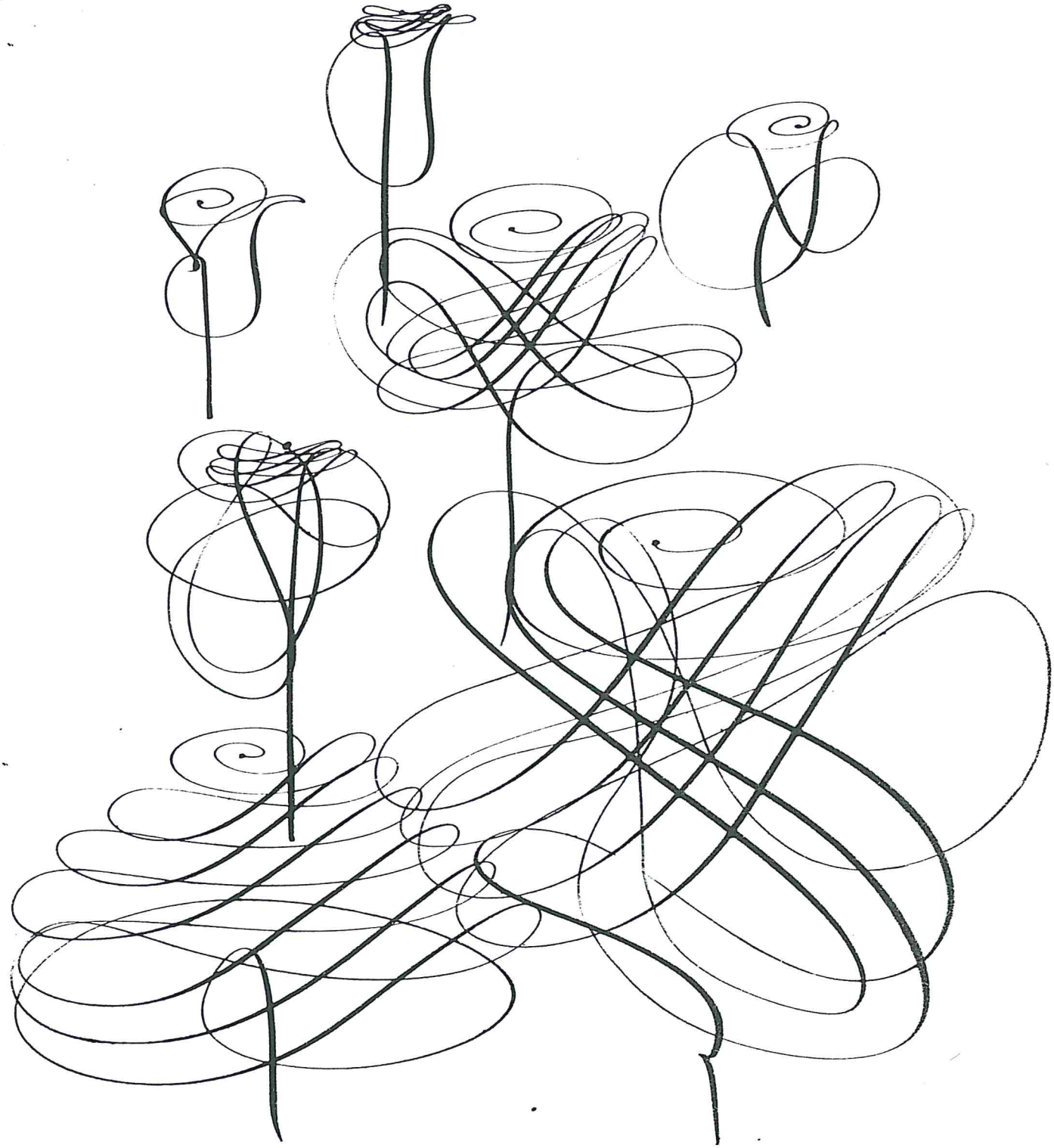

Карпатські гамми

Замест пасляслоўя

У кожнага галавека свой, непаўторны і адзіны шлях у прафесію, дзе побач з аб'ектыўнымі заканамернасцямі і шлях вялікі невыканага. Асабліва гэта прыкметна, калі аўтар дае вынікі сваёй працы на суд грамадства. Калі аналізуецца не толькі яго творчасць, але і ўмовы, што абумоўліваюць яго матывы, што нельга растлумачыць, што ўяўляецца творчай таямніцай.

Да майстроў любой прафесіі я з дзяцінства адносіўся з вялікай павагай. Але больш за ўсё зайздрошчу тым, хто будуе храмы і робіць скрыпкі. Любая справа, па-майстэрску выкананая, выклікае цікавасць і захапленне. Магу любавацца стружкай, што вісуча з-пад разца, галюбіць дакладнасцю дэталі, зробленай на токарным станку, люблю пастукаць па кавадле малаткам, слухаючы яе мелодыйны звон, гладка па лініі абласаць дрэва, скрупулёзна паграваць іголкай. А ў узлым гэта вопыт і сродкі, якія даз-

валяюць свабодна выказваць творчы дух, пазбягаючы аднастайнасці. Але гэта мае асаблівы сэнс, калі вылучаецца штосьці адно, галоўнае.

Яляк паступова у мяне развілася цікавасць да гульні гожага пісьма, а затым і замацавалася вера у тое, што я на сапраўдным шляху. І за гэта цяпер удзячны лёсу. Імкненне да асэнсавання ўласцівасцяў першасных графічных формаў (кропкі, крыжы, лініі, рухі) дазволіла пазнаць таямніцу, калі пяро „Алегра" выконвае, калі рука „Грандэ" вядзе. І думаю, што мая сяброўнасць да „музыкальнай лініі" хутчэй за ўсё генетычная. Успамінаю, як у дзяцінстве я любіў легчы на зямлю, заплюшчыць вочы і адчуваць палёт у бездань дасканаласці. Адкуль гэта? Можа, гэта імкненне бачыць і перажываць не як усе. І ці не гэта фарміравала мае намеры у мастацтве? Так, пасля заканчэння мастацкага інстытута неабходна для сябе вырашыў заняцца тым, чым мала хто займаецца – шрыфтамі, каліграфіяй. Навучаю іншых гэтаму мастацтву і сам вучуся.

А што далей?

Вера у тое, што простае ілюструецца да складанага, а складанае – да простага, і ў гэтым няспыннасць развіцця і пазнання ўсяго існага. І што ты не адзінокі. І што ад тва-

Семянка П. А.
С 30 Мелодыі каліграфа: — Мн.: Полымя, 1993. — 207 с., ил.

ISBN 5-345-00478-1

У кнізе раскрыты творчы почырк, прафесійныя асаблівасці графіка-каліграфа, удзельніка замежных, усесаюзных, рэспубліканскіх мастацкіх выстаўак П. А. Семянкі. Прадстаўлена літарная графіка, каліграфічныя і шрыфтавыя кампазіцыі, узаемасувязь выяўленчага і тэкставога матэрыялу.

Адрасавана шырокаму колу чытачоў, будзе карысна школьнікам, студэнтам, усім, хто цікавіцца каліграфіяй і шрыфтамі.

С 1903040000-069 71-92
М 306 (03)-93

ББК 85-15

Научно-популярное издание
Семянко Павел Афанасьевич
Мелодии каллиграфа
Минск, издательство „Полымя"
На белорусском, русском, английском языках.

Навукова-папулярнае выданне
Семянка Павел Афанасьевіч
Мелодыі каліграфа.

Галоўная рэдакцыя Э. М. Бадрыцкая. Рэдактар Г. Г. Сімонык. Мастацкі рэдактар С. У. Стрэльскі. Тэхнічныя рэдактары Т. А. Тарасенка, М. А. Шабалінская. Карэктар Я. А. Лукошка.

Здадзена ў набор 05.06.91. Падпісана да друку 01.06.92. Фармат 60×90 1/8. Папера афсетная. Гарнітура „Тып Таймс". Афсетны друк. Ум.-друк. арк. 26,0+вкл. 2,0. Ул.-фарб.-адб. 55,0. Ух.-выд. арк. 26,01. Тыраж 5000 экз. Выд. № 3572. Зак. 125.

Выдавецтва „Полымя" Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь. 220600, Мінск, пр. Машэрава, 11.

Мінская фабрыка каляровага друку. 220115, Мінск, Карэнскага, 20.

Її справу залежить, якім буде день. Тая, кого переканаю
Зміст книгі, зробить висновку, умаюю –
усяя вераю і праціцьце, увека –
вевваюсь прыгожае
пісьмо.

